

د خوشال خان خټک د زوکړې د څلورسومې کاليزې په وياړ

پښتو غږ پوهنه او وېبپوهنه

(فونولوژي – مور فولوژي)

ليکوال

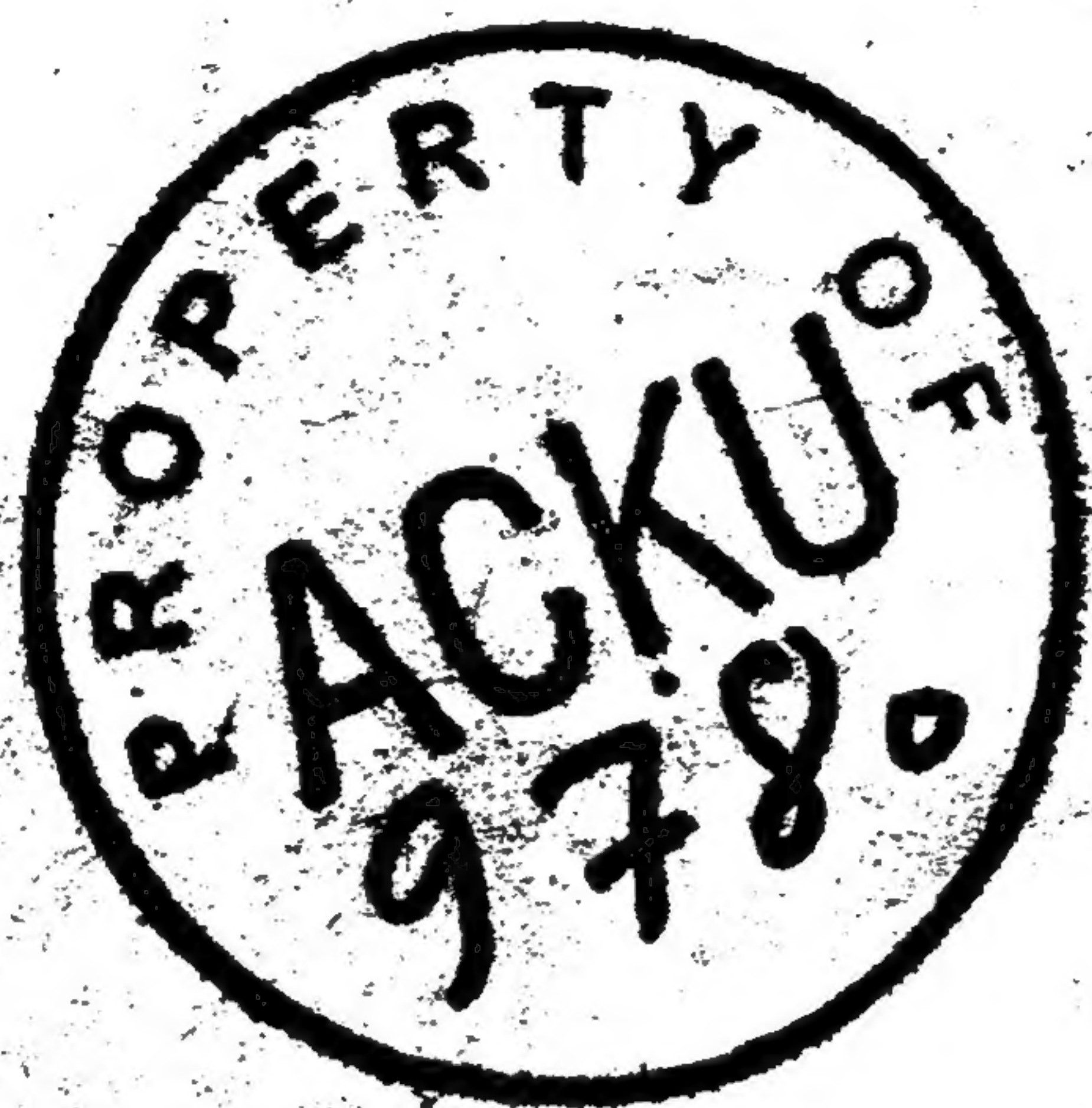
پوهنوال محمد صابر خویشکی

۱۳۸۰ ل – ۲۰۰۱ م کال

پښتو غږ پوهنه او وېبپوهنه

(فونولوژي - مور فولوژي)

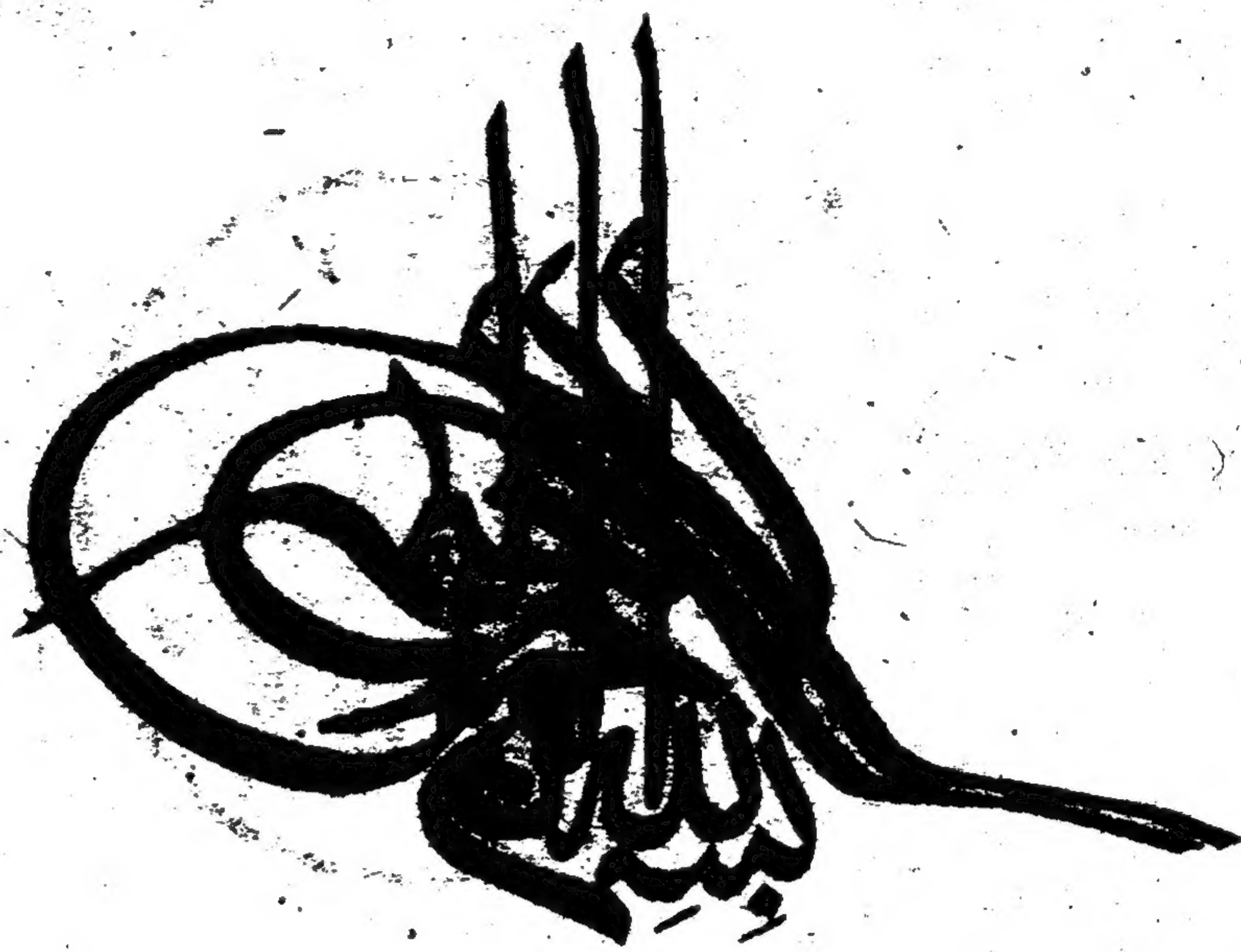

ليکوال

پوهنوال محمد صابر خویشکی

۱۳۸۰ ل - ۲۰۰۱ م ال

خاتکړنې

پښتو غږ پوهنه او وییپوهنه	د کتاب نوم :
پوهنوال محمد صابر خویشکی	لیکوال :
د افغانستان کلتوري ودې ټولنه - جرمني	خپرندوی :
(۳۲)	د خپرونو لړ :
عبدالغني هاشمي	چاپچاری :
کاوون کمپیوټر / جلال اباد افغانستان	کمپوز :
عبدالهادي شيرين	کمپوزر :
۱۰۰۰ ټوکه	چاپشمېر :
۱۳۸۰ ل - ۲۰۰۱ م کال	چاپکال :

د خپرونډويي ټولنې يادښت

د افغانستان د کلتوري ودې ټولنې له گڼو فرهنگي هدفونو څخه يو هدف دادی چې په پښتو ژبه يوشمېر داسې کتابونه چاپ کړي چې د هېواد په تعليمي او تحصيلي نصاب کې شامل وي. ددې کار گټه داده چې يوڅو به زده کوونکو ته د رسې کتاب ورسېږي اوله پرله پسې نوټ اخيستنې به بېغمه شي او بل به زموږ ژبه علمي او تدريسي ارزښت پيدا کړي.

د ښاغلي پوهنوال محمد صابر خویشکي د علمي اثر (پښتو غږ پوهنه او ويي پوهنه) زموږ د همدې لړۍ يواثر دی چې د کابل پوهنتون په تحصيلي نصاب کې شامل دی. موږ په داسې حال کې چې ښاغلي پوهنوال استاد محمد صابر خویشکي ته ددې اثر د چاپ له امله مبارکي وايو، هيله لرو چې زموږ په ژبه گڼ شمېر علمي اثار وليکل شي او خپرونډويي ټولنې او فرهنگپال افغانان يې د چاپ کار شونې کړي.

په درنښت

د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه - جرمني

دموضوعاتو نيو ليک

مخ
الف، ب

ج

۱

۱

۳

۵

۷

۱۰

۱۱

۱۱

۱۱

۱۱

۱۳

۱۵

۱۵

۱۷

۱۹

۱۹

موضوع

سرخبري

سريزه

لومړۍ څپرکۍ

ژبه او گرامر

ژبه څه راز پدیده گڼل کېږي؟

پښتو ژبه

گرامر

د موضوعاتو لنډيز او پوښتنې

دویم څپرکۍ

پښتو فونولوژي

فونيم څه ته وايي؟

فونيم او گرافيم

پښتو فونيمونه او د هغه ډولونه

خپلواک يا واول غږونه

بېواک يا گانسوښت غږونه

نيم واک يا سيمي واول غږونه

غبرگ غږونه Diphthoings

دموضوعاتو لنډيز او پوښتنې

درېيم څپرکۍ

پښتو مورفولوژي

مورفيم څه ته وايي؟

مخ	موضوع
۱۹	دمورفيم جوربنت
۲۰	مورفيم او خپه
۲۱	مورفيم او کليمه
۲۱	د موضوعاتو لنډيز او پوښتنې
	څلورم څپرکی
۲۳	دمورفيوم ډولونه
۲۳	نا خپلواک (مقيد مورفيمونه)
۲۵	سربلونه (پيشينه ها) او ستربلونه (پسينه ها)
۲۶	ادات
۲۶	ارتباطی اادات
۲۷	تشبيهي اادات
۲۷	د عطف اادات
۲۷	اضافت
۲۷	تاری (وندونه)
۲۷	مختاری (پېشوند)
۲۸	روستاری (پسوند)
۳۱	دموضوعاتو لنډيز او پوښتنې
	پنځم څپرکی
۳۴	خپلواک (نامقيد مورفيمونه)
۳۴	نوم
۳۴	دنوم گرداني اړخونه
۳۴	جنس
۳۹	عدد
۴۵	حالت

مخ	موضوع
۵۰	فاعلي حالت
۵۲	بې واسطه مفعولي حالت
۵۲	بالواسطه مفعولي حالت
۵۴	اضافي حالت
۵۵	ندايي حالت
۵۷	د نوم څلور گوني ډلې (اسم - ضمير - صفت - عدد)
۵۷	د اسم ډولونه
۵۷	ذات اسم
۵۷	معني اسم
۵۷	خاص اسم
۵۷	عام اسم
۵۷	جنس اسم
۵۸	جمع اسم
۵۸	صوت اسم
۵۸	صفت او د هغه ډولونه
۵۸	عادي صفت
۵۸	مقايسي (پرتليز) صفت
۵۸	د صفت او موصوف گرداني مطابقت
۶۰	عدد
۶۰	د عدد او معدود گرداني مطابقت
۶۱	ضمير
۶۱	ضمير او د هغه ډولونه
۶۱	شخصي ضميرونه
۶۲	ملکي ضميرونه
۶۳	اشاري ضميرونه

مخ	موضوع
۶۴	استفهامي ضميرونه
۶۵	پلوي (سمتي) قيدي ضميرونه
۶۵	مبهم ضميرونه
۶۶	اشتراكي ضميرونه
۶۷	دموضوعاتو لنديز او پوښتني

شپږم څپرکی

۶۹	قيد
۶۹	دقيد ډولونه
۶۹	اصلي قيدونه (نه گرانېدونکي)
۶۹	دزمان قيد
۶۹	دمکان قيد
۷۰	دحالت قيد
۷۰	گرانېدونکي قيدونه
۷۰	له لارمي فعل سره
۷۰	له متعدي فعل سره
۷۲	دموضوعاتو لنديز او پوښتني

اووم څپرکی

۷۴	فعل
۷۴	د فعل گرداني اړخونه
۷۴	شخص
۷۵	عدد
۷۶	جنس
۷۷	دفعل وجه
۷۸	دفعلي صيغه

مخ	موضوع
۷۸	لازمي او متعدي فعلونه
۸۳	د فعل اصل (ريښه)
۸۴	د پښتو فعلونو د پلبندي د هغوی د اصل پر اساس
۸۴	لومړۍ ډله فعلونه چې په تېره او ناتېره زمانه کې يوه ريښه لري
۸۴	دویمه ډله فعلونه چې ريښه يې په تېره او ناتېره زمانه کې خپله بڼه اړوي
۱۰۱	دریمه ډله فعلونه (ترکيبي) چې له (نوم صفت + کېدل + کول) څخه رغېدنه موندلې ده
۱۱۳	د فعل زمانه
۱۱۳	ماضي فعل او د هغه ډولونه
۱۱۳	مطلقه ماضي
۱۱۴	استمراري ماضي
۱۱۵	نږدې ماضي
۱۱۵	لرې ماضي
۱۱۶	احتمالي يا (التزامي ماضي)
۱۱۶	حال فعل
۱۱۷	مستقبل فعل
۱۱۸	امر فعل
۱۱۹	د موضوعاتو لنډيز او پوښتنې
۱۲۲	نتیجه او وړاندیزونه (پېشنهادونه)
۱۲۶	اخځليک (ماخذ)

لومړنۍ خبرې

پښتو خانګې استادانو د ۱۳۷۵ کال د غبرګولي د مياشتې د ۱۵ نېټې په غونډه کې ماته دنده وسپارله چې د پوهنوالۍ علمي رتبې ته د لوړېدو له پاره د (پښتو فونولوژي - مورفولوژي) تر سرليک لاندې د نورو خانګو له پاره يو درسي کتاب وليکم، نوموړې موضوع د ژبو او ادبياتو پوهنځي د علمي شورا د (۷۵/۳/۱۵) نېټې په غونډه کې هم تائيد او تصويب شوه.

مادغه موضوع په اوو څپرکو کې وليکله، څرنگه چې درنو لوستونکو ته څرګنده ده پښتو ژبه د آريايي ژبو په سترې کورنۍ پورې يوه اړونده ژبه ده چې د تاريخ په اوږدو کې يې د ګرامري اړخ له پلوه له زاړه پېر څخه تر اوسه پورې ډېر لږ ساده والی موندلی او خپله زړه جوله يې لږ و ډېر خوندي ساتلې ده. د پښتو ژبې هغو زده کونکو ته چې مورنۍ ژبه يې پښتو ده او په پښتو خبرې کوي څرګنده ستونزه نه ليدل کېږي که موږ دري ژبې زده کوو ځکه په نظر کې ونيسو، د پښتو ژبې د زده کړې په برخه کې له ډېرو ستونزو سره مخامخ کېږي. خو ما د هغو تېرو درسي تجربو په رڼا کې چې په نورو خانګو کې د پښتو ژبې د تدريس په برخه کې لرلې د پښتو ژبې د زده کړې په برخه کې د شاګردانو ستونزې راته ښې څرګندېږي، خوله ښکته مرغه چې د خانګې درنو استادانو ماته دنده راوسپارله چې د پورته ستونزو د حل له پاره يو درسي کتاب د پورتنی سرليک لاندې وليکم. دادی ګرانو لوستونکو ته دغه ليکنه مخکې ږدم او ددې ليکنې د لاسه ګره والي لپاره ددوی مشورو او لارښوونو ته سترګې په لار یم.

خوله هر څه نه مخکې د ډېر محترم پوهاند صاحب يمين څخه د زړه له کومې مننه کوم چې له ما څخه يې خپلې عالمانه لارښوونې نه دي سپمولي او

په ډېره سره سينه يې زما ليکنه لوستلې او بشپړه کړې ده. همدارنگه د
ښوونې او روزنې پوهنځي د محترم استاد پوهاند صاحب حکيم، د دري
څانگې محترم استاد پوهاند صاحب قويم او له محترم استاد پوهنوال جلال
الدين خان څخه د زړه له کومې مننه کوم چې خپلې عالمانه لارښوونې يې را
څخه نه دي سپمولي.

په درنښت

پوهندوی محمد صابر خویشکی

سريزه:

د ژبې گرامر د ژبې د جوړښت علمي تشرېح ده چې د ژبپوهنې يوه څانگه بلل کېږي.

که څه هم ژبپوهنه يوه نوې پوهه او دشلمې پېړۍ له نوښتونو څخه گڼل کېږي خو د ژبپوهنې دا برخه يعنې د ژبې گرامر پخوانی او اوږد تاريخ لري. په عمومي توگه گرامر ليکنې بېلا بېلې مرحلې تېرې کړې دي او ددغو مراحلو په اوږدو کې د بېلا بېلو ميتودونو او طرز العملونو له امله د گرامر زيات ډولونه منځ ته راغلي دي.

چې په عمومي توگه په لاندې ډول دي:

کلاسيک او دوديز گرامرونه - پرتليز او تاريخي گرامرونه - ساختماني -
تشریحي او گزارشی گرامرونه.^(۱)

د پښتو ژبې د گرامرونو په ليکنه کې پخواني دوديز او مروج ميتود دا و چې هر يوه گرامر ليکونکي به د خپل ذوق او سيلقې په اساس او يا د نورو ژبو د گرامرونو څخه په تقليد د کليمې ډولونه، د کليمو اشتقاق د هغوی ډلبندې او لږ څه ډېر به د هغوی په تصرف غږېدل.

ددې کار څخه ددوی موخه او هدف دا و چې يو لړ اصول او قواعد لوستونکو ته وړاندې کړي تر څو ددغو قواعدو په رڼا کې دوی پخپلو خبرو او ليکنو کې له تېروتنو څخه وساتل شي دا کار په خپل وخت او دهغه زمان د مطالعاتو په رڼا کې دقدر وړ دی او ددوی دغو ليکنو او څېړنو موږ ته ډېر مواد د راتلونکو څېړنو له پاره پرې ايښي دي. که چېرې موږ د پښتو ژبې په ليکلو شوو گرامرونو باندې نظر واچوو د تاريخي سير او دهغه وخت او مهال د غوښتنو سره سم د پښتو ژبې په گرامر ليکنه کې د لاندې ميتودونو څخه

---

(۱) محمد حسين يمين دستور زبان دری، کابل: د ژبو او ادبياتو

کار اخیستل شوی دی

۱- د عربي پوهانو د میتودونو پر بنا گرامر لیکنه.

داخو یوه څرگنده او جوته خبره ده چې د اسلام د سپېڅلي دین له خپرېدو سره سم د اسلامي نړۍ د فرهنگ او څېړنو لړۍ د نړۍ د زیاتره هیوادونو او په ځانگړي توگه هغه هیوادونم چې د اسلام په سپېڅلي دین مشرف شوي وو په چټکتیا سره پرمخ روانه وه.

همدارنگه زموږ پوهانو او څېړونکو د اسلام د سپېڅلي دین له خپرېدو وروسته ډېر علوم او د ژبني قوتوان د عربي پوهانو په پیروی لیکلي دي او حتی د هغوی په وده او تکامل کې ستره ونډه هم اخستې ده نو بنا پر دې زموږ گرامر لیکونکو هم د گرامر د څېړنې او لیکنې په برخه کې د عربي ژبې له صرف او نحوي څخه پیروي کړې ده او دغه لیکونکو د عربي صرف او نحوي کتابونه د خپلو څېړنو او مطالعاتو اساس گرځولي دي. خو یوه خبره چې باید له یاده ونه باسو هغه داده چې پښتو ژبه د هندوارو پایي ژبو د سترې کورنۍ یوه ژبه ده او ددغې ژبې جوړښتي نظام د عربي ژبې ساختماني څخه چې د سامي ژبو په سترې کورنۍ پورې اړه لري توپیر لري.

۲- د عربي پوهانو د میتود پر بنسټ گرامر لیکنه.

په معاصره دوره کې کله چې پښتانه څېړونکي او پوهان د عربي تمدن او فرهنگ سره اشنا شول او په ځانگړې توگه هغو مستشرقینو چې د پښتو ژبې او ادبیاتو سره بلدتیا پیدا کړه او د پښتو ژبې او گرامر په برخه کې یې څېړنې وکړې نو د پښتو ژبې په گرامر لیکنه کې دغه میتود رواج وموند. په اروپا کې لومړنۍ قوم چې په گرامر لیکنه یې پیل کړی دی هغه یونانیان دي. دغو پوهانو د انساني ژبې په ابتدا، او د تفکر او خبرې کولو

پراړیکو باندې فلسفي بحثونه کړي دي او د فلاوژي اوسنۍ اصطلاح هم چې د (ژبې په علم) باندې اطلاق کېږي دوی وضع کړې ده. (۱) د روم د تمدن په دوره کې رومي پوهانو د لاتيني ژبې د گرامر په لیکنه کې د یونانیانو څخه پیروي کړې ده. رومیانو عقیده درلوده چې ددغو قاعدوي گرامرونو په لیکلو سره به یې عیبه وینا او لیکنه خلکو ته زده کوي. په منځنۍ پېړۍ کې نورو اروپایي پوهانو هم په گرامر لیکنه کې ددغه میتود څخه کار اخیستلی دی. ارسطو د افلاطون پر خلاف عقیده درلوده چې ژبه یوه فطري پدیده نه بلکې یوه ټولنیزه او اتفاقي پدیده ده. ارسطو لومړنی سړی چې د کلیمو تضیف او ډلبندې یې منع ته راوړې ده او د کلام او وینا ټوکونه یې په درو برخو (نوم - فعل او حرف) باندې ویشلي دي. رومي گرامر لیکونکو هم د ژبې د قواعدو او تشریح په برخه کې د یوناني گرامر لیکونکو له اصولو او میتودونو څخه پیروي کړې ده، دغه رنگه گرامر لیکنه په خپل وار سره عربي گرامر لیکونکو هم رواج کړه لکه چې وینو د عربي ژبې څېړونکو او پوهانو د خپلې ژبې د جوړښت اجزاوې په همدغه (نوم فعل او حرف) وېشلي دي.

۳- د ژبپوهنې اساساتو پر بنا، گرامر لیکنه:

دغه میتود د معاصرې ژبپوهنې د نوو نظریاتو او کشفیاتو پر بنا منع ته راغلی دی. او د شلمې پېړۍ له پیل څخه وروسته په عربي هیوادونو کې رواج وموند او د وخت په تېرېدو سره د علمي اکتشافاتو او څېړنو په رڼا کې په معاصره ژبپوهنه کې عمومیت پیدا کړ.

ددغه میتود پیروان عقیده لري چې «هره ژبه د ځانگړي ساختماني او دستوري نظام لرونکې ده» او دوی عقیده لري چې «هره ژبه باید بالذات او دبې ژبې د جوړښت په نظر کې نیولو څخه پرته مطالعه او تشریح شي» او

(۱) محمد رحیم الهام، روش جدید در تحقیق دستور زبان دری، کابل:

پوهنځی ادبیات مطبوعه دولتي ۱۳۴۹، ۴- مخ

داهم بايد له ياده ونه باسو چې پرتليز (مقايسي) گرامر هغه وخت پيل شو چې پوهانو ته د قبل الميلا د خلورمې پېړۍ په حدودو کې د پانيني گرامر لاس ته ورغی. په اقلسمه پېړۍ کې په اروپا کې پوهانو او خپرونکو د سانسگریت ژبه زده کړه. سانسگریت ژبې سره داروپائيانو بلدتيا په گرامر ليکنه کې نوی باب پرانيست. ځکه پوهانو ته دا جوت شو چې د سانسگریت او پخوانۍ يوناني او لاتيني ژبو تر منځ گرامري او هم لغوي جوړښتونه ښکاره مشابهتونه او ورته والی لري نو ددغو مشابهتونو او د نوو خپرونو په نتيجه کې پرتليزې خپرنې پيل شوې همدا ډول د ژبې پرتليزې مطالعې سره جوخت د ژبې تاريخي مطالعه هم رواج شوه يو ډله پوهانو په دغه وخت کې د ژبو په تاريخي مطالعه پيل وکړ. ددغو مطالعاتو په نتيجه کې د ژبې درې گونې (کلاسيک ، منځنۍ او معاصر) دورې تشخيص شوې.

د ژبې مطالعه د شلمې پېړۍ په پيل کې يوې نوې مرحلې ته راوړگېده چې ځينې پوهان دې نتيجه ته ورسېدل چې د ژبې مطالعه له دوو بېلابېلو اړخونو څخه کېدای شي ، يوه د تاريخي اړخ له پلوه او بله د تشریحي اړخ له پلوه.

ځکه ژبه يوه داسې پدیده ده چې د تاريخ په اوږدو کې تغير کوي او همدغه تغيرات چې په يو ټاکلي وخت او زمان کې کوي د ټاکلو قوانينو او ضوابطو په داخل کې عمل کوي

هرکله چې د ژبې د اوبښتنې (تغير) قوانين له يوې مرحلې څخه و بلې مرحلې ته مطالعه شي د تاريخي ژبپوهنې په نامه يادېږي او له بله پلوه که چېرې د ژبې قوانين په ټاکلي زماني مرحله کې مطالعه او وڅېړل شي د تشریحي ژبپوهنې په نامه يادېږي او د ژبې گرامر د تشریحي پوهنې له مباحثو څخه گڼل کېږي يعنې د ژبې گرامر يو تشریحي علم دی نه هدايتي او قاعدوي.

له پورتنیو لنډو څرگندونو څخه دا نتيجه لاس ته راځي چې د پښتو ژبې گرامرونه کوم چې تر اوسه پورې ليکل شوي دي ددغو پورتنیو میتودونو څخه

اغېزمن ښکاري

ځينې ددغو گرامرونو څخه د عربي ژبې د گرامرونو په تقليد او پيروي ليکل شوي دي چې البته د خپل وخت د څېړنو او مطالعاتو پر بنا د قدر وړ دي. خو ځينې نور داسې گرامرونه هم شته چې د نوې ژبپوهنې د اصولو او معيارونو مطابق ليکل شوي دي،

خو کومه ليکنه چې اوس گرانو لوستونکو مخې ته پرته ده. په دې ليکنه کې هڅه شوې ده داسې يو درسي کتاب ترتيب او وړاندې کړی شي چې ددري ژبې وروڼو مشکل د پښتو ژبې د زده کړې په برخه کې څه نا څه رفع شي.

د ډېر وکلونو راهيسې چې د ژبو او ادبياتو په پوهنځي کې د تدريس دنده په غاړه لرم او په ځانگړي توگه هغه وخت چې ما د پښتو ژبې تدريس په نورو ځانگو کې په غاړه درلود د پښتو ژبې د زده کړې په برخه کې د زده کوونکو مشکل راته څرگندېده او په دې فکر کې وم چې دغه مشکل به څنگه په نسبي توگه حل کړم خو کله چې د ځانگړي درنو استادانو فيصله وکړه او ما ته يې دنده راوسپارله چې زه به دوی ته د پښتو گرامر (فونولوژي - مورفولوژي) تر سرليک لاندې يو درسي کتاب وليکم نو ما دخپلو کلو کلود تدريس د تجربو څخه په گټې اخستلو سره دغه کتاب وليکه.

درنو لوستونکو ته څرگنده ده چې پښتو ژبه يوه ځان ساتې او محافظه کاره ژبه ده. په دې معنی چې دې ژبې خپله لرغونتيا او ځانگړيتوب، تر اوسه پورې څه ناڅه ساتلي دي او دري ژبې د تاريخ په اوږدو کې د کلتورونو د امتزاج په لړ کې دغه ځانگړتياوې له لاسه ورکړې دي او تغيرات يې منلي دي چې د بېلگې په توگه د جنس مساله ده. د جنس له پلوه د فعل مطابقت له فاعل او مفعول سره د عدد او معدود مطابقت، د صفت او موصوف مطابقت. همدارنگه له فاعل او مفعول سره د قيد مطابقت، داسې مسايل دي چې دري ژبې د پښتو ژبې د زده کړې په وخت کې له ستونزو سره مخامخ کېږي. له بله پلوه د نوم اوږنې بڼې د دوی اصلي او غير اصلي حالتونه هغه مسايل دي چې په دغه ليکنه کې د کره مثالونو په ورکولو سره تشخيص او څېړل

شوي دي.

د فعلونو په برخه کې هم په کافي اندازه کار شوی دی. ما په دغه کتاب کې کم او زیات درې / درې نیم سوه فعلونه راغونډ کړي دي او د هغوی د مورفولوژیکي ځانګړتیاوو په پام کې نیولو سره مې ډلبندي کړي دي او په مثالونو کې مې ښودلي دي.

چې البته دغه کار درې ژبې ته د پښتو ژبې د زده کړې په برخه کې مرسته کوي.

ښه به دا وي چې د کتاب د ټولو محتواوو لوستنې ته ګران لوستونکي راوبولم او ددوی راتلونکي قضاوت ته سترګې په لار یم.

لومړۍ څپرکي ژبه او گرامر

۱- ژبه څه راز پدیده گڼل کېږي؟

ژبه په واقعیت کې یوه ټولنیزه، اکتسابي او ثقافي پدیده ده، نه عضوي، فطري او طبیعي. ددغې موضوع د ښه روښانتیا له پاره چې ژبه یوه طبیعي او فطري پدیده نه، بلکې یوه ټولنیزه پدیده ده، یو مثال راوړو: د ماشوم په لاره تگ یو طبیعي واقعیت دی، د لارې تگ په عملیه کې انساني ټولنیز عادتونه، دودونه یعنې ثقافت کوم نقش نه لري، ځکه د ماشوم په وجود کې ځینې ځانګړي عناصر او مطلق عوامل په انفرادي توګه وجود لري چې د بیولوژي د علم له نظره د حیاتي توارث په نامه یادېږي، د همدغو عواملو له امله د ماشوم په بدن کې یو سلسله عصبي او عضلي فعالیتونه صورت نیسي او ددې سبب ګرځي چې ماشوم د ګرځېدو استعداد پیدا کړي. که څه هم د وینا او خبرې کولو استعداد په انساني وګړو کې جلي دی ولی دغه استعداد په فطري او طبیعي توګه وده نه کوي.

البتہ د خبرې کولو استعداد په شرایطو پورې اړه لري چې یوازې او یوازې د انساني ټولنې پواسطه رامنځ ته کېدای شي. که چېرې یو انسان د ټولنې څخه لرې کړو په لاره تګ زده کوي خو د خبرې کولو زده کړه د ټولنې څخه بهر امکان نه لري. همدارنګه که چېرې یو نوی زېږېدلی ماشوم د خپل زېږنځاي څخه یو پردي زېږنځاي ته یوسو، د خپل زېږنځاي د خلکو په شان تګ کوي خو خبرې کول یې توپیر لري یعنې د هماغه خلکو ژبه زده کوي چې د هغو سره

ژوند کوي.

نو په پای کې ویلای شو چې ژبه د نښو د مجموعې په (توگه) بڼه یوازې انسان پخپله ټولنه کې زده کوي چې د هغوی په مرسته خپل فکرونه، غوښتنې، خیالات او احساسات خپلو همخېلو ته څرگندوي او په دې توگه د پوهولو او راپوهولو وسیله ګرځي.

په عمومي توگه د ټولنې دا افرادو ترمنځ د مفاهمې هر ډول وسیله او اړیکې ژبه بلل کېږي^(۱) که دغه اړیکې په اشاروي توگه دي که د نښو او نورو لارو په صورت خو ژبه په خاص مفهوم سره د یو لړ اختیاري ویزو او اوریزو سمبولونو (علايمو) یوه مجموعه ده چې هر یو سیمبول یې زموږ د یو ذهني انځور نمایندګي کوي، دا انځورونه د انساني چاپیریال او مهال څیزونه او ځانګړتیاوې، پېښې او کره وړه راخلي او په دې توگه ژبه د انسانانو ترمنځ د پوهولو یوه اله او وسیله ګرځي.^(۲) یا په بل عبارت ژبه د غږیزو او اوریزو نښو یو داسې کسبي او اتفاقي سیستم دی چې د یوې ژبې وګړي یې یوله بله د پوهولو له پاره پر ژبه راوړي او یو بل ته اوږوي. په دې ځای کې له سیستم څخه مطلب دادی چې هره ژبه ځانته نظام او مشخص قواعد لري. صوتي (غږیز) په دې معنی چې د هرې ژبې اصلي او اساسي صورت وینا او خبرې کول دي. اکتسابي په دې معنی چې ژبه فطري یا طبعي پدیده نه ده بلکې هغه کسب او زده کېږي. هغه هم په ټولنه کې. نښې او سیمبولونه په هره ژبه کې غږیز دي هغه په دې معنی چې د مفاهمې د و سایلو نور ډولونه لکه اشاره یي ژبه او د سیمبولونو ژبه د ژبې د علمي تشرېح له پلوه او په خاص مفهوم سره ژبه نه بلل کېږي.

۱- محمد حسین د ستور زبان دری کابل کابل پوهنتون، ۱۳۶۵، ۲.

مخ

۲- مجاور احمد زیار پښتو پښتیه. کابل کابل پوهنتون، د لوړو زده کړو چاپخونه، ۱۳۶۲ و ۱۲۰ مخ

۳- محمد حسین دستور زبان دری کابل: کابل پوهنتون ۱۳۶۵، ۳.

په ټولو ژبو کې د وينا واحد جمله ده او داد ژبې جوړوونکي عناصر دي چې عبارت دي له: جملې، کلیمې، مورفيم، او فونيم څخه.

۱-۲ پښتو ژبه:

دا وسني افغانستان په خاوره کې دننه او د هغه په ګاونډيو نږدې سيمو کې اړکيا لوژيکي پلټنو او څېړنو او د هغو نتيجو څېړونکو ته دا وښودله چې افغانستان د لرغوني آريايي قومونو ځانګو او ټاټوبی وېولي.

تاريخي يو لړ موثق او څرګند آثار ددې شاهدي ورکوي چې د آريايي قبایلو لومړی ټاټوبی بلخ او د هندوکش دواړه خواوې دي او له دغه ځايه لومړی هندي آريايي قبایلو د ختيځ او ايراني آريايي قبایلو ورپسې لويديځ خواته مهاجرت وکړ او له دغه ځايه آريايي قبایل په څلورو ګروپو: هندي، ايراني، مرکزي يا باختري او دا ږدي وويشل شول. څرنگه چې هندي آريائيانو نسبت ايراني قبایلو ته څو پېړۍ پخوا (تقريباً دوه زره قبل المیلاد) مهاجرت وکړ او ايراني قبایلو څو پېړۍ نور هم په باختر کې پاتې شول ځکه نو د باختري ژبو خپلوي د هندي ژبو په نسبت د ايراني (پيرسيکو/میدیکو) ژبو سره زیاته ده. له دغه ځايه دواړه ګروپونه کله کله د آريايي او درې واړه د هندو آريايي په نامه هم یادېږي.^(۱)

د آريايي ژبو وېش د تاريخ د زده کړې له پلوه له هغې مرحلې پيل کېږي چې هندو آريايي ټولنې سره بېلېږي. د ميلاد څخه تقريباً دوه زره کاله پخوا د آريائيان (باختریان - پارسيان) د هندي آريايي ټولنې څخه جلا کېږي.^(۲)

مخ

(*) دوست شينواری د افغانستان ژبې او توکمونو: کابل ټولنه دولتي

مطبعة ۱۳۵۴، ۶ مخ

(**) همدغه اثر ۱۲ مخ

د اريايي ژبو خانګې:

معاصره ژبپوهنه د تاريخي مقاييسوي ژبپوهنې په حکم اريايي مړې او ژوندۍ ژبې او لهجې په دوو لويو لويو خانګو وېشي چې هره يوه يې بيا دوه دوه ښاخونه لري.

لومړۍ باختري: الف. جنوبي باختري لکه ساګي، پښتو، او رومي او پاميړي ژبې.

ب، شمالي باختري لکه سوغدي، يغنوبي، خوارزمي، الياني، اوسيتي.

دويم: ايراني، الف، خبلي: لکه زړه پارسي منځنۍ پارسي، نوې پارسي، تاتي، بختياري، کومزاري.

ب: شمالي (ميدۍ): کوردي، بلوچي، تاليشي، غلياني^(*)

بايد وويل شي چې ددې ژبو دايو ډول وېشنه ده، خو پوهانو دا وېشنه په ډول ډول کړې ده پښتون د نړۍ د نږدې هغو پنځو سو معتبرو ژبو په کتار کې ولاړه ده چې بډای ادبيات لري او د بشري زياتو وګړو د ليک او لوست ژبې دي لکه چې د ايراني ګروپ د ژبو په لړ کې يوازې درې د ليک او لوست ژبه ده په باختري ګروپ کې يوازې پښتو د ليک او لوست ژبه ده.

پښتو د توکم په باب پخوانۍ نظريه دا وه چې پښتانه ګوندي د سامي توکم (بني اسرائيل) څخه دي چې دا نظريه د ګورګانيانو له دربار نه نشأت کوي. ددغې نظريې لومړۍ څرک په (مخرن افغاني) کې راغلي دي نعمت الله هروي جهانګير پاچا د دربار واقعۀ ليکونکي چې غالباً (۱۰۲۰ هـ ق ۱۶۱۲)

(*) دوست محمد دوست د افغانستان ژبې او توکمونۀ کابل: پښتو

ټولنه، دولتي مطبعه، ۱۳۵۴ کال ۱۳-۱۴ مزره

کې ليکلی دی ليدل کېږي. همدغه نظريه بيا دا فضل خان خټک په تاريخ، مرصع د حافظ رحمت خان (خلاصه النسب)، خورشيد جهان د قاضي عطا الله د پښتو تاريخ سرويليام جونز او راورتي او نورو هم تعقيب کړې ده. دغه نظريه چې پښتانه سامي نژاده دي تفصيل يې د پښتنو د تاريخ په بېلو بېلو آثارو او کتابونو کې راغلی دی د موجوده پوهنې او د تاريخي مقاييسو ژبپوهنې له نظره دغه نظريات له افسانې څخه زيات ارزښت نه لري. بشر چې د تاريخي واقعاتو او پېښو ډېر تياره اړخونه د فني وسايلو په مرسته روښانه کړي دي. د نولسمې پېړۍ له پيله دا نظريه ورته پيداشوې ده چې پښتانه د بشري لويو کورنيو په ولکه کې د هندي اروپايي او په هغه کې اريايي باختري توکم دي دا نظريه د پښتو نخوا د لرغونو تاريخي اسنادو او دنورو ژبو سره د پښتو د پرتليزې څېړنې په رڼا کې ثابته شوې ده.

۱-۳ گرامر: Grammer

اوسنی گرامر د تشریحي ژبپوهنې ستره څانګه ده چې د یوې ژبې یا دهغې ژبې د معیاري بڼې د زده کړې د اسانتیا لپاره لوستل کېږي. د گرامر اصطلاح د لاتیني او یوناني ژبې گراماتيکي Grammatike له ریښې څخه راوتلې ده، په انګرېزي ژبه کې گرامر Grammer او په روسي ژبه کې گراماتيکه دی.

گرامر د ژبپوهنې هغه څانګه ده چې د ژبې مورفولوژیک (صرفي) اونحوي (سینټکس) جوړښت او ساختمان تر څېړنې لاندې نیسي یعنې د یوې ژبې د لغاتو د تغیر شکلونه، د هغوی ترکیب، د جملو جوړښت او څرنگوالي مطالعه او تشریح کوي. په گرامري څېړنو کې ژبه د قوانینو تابع نه ګرځوله کېږي، بلکې گرامر د ژبې قواعد څرنگه چې د هغې اصلي ویوونکي او غږېدونکي استعمالوي راباسي او تشریح کوي یې. په لنډه توګه ویلی شو چې گرامر د یوې ژبې د رغاونې او ساختمان سیستم تر کتنې لاندې نیسي هره ژبه

ځانته گرامري قوانين او لارې چارې لري نو ځکه د ژبې د گرامر په ليکنه کې خپله د هماغې ژبې قواعد او اساسات غوره گڼل کېږي. گرامر د ژبې علمي او منظمه مطالعه ده.

د علمي مطالعې څخه مطلب د يو منطقي طرز العمل له تطبيق څخه عبارت دی. علمي څېړنه او مطالعه نه يوازې په طبيعي علومو پورې اړه پيدا کوي بلکې په ټولو علومو او حتی په ورځني موضوعاتو هم ارتباط پيدا کوي نو په دې توگه معاصر گرامر ليکونکي د داسې گرامر په طرحه لاس پورې کړی چې هغه د ژبې د عمليې يوه بشپړه منطقي تشرېح ده د ژبې گرامرونه د بېلابېلو ميتودونو او تيوريو له مخې زيات ډولونه لري چې په عمده توگه په درې کټگوريو وېشل کېږي.

۱- کلاسيک او دوديز گرامرونه.

۲- پرتليزه تاريخي گرامرونه.

۳- تشریحي او ساختماني گرامرونه.

معاصر گرامر ليکونکي هڅه کوي چې ژبه په هغه ډول تشرېح کړي څنگه چې ده. دوی د علمي څېړنو او مطالعاتو له مخې د يوې ژبې د قواعدو تطبيق پرېبله ژبه باندې سم نه بولي. ځکه هره ژبه ځانته بېل بېل خصوصيات او ځانگړتياوې لري او نشو کولی د يوې ژبې اساسات پرېبله ژبه باندې سل په سل تطبيق کړو. د ژبې د گرامر د سمې او ښې څېړنې او مطالعې لپاره لارمه ده چې د هغې ځانگړې په سمه توگه تشخيص کړو، لکه څنگه چې يوه ژبه د جملو او فقرو له ترکيب څخه او جمله د عباراتو، کليمو او مورفيمونو له ترکيب او ترتيب او همدارنگه کليمې او مورفيمونه د انساني غږونو له ترکيب او ترتيب څخه منځ ته راځي. نو د يوې ژبې همدغه غږونه، کليمې، مورفيمونه، عبارات او جملې د خاصو او ځانگړو قوانينو او قوېمعدو لرونکي دي چې د يوې ژبې ساختماني نظام جوړوي. نو په دې توگه هرکله چې موږ وغواړو د يوې ژبې جوړښت تشرېح کړو نو په حقيقت کې د ژبې غږيز

(*) محمد حسين يمن دستور زبان دری کابل: کابل پوهنتون ۱۳۶۵، ۱۰ مخ

جوړښت، د کليمو او مورفيمونو جوړښت او د جملې جوړښت مطالعه کوو، نو په دې توگه د ژبې مطالعه په لاندې څانگو وېشل کېږي.

- ۱- فونولوژي يا غږيز ساختماني نظام.
- ۲- مورفولوژي يا صرفي ساختماني نظام.
- ۳- سنټکس يا نحوي ساختماني نظام.
- ۴- مورفو فونيمکس يا د فونيم د بدلون نظام.
- ۵- سيمانټکس يا د يوې ژبې د معنوي خواوو مطالعه.

۴-۱ د موضوعاتو لنډيز او پوښتنې:

۱- ژبه په واقعيت کې يوه ټولنيزه، اکتسابي او ثقافي پدیده ده، نه عضوي، فطري او طبيعي. د ژبې د پيدايښت تاريخ د بشر د پيدايښت او د ټولنو او ډلو د جوړېدو سره اړه لري.

۲- په عمومي توگه د ټولنې د افرادو تر منځ هر ډول وسيله اواړيکې ژبه بلل کېږي. که دغه اړيکې په اشاروي توگه وي او که د نښو او نورو علايمو او لارو په صورت. خو ژبه په خاص مفهوم سره د يو لړ اختياري وييزو او اوريزو سيمبولونو مجموعه ده چې هر يو سيمبول يې زموږ د ذهني انځور نماينده گي کوي، دا انځورونه د انساني چاپېريال او مهال څېزونه او ځانگړتياوې پېښې او کړه وړه را اخلي او په دې توگه ژبه د انسانانو ترمنځ د پوهولو او لاپوهولو يوه اله او وسيله گرځي.

۳- د اوسني افغانستان په خاوره کې دننه او دهغه په گاونډيو نږدې سيمو کې څېړنو او پلټنو دا وښودله چې افغانستان د لرغونو اريايي قومونو ځانگړو ټاټوبي وېولي.

۴- معاصره ژبپوهنه د تاريخي مقاييسوي ژبپوهنې د يوې نظريې په حکم اريايي مړې او ژوندۍ ژبې او لهجې په دوولويو څانگو وېشي چې هره يوه يې بيا دوه دوه ښاخونه لري.

لومړۍ باختري: الف: جنوبي باختري لکه ساکي، پښتو، اورمړي او پاميري ژبې.

ب: باختري شمالي: سوغدي، یغنوبي، خوارزمي، الیاني، اوسيتي،

دویم: ایراني: الف: جنوبي لکه زړه فارسي، منځنۍ فارسي، نوې فارسي، تاتي، بختیاري، کومډاري.

ب: شمالي (میدي) کوردي، بلوچي، تالیشي، غلیاني،

۵- دغه نظریه چې پښتانه سامي نژاده دي، تفصیل یې د پښتنو د تاریخ په بېلو اثارو او کتابونو کې راغلې دی. د موجوده پوهنې او تاریخي مقایسوي ژبپوهنې له نظره دغه نظریات له افسانې زیات ارزښت نلري.

۶- ګرامر د ژبپوهنې هغه څانګه ده چې د ژبې، مورفولوژیکي او نحوي جوړښت او ساختمان تر څېړنې لاندې نیسي. یعنې د یوې ژبې د لغاتو د تغیر شکلونه، د هغوی ترکیب، د جملو جوړښت او څرنگوالی مطالعه او تشریح کوي.

۷- په ګرامري څېړنو کې ژبه د قوانینو تابع نه ګرځوله کېږي بلکې ګرامر د ژبې قواعد څرنگه چې دهغه اصلي ویوونکي او غږېدونکي استعمالوي راباسي او تشریح کوي یې.

۸- هره ژبه ځانته ګرامري قوانین او لارې چارې لري، نوځکه د ژبې د ګرامر په لیکنه کې خپله د هماغې ژبې قواعد او اساسات غوره ګڼل کېږي.

۹- د ژبې ګرامرونه د بېلابېلو میتودونو او تیوریو له مخې زیات ډولونه لري چې په عمده توګه په درې کټګوریو وېشل کېږي.

الف: کلاسیک او دودیز ګرامرونه.

ب: پرتلیز تاریخي ګرامرونه.

ج: تشریحي او ساختماني ګرامرونه.

۱۰- د ژبې د ګرامر د سمې او ښې څېړنې او مطالعې لپاره لارمه ده چې د هغه څانګې په سمه توګه تشخیص کړو لکه څنګه چې یوه ژبه د جملو او فقرو

له تركيب څخه او جمله د عبارتو ، كليمو او مورفيمونو له تركيب او ترتيب څخه او همدارنگه كليمي مورفيمونه د انساني غږونو له تركيب او ترتيب څخه منځ ته راځي ، نو د يوې ژبې همدغه ډغونه ، كليمي ، مورفيمونه ، عبارات او جملې د خاصو او ځانگړو قوانينو او قواعدو لرونکي دي چې د يوې ژبې ساختماني نظام جوړوي .

۱۱ نو په دې توگه د ژبې مطالعه په لاندې څانگو وېشل کېږي .

- ۱ فونولوژي يا غږيز ساختماني نظام .
- ۲ مورفولوژي يا صرفي ساختماني نظام .
- ۳ سنيټکس يا نحوي ساختماني نظام .
- ۴ مورفو - فونيمکس يا د فونيم د بدلون نظام .
- ۵ سيمانتکس يا د يوې ژبې د معنوي خواوو مطالعه .

پوښتنې:

- ۱ ژبه څنگه يوه پدیده ده؟
- ۲ ژبه تعريف کړئ؟
- ۳- ايا ژبه يوه طبيعي اوفطري پدیده ده که اجتماعي او اکتسابي؟ د مثال سره يې واضح کړئ.
- ۴- د اريائيانو لومړنی مرکز کوم ځای دی؟
- ۵- د اريايي ژبو ځانگې په لنډه توگه تشرېح کړئ؟
- ۶- د پښتو د توکم په باب نظريات چې پښتانه د سامي اقوامو له جملې څخه دي د تاريخي مقایسوي ژبپوهنې له نظره دغه نظريات علمي دي او که نه؟
- ۶- گرامر د ژبې د کومو برخو څخه بحث کوي؟
- ۸- اوسنی گرامر ژبپوهنې په کومه څانگه پورې اړه لري .
- ۹- ايا داسمه ده چې ژبه د قوانينو تابع وگرځول شي؟ که د هغې ژبې دويوونکو او غږوېدونکو د وينا تابع شي؟
- ۱۰- د ژبې گرامرونه د بېلابېلو میتودونو او تيوريو له مخې په کومو ډولونو وېشل کېږي؟ په لنډه توگه يې وواياست .

دويم څپرکی

پښتو فونولوژي

فونولوژي د گرامر د مقدمې په توگه هغه برخه ده چې يوازې ارزښتناکه غبرونه (فونيمونه) تر څېړنې لاندې نيسي. دا خو څرگنده خبره ده چې هر انسان کولی شي بې شمېر زيات غبرونه تر خولې وباسي او همدارنگه اواز وروسته له يو څه تمرين څخه په ډېر اسانۍ ادا کړي او هره ژبه کې محدود شمېر اوازونه استعمال کړي. که چېرې د يوې خاصې ژبې اوازونه د هغوی رابطې او خصوصيات چې د هغې ژبې د اوازونو او غبرونو سيستم منع ته راولي تر څېړنې او بحث لاندې ونيول شي، دغه څېړنې او بحث په فونولوژي يا فونيمکس پورې اړه پيدا کوي.

د ژبپوهنې دغه برخه يوه نوې او تازه موضوع ده چې د شلمې پېړۍ په پيل کې په دغه برخه کې نوي علمي څېړنې او مطالعات وشول. حکه پخوا داسې فکر کېده چې توري (حروف) د ژبې يا دنيا بنسټ دي خو اوس دا ثابته شوه چې ژبه د انساني غبرونو څخه ترکيب او جوړه شوې ده. همدغه انساني غبرونه چې د يوې ژبې جوړونکي عناصر تشکيلوي، فونيم (اوازي واحد) بلل کېږي. که څه هم دغه غبريز واحد په يوازې توگه بې معنې دی خو د کليمې په منع کې خپل ما نیز نقش افاده کوي.^(۱)

(۱) محمد حسين يمين دستور زبان دري کابل: کابل پوهنتون ۱۳۶۵.

۱-۲ فونيم څه ته وايي؟

فونيم يا اواز (واج - واک) د ژبې تر ټولو کوچني غريز عنصر دی چې په خپله کومه معنی نه لري بلکې په ما نيزو کليمو کې ما نيز توپير پېښوي. د بېلگې په توگه / ت / په پښتو کې يو اواز دی چې يو لغت لکه / تور / له بل لغت / پور / څخه توپير کړی دی^(۱).

۲/۲ فونيم او گرافيم:

گرافيم د فونيم (اواز) ليکلي شوې بڼې ته وايي، يا په بل عبارت هغه د ليدو وړ رسم دی چې د يوه اواز ښکارندويي کوي. الفبا دهغو ټولو تورو يوې ډلې ته وايي چې د يوې ژبې د ټولو اوازونو انځورونه کوي يا په بل عبارت د يوې ژبې د اوازونو رسم يا شکل افاده کوي چې په ليک کې ترې کار اخيستل کېږي. د ژبې د مطالعاتو په ساحه کې د / توري / د کليمې پر ځای اوس اوس زيات د گرافيم علمي اصطلاح استعمالوي.

۲-۳ پښتو فونيمونه او دهغوی ډولونه:

پښتو ژبه له ۳۶ غږونو (اوازونو) څخه جوړه ده چې په لاندې ډول دي:

۱-۲-۳ خپلواک (vowel) غږونه:

هغه غږونو (اوازونو) ته ویل کېږي چې د تلفظ کولو په وخت کې صوتي غږي په تماس کې نه وي او د هوا په جریان کې کوم بندیز نه پېښېږي او د تلفظ په وخت کې ژبه، شونډې او نور صوتي غږي د بېلا بېلو حرکتونو له امله بېل بېل شکلونه غوره کوي.

(۱) مجاور احمد زیار، پښتو پښویه: کابل: کابل پوهنتون د لوړو زده کړو چاپخونه ۱۳۶۲، ۱۴ مخ.

همدارنگه د پښتو په الفابي سیستم کې د څرگند واو / $\bar{u}$ / او اوږد واو / o / لپاره هم یو ډول گرافیم / و / کارول شوی دی چې البته د ژبې د زده کړې په برخه کې له ستونزو څخه خالي نه ده. خوله نېکه مرغه د / $\bar{a}$ / = $\bar{a}$ ، څرگنده / ی = i / او اوږده / ی = e / په برخه کې دغه ستونزه حل شوې ده او نښې ورته وضع شوي دي.

۲-۳-۲ بېواک (کانسونت Consonant) اوازونه :

هغو اوازونو ته ویل کېږي چې د تلفظ کولو په وخت کې د غریزو غړو د تماس له امله د هوا په جریان کې بندیز (انسداد) پېښېږي یا په بل عبارت هغو اوازونو ته ویل کېږي چې له خولې څخه دراوتو پر وخت د سا هواله بندیز سره مخامخېږي.

پښتو مروج الفبا	لاتین یا فونیمیکه الفبا	مثالونه
۱- ب /	/b/	لکه بن، بنوال، باران
۲- پ /	/p/	لکه پند، پوپل، توپ
۳- ت /	/t/	تور - تالو/توت
۴- ټ /	/t̪/	ټول - پلټل - مټ
۵- ج /	/d͡ʒ/	جوړ/ ناجوړ/ تاج
۶- ځ /	/t͡ɕ/	ځمکه/ نانځکه - ورځ
۷- چ /	/t͡ʃ/	چار/ میچ/ پیچه
۸- څ /	/t͡ɕʰ/	څادر/ څخوبی پایڅه
۹- خ /	/x/	خواره - یخ/ اخ
۱۰- د /	/d/	دود/ درد - پند
۱۱- ډ /	/d̪/	ډگر/ ډاډ/ هډ
۱۲- ل /	/l/	رامبېل/ تېر/ اوبه
۱۳- ړ /	/r̥/	ړنگ/ تړل/ ویجاړ
۱۴- ز /	/z/	زړه - تازه/ راز

پښتو فونولوژي - مورفولوژي (صرف)

ژوند - لژند - روژه	/z̥/	۱۵ / ژ /
ږمنځ - ږلی - کوږ	/z/	۱۶ - / ږ /
سل - لس - اس	/s/	۱۷ / س /
شل - لشل - شپه	/š/	۱۸ - / ش /
ښه - واینه - چنگاښ	/s/	۱۹ - / ښ /
غر - تفر - باغ	/g̊/	۲۰ / غ /
کور - کرکیله - تاک	/k/	۲۱ - / ک /
گیله - بگی - پانگ	/g/	۲۲ - / گ /
لاری - لار - ځنگل	/l/	۲۳ / ل /
مور - بامل - بام	/m/	۲۴ / م /
نن - پرون - اسان	/n/	۲۵ / ن /
بانه - کون - پنه	/N/	۲۶ / ن /
هک - بهاند - مهال	/h/	۲۷ - / ه /

په پورته (۲۷) بېواک اوازونو کې اته د پښتو خاص اوازونه دي چې په لاندې يوه جمله کې داسې خلاصه کېدای شي (کانه د ډنگر مېړه ، غوښه ټوله خلور ځايه کړه) خلور اوازونه (ب-چ-ژ-گ) ددري ژبې خاص غږونه دي چې پښتو او دري ژبې تر منځ په گډه کارول کېږي او په عربي ژبې کې نشته. همدارنگه د پښتو ژبې په مروج الفبا کې لس نور غږونه هم شته چې دغه غږونه په مستعار ډول په عربي کليمو کې استعمالېږي خو پښتو کليمو کې دغه اوازونه نه راځي ، ځکه دغه لس اوازونه په عربي ژبه کې د خاصو عربي غږونو په نامه يادېږي.

دغه اوازونه په هغو کليمو کې چې پښتو ژبې ته له عربي ژبې څخه راغلي دي اوس په پښتو کې مستعملې دي.

ث /	/C/	لکه ثابت - وارث - وراثت - باعث
ذ /	/d/	لکه ذلت - مذکور - ماخذ

۱- زرغونه زېور ، پښتو گرامر : کابل کابل پوهنتون ، ۱۳۶۰ ، ۹ مخ

پښتو فونولوژي - مورفولوژي (صرف)

اح	/h/	لکه حوض - حاضر - حضور
اص	/s/	لکه صبر - بصر - صبور
اض	/z/	لکه ضرر - مضروب - غامض
اط	/t/	لکه طالب - باطل - ناطق
اظ	/z̄/	لکه ظالم - مظلوم - ناظم
اع	/ʕ/	لکه عادت - طاعت - معلم
اف	/f/	لکه فرمان - کافر - نافع
اق	/g/	لکه قاموس - ناقوس - توافق

۲-۳-۳ نیم واک اوازونه يا Semi vowel

هغو اوازونه ته ویل کېږي چې د خپلواکو او بېواکو اوازونو تر منځ منځکړیتوب کوي یا په بله وینا هم د واول او هم د کانسوننت په ډول ادا کېږي. که د خپې زړې (هسته) وگرځي د خپلواک بڼه اخلي او که د خپې زړې ونه ګرځي نو د بېواک په بڼه څرګندېږي، دغه اوازونه په لاندې ډول دي:

و /w/ لکه ور /War/ ولور /walwar/

ی /y/ لکه یور /yo/ یو /yaw/

د /w/ نیم واک د خپو په پیل او منځ راځي او په پای کې یوازې د غبرګ غږ په توګه راځي لکه لو = /law/ پلو = /palaw/ کنډو /kandaw/

ی = /y/ نیم واک اواز دی دغه غږ هم د /w/ په څېر د خپو په پیل او منځ کې راځي او د کلیمو په پای کې یوازې د غبرګ غږ په توګه وکتلای شي. د کلیمو په پای لکه سړی /saray/ کرکی /karkay/ ډوډی /doday/

۲-۳-۴ غبرګ غږونه:

الف: واکه مرکب diphthongs د یفتانگونه:

ب: بې واک مرکب Clusters کلسټرونه:

د يفتانگونه د خپلو اکو او بېواکو اوازونو له يو ځای کېدو څخه منځ ته

راځي يا په بله وينا هر پښتو غبرگغېر دوه فونيمي عناصره لري ، لومړی

عنصري يې يو خپلواک فونيم او دويم عنصري يې يو نيم واک فونيم دی .

پښتو غبرگغېرونه دوه دي : ۱- و = /w/ - ی ای = /y/ د /و = w/

غبرگغېرونه په لاندې ډول دي :

/ew/ لکه په لېو /lew/ کې

/aw/ لکه په لو /law/ او کنډو /kandaw/ کې

/əw/ لکه په پړاو /parəw/ او جر او /jarəw/ کې

/ɔw/ لکه په کتو /katɔw/ کې

دای = /y/ غبرگغېرونه په لاندې ډول دي :

د /ay/ /ایوان/ aywān /میره/ mayrə /سړی/ Saray /

/āy/ لکه آینه /āyna/ ځایگنی /jāygenay/ ځای /jāy/

/ɔy/ لکه نړۍ narəy دودۍ dodəy کرکۍ /kərəkəy/

/uy/ لکه خوی xuy بوی /buy/ دوی /duy/

/oy/ لکه زوی /zoy/ سوي ⁽¹⁾ soy

بېواک مرکب /Clusters/ کلسترونه:

البته پاتې دي نه وي چې ځينې نور غبرگ غېرونه شته چې د دوو بېواکو

اوازونو يو ځای کېدو څخه منځ ته راځي ، داسې غبرگغېرونو ته بېواکه مرکب

يا کلستر /Cluster/ وايي دا ډول غبرگغېرونه هم د کليمو په سراو هم د

کليمو په پاۍ کې راځي ، لکه لمر /Lmar/ شپه /špa/ سپی /spay/

همدارنگه ژوند /Zwand/ شخوند

/Šxwand/ پند /pand/

(1) مجاور احمد زيار . پښتو پښويه . کابل پوهنتون . د لوړو زدکړو چاپخونه . ۱۳۶۲ - ۸۰ مخ

۵-۳-۲-د موضوعاتو لنډيز او پوښتنې:

۱- فونولوژي د ژبپوهنې هغه برخه ده چې يوازې ارزښتناك غبرونه (

فونيمونه) تر څېړنې لاندې نيسي.

۲- اواز (واج-واک) د ژبې تر ټولو کوچنی غبریز عنصر دی چې پخپله کومه مانا نه لري بلکې په مانيزو کليمو کې ما نيز تو پير پېښوي د بېلگې په توگه /ک/ په پښتو کې يو اواز چې يو لغت لکه/کور/ له بل لغت /گور/ څخه توپير کړی دی لکه چې رحمن بابا وايي.

په سبب د ظالمانو حاکمانو - کور او گور پېښور درې واړه يو دي.

۳- گرافيم /Graphem/ د فونيم ليکلې شوي بڼې ته وايي يا په بل عبارت هغه د ليدو وړ انځور دی چې د يو اواز ښکارندويي کوي.

۴- پښتو ژبه له ۳۶ غبرونو څخه جوړه شوې ده چې په لاندې ډول دي:
خپلواک ، بېواک او نیم واک.

الف: خپلواک غبرونه: هغه غبرونو ته وايي چې د تلفظ کولو په وخت کې صوتي غړي په تماس کې نه وي او د هوا په جريان کې بندښت نه پېښېږي.

ب: بېواک غبرونه: هغو غبرونو ته ويل کېږي چې د تلفظ کولو په وخت کې د هوا په جريان کې بندښت راځي او صوتي غړي په تماس کې وي.
ج: نیم واک غبرونه Semi Vowel: هغو غبرونو ته ويل کېږي چې د بېواکو او خپلواکو اوازونو تر منځ منځکړيتوب کوي يا په بل عبارت هم د واول او هم د کانسوننت په ډول ادا کېږي.

د: غبرگډوډونه: چې د خپلواکو او بېواکو اوازونو له يو ځای کېدو څخه منځ ته راځي يا په بله وينا هر پښتو غبرگډوډ دوه فونيمي عناصر لري.

يو يې خپلواك او دويم يې نيم واك غږ دى

پوښتنې :

- ۱ فونو لوژي تعريف كړئ؟
- ۲ فونيم څنگه راپېژندلى شى؟
- ۳ گرافيم څه ته وايي؟
- ۴ پښتو ژبه له څو غږونو څخه جوړه شوې ده؟
- ۵ پښتو خپلواك غږونه څو دي؟
- ۶ بېواك غږونه تعريف كړئ؟
- ۷ په پښتو كې نيم واك غږونه څو دي؟
- ۸ د كليمې په سر او په پاى كې نيم واك غږونه په مثالونو كې وښايست؟
- ۹ غبرگ غږونه تعريف كړئ؟

درېم څپرکی

پښتو مورفولوژي

صرف د گرامر هغه برخه ده چې په هغه کې د یوې ژبې ټاکلي مورفیمونه د هغوی جوړښت، ترکیب گردان او د هغوی ډولونه تر څېړنې او بحث لاندې نیول کېږي.

۱-۳ - مورفیم څه ته وايي ؟

مورفیم هغه کوچنی ژبني مانيز واحد دی که تجزیه شي خپله معنی له لاسه ورکوي او د هغه له تجزیه کېدو څخه یې معنی اوازونه لاس ته راځي، مورفیم یو نه تجزیه کېدونکی مانا لرونکی واحد دی.

۲-۳ - د مورفیم جوړښت :

څرنگه چې فون /phone/ د فونالوژي یا فونیمکس اساسي واحد تشکیلوي همدا رنگه /Morph/ مورف د مورفالوژي اساسي واحد دی، د مورفیم کلیمه د مورف یعنی د شکل او بڼې په معنی او /eme/ یو روستاږی

(پسوند) دی چې د متمایز واحد په معنی دی^(۱). یعنی مورفیم هغه کوچنی ژبني مانيز واحد دی که تجزیه شي خپله معنی له لاسه ورکوي او د هغه له تجزیه کېدو څخه بې مانا اوازونه لاس ته راځي نو په دې توګه مورفیم یو نه تجزیه کېدونکی لفظي مانا لرونکی واحد دی.

۳-۳- مورفیم او څپه :

څپه د هجا یا سېلاب په معنی ده کله که موږ د مورفیم څخه بحث کوو نو د څپې موضوع حتماً رامنځ ته کېږي ځکه څپه د مورفیم یو جز دی. څپه هغه ژبني واحد دی چې یا یوه خپلواک وي او یا له یو خپلواک او یوه یا څو بېواکو څخه جوړ وي او په یو ځایي ډول له خولې څخه راوځي لکه د /آبا/ کلیمه چې دوه څپې لري چې لومړۍ /آ/ یوه څپه ده چې یو خپلواک غږ دی او دویم /با/ بله څپه ده چې له یوه بېواک /ب/ او یوه خپلواک /آ/ څخه جوړه شوې ده او په ګډه سره دواړه یو مورفیم تشکیلوي او که چېرې تجزیه شي بې مانا اوازونه لاس ته راځي. له بله پلوه خپلواک اواز د څپې په جوړښت کې اساسي رول لري په دې معنی چې پرته له خپلواک اواز څخه هېڅ څپه تشکیلېدای نشي یعنې خپلواک اواز د څپې زړی یعنې هسته تشکیلوي. څپه په دوه ډوله ده:

وازه او تړلې څپه :

وازه څپه : هغې څپې ته وایي چې له یو خپلواک اواز څخه جوړه وي او یا په یو خپلواک اواز پای ته رسېدلې وي لکه ابا- ته ،زه ،بیا.
تړلې څپه : هغې څپې ته وایي چې په یوه بېواک اواز پای ته رسېدلې وي لکه :

مور - خور - پور - یور - غبرګ - خپل

(۱) محمد حسین یمین . دستور زبان دری کابل : کابل پوهنتون ۱۳۶۵ . ۶۶ مخ

۳-۴ مورفيم او کليمه :

کليمه يو رواني واحد دی ^۱ چې غالباً بېل ويل کېږي او ليکل کېږي او لغوي معنی لري. کله تل خپلواک او مستقل مفاهيم لېږدوي. خو مورفيم يو لفظي واحد دی چې لغوي او گرامري معنی لري. مورفيم هم کله بېل او کله د يوې کليمې د جز په توگه راتلای شي. مورفيم يو گرامري نه تجزيه کېدونکی واحد دی. همدارنگه هرې کليمې ته مورفيم نشو ويلی او هر مورفيم ته کليمه يوازې بسيطي کليمې خپلواک مورفيمونه بلل کېدای شي. د بېلگې په توگه کتابچه يوه کليمه ده چې له دوو مورفيمونو /کتاب/ او /چه/ څخه جوړه شوې ده. نو کتابچه يو معنی لرونکی واحد دی چې د تجزيې وړ دی يعنی /کتاب/ يو مستقل مورفيم او /چه/ يو تصغيري روستاړی دی چې يو ناخپلواک مورفيم دی. نو په دې توگه کتابچه يوه کليمه ده چې له دوو مورفيمونو څخه /کتاب/ يو خپلواک مورفيم او /چه/ يو نا خپلواک مورفيم دی جوړه شوې ده.

۳-۵ د موضوعاتو لنډيز او پوښتنې:

- ۱ مورفولوژي يا صرف د گرامر هغه برخه ده چې په هغه کې د يوې ژبې ټاکلي مورفيمونه د هغوی جوړښت، ترکيب، بدلون او دهغوی ډولونه تر څېړنې او کتنې لاندې نيول کېږي.
- ۲ څرنگه چې غږ يا فون د فونالوژي يا فونيمکس اساسي واحد دی يا اساسي واحد تشکيلوي، همدارنگه مورف د مورفالوژي اساسي واحد دی.
- ۳ کله که موږ د مورفيم څخه بحث کوو د څپې موضوع حتماً رامنځ ته

(۱) منصور. اختيار مبني شناسي. تهران: منوچهر ۱۳۴۸. ۶۰ مخ.

کېږي. ځکه څپه د مورفيم يو جز دی. څپه هغه ژبني واحد دی چې يا يو خپلواک وي او يا له يوه خپلواک او يوه يا څو بېواکو څخه جوړه وي او په يو ځايي ډول له خولې څخه راوځي لکه / ابا / چې دوه څپې لري // او / با / لومړۍ څپه يې يو واول او دويمه څپه يې له يوه کانسوننټ او يوه واول څخه جوړه ده. بې له خپلواک غږ څخه هډو څپه نه جوړېږي.

۴ کلمه لغوي معنی لري او تل مستقل مفاهيم لېږدوي خو مورفيم لفظي واحد دی چې لغوي او گرامري معنی لري. مورفيم يو گرامري نه تجزيه کېدونکی واحد دی.

پوښتنې:

- ۱ مورفالوژي تعريف کړئ؟
- ۲ د مورفالوژي اساسي واحد څه شی دی؟
- ۳ څپه يا سېلاب څه ته وايي؟
- ۴ وازه او تړلې څپه په مثالونو کې وښیاست؟
- ۵ مورفيم تعريف کړئ؟
- ۶ مورفيم او کلیمه څه توپیر لري؟
- ۷ مورفيم او څپه څه توپیر لري؟
- ۸ لاندې متن په فونيمیکه الفبا وليکئ او څپې يې بېلې کړئ.

نبوي سیرت د ډېرو داسې ځانگړتیاوو او ممیزاتو لرونکی دی چې لوستنه يې د انسان د پاره روحي، عقلي او تاریخي گټه رسوي او د ټولنیزې اصلاح غوښتونکي د سیرت د زده کړې پر ضرورت قانع کوي. تر څو خلکو ته اسلامي شریعت په داسې طریقه او اسلوب سره ورسوي چې همدغه سیرت يې د پریشاني او راز راز کړاوونو سره د مقابلې له پاره لوی مرستندوی وي او په همدې وسیله به اسلامي داعیان د خلکو زړونو ته لار مومي.

څلورم څپرکی

د مورفيم ډولونه

څرنگه چې مخکې وويل شول، مورفيم د ژبې تر ټولو کوچنی مانيز عنصر دی چې د څو اوازونو له يو ځای کېدو څخه جوړېږي او له تجزيه کېدو څخه يې بې مانا ساده اوازونه يا په بله وينا بې مانا عناصر لاس ته راځي. مورفيم په دوو ډولو وېشل کېږي:

خپلواک، غير مقيد يا ازاد مورفيمونه، ناخپلواک، مقيد يا تړلي مورفيمونه. دادي په دې څپرکي کې ناخپلواک، مقيد مورفيمونه څېړل کېږي.

۱-۴. ناخپلواک، مقيد مورفيمونه: Bound Forms

د يوې ژبې په عبارت او وينا کې هغه وړې ټوټې او برخې چې په ځانگړي او مستقل ډول د استعمال وړ نه وي يعنې که په ځانگړي او خپلواک ډول استعمال شي نو هيڅکله هم معنی نه ورکوي. ناخپلواک مورفيمونه بلل کېږي لکه د / کتابونه / کليمه چې له دوو مورفيمونو څخه جوړه شوې ده / کتاب / يو خپلواک مورفيم او / ونه / د جمعې روستاړی دی چې يو ناخپلواک مورفيم دی که چېرې د کتاب له کليمې څخه لرې کړای شي په خپلواکه توگه کومه معنی نه رسوي. او هغه وخت معنی ښکاري چې د کتاب د کليمې سره راشي.

د مطلب د ښه څرگندتيا لپاره د مورفيمونو ډولونه په لاندې ډول وړاندې کېږي.

د مورفيم ډولونه

ازاد مورفيمونه			تړلي مورفيمونه		
نوم	۱	نوميزي ډلې	سربلونه او اوستربلونه	۱	ساختماني ښې
	۲		د ربط ښې	۲	
	۳				
	۴				
د څرنگوالي قيد	۱	قيدونه	د عطف ښې	۳	
د زمان قيد	۲		د غبرونو (اصوات) ښې	۴	
د مکان قيد	۳				
د مقدار قيد	۴				
د تاکيد قيد	۵	فعلي ډلې	صرفي مختاري	۱	تاري (وندونه)
فعل او دهغه ريښه	۱		کليمه جوړوونکي مختاري	۲	
د فعل وگړي (اشخاص)	۲				
د فعل وجه	۳		صرفي روستاري	۳	
لارمي اومتعدي فعل	۴				
مثبت اومنفي فعل	۵		کلمه جوړوونکي روستاري	۴	
د فعل زمان	۶				

١-١-٤- سربلونه او اوستربلونه:

دا هغه نه گردانېدونکي مقيد مورفيمونه دي چې په خپلواکه توگه کومه معني نه ښکاري بلکې د خپلواکو غير مقيدو مورفيمونو سره يوځای يوه معني او مفهوم رسوي.

سربلونه (پېښينه ها) : Prepositions

سربلونه هغه اداټ دي چې تريو نوم د مخه راځي او په جمله کې د هغه حالت او دريځ څرگندوي لکه / په / د : په کور کې / له / له ښونځي څخه ، / تر / تر کوره پورې / په / تا پورې .

اوستربلونه (پسینه ها) Post positions

په يوه جمله يا فقره کې تر نوم وروسته راځي .
دا دي په لاندې توگه د سربلونو او اوستربلونو استعمال په جمله کې ښودل کېږي .

مثال	اوستربل	سربل
زه په کوټه کې يم	کې	په
په زيار او زحمت سره بري حاصلېږي	سره	په
په چا پورې نه خاندم	پورې	په
په تا پسې نه ځم	پسې	په
زه پر څوکۍ باندې ناست يم	باندې	پر
پر دې کار سربېره نور کارونه هم شته	سربېره	پر
د خبرو لپاره وخت نلرم	لپاره	د
د مزدور غوندي يې وگټه	غوندي	د
د احمد کره نه ځم (کورته)	کره	د
تر مېز لاندې پروت دی	لاندې	تر
تر ښونځي پورې ځم	پورې	تر

تر	وروسته	تر غرمې وروسته راځم
تر	څخه (ه)	تر څوزه (څخه) گل ښه دی
تر	دباندي	تر کور دباندي ووځه
تر	پرته	تر ځلمي پرته ښه سړي هشته
له	سره	له ځلمي سره ځم
له	څخه (ه)	له احمد څخه مې کتاب واخيست
له	وروسته	له غرمې وروسته کور ته ځم
له	راهيسې	له پرون راهيسې کار لرم
له	پرته	له احمد پرته محمود هم راغلی و
بي	څخه	بي اوبو څخه ژوند نشته
و	ته	وتاته مې ووي

۲-۱-۴- ادات يا Particles :

ادات د نه گردانېدونکو مورفيمونو يوه مهمه برخه ده او په لاندې ډول دي :

۳-۱-۴- ارتباطي ادات Conjunctions :

دغه ادات د څومره والي ، څرنگوالي يا ورته والي له مخې دوه جملې سره نښلوي او دوه ، دوه سره يو ځای کېږي چې له زياترو سره/چې / هم ملګري کېږي او په ګډه د دوو ټوټو يا فقرو اړيکې سره ټينګوي لکه څومره او هومره په لاندې عبارت کې :

څومره ډېګ هر مړه ټپير ، لکه څنګه چې ، هسې ، که څه هم ، بيا هم ، څومره چې ، هماغومره چې ، چېرې ، هلته ، (چېرې دې ښه هلته دې شپه) داسې همداسې ، همداراز ، هغسې ، همدارنګه ، هماغسې ، څو ، مګر ، همدومره ، په همدې ډول په همدې پران ،

يادونه : پوهاند دوکتور مجاور احمد زيار ارتباطي ادات چې پورته ذکر يې وشو د ازاد و مورفيمونو په ډله کې شمېري .^{۱۱}

^{۱۱} مجاور احمد زيار : پښتو پښويه کابل پوهنتون . د لوړو زده کړو چاپخونه ۱۳۶۲ هـ - ۱۹۴۳ م .

۴-۱-۴- تشبیهی ادات:

په عنعنوي گرامرونو او ادبي فنونو کې د (حرف تشبیه) په نامه یاد شوي دي تشبیهی ادات هغو اداتو ته ویل کېږي چې د دوو یا زیاتو څیزنو او پدیدو ورته والی او مشابهت ښیي لکه غوندې، په څېر، په رنگ، په شان، په دود، په توگه، په ډول، په راز او داسې نور.

۴-۱-۵- د عطف ادات:

چې کلیمې او جملې سره یوځای کوي لکه (او- که- یا- سره) په دې بېلگه کې: باغ وای د گلونو پکې ناست وای زه او ته. (که او یا) هم مانیز عطف ادات دي لکه (ښه که بد) (ښه یا بد)

۴-۱-۶- د اضافت ادات:

هغو اداتو ته ویل کېږي چې څیزونه لوستیدي سره اړوند وي او ملکیت ښیي. پښتو یوازې یو اضافت توری لري چې /د/ دی. لکه: د زرمینې قلم، د احمد کتاب، د لیلی پېژوان، د شپانه رمه او داسې نور.

۴-۲- تاری (وندونه): Affixes

هغه تړلي او مقید مورفیمونه دي چې د ازاد و مورفیمونو سره یوځای والي او پیوستون له کبله د هغه معنی او مفهوم څرگندېدای شي چې د دغه تاری په یوځای کېدو سره کلیمه نوی مفهوم او مانا پیدا کوي او یو مشتق منځ ته راوړي په لاندې ډول دي

۴-۲-۱- مختاری (پېشوند): Prefix

هغه تاری ته ویل کېږي چې د کلیمې په سر پورې ښکلي او دنورو تارو غوندې له نوي شکل او مانا سره یو نوی مشتق رامنځ ته کوي په لاندې ډول دي.

الف: د نفي او نهی په صورت چې د دغو مختارو په نښلولو سره منفي صفات مجرد فعل امر منفي جوړېږي لکه

مه (نهي) مه کښېنه ، مه پاڅه ، مه گوره ، مه کوه ، مه خوره ، مه کښېنې ، نه
(نفي) نه گوري ، نه ويني ، نه پاڅېږي ، نه خوري ، نه ځي .

ب: د مطلقيت مختاري

په پښتو ژبه کې / و = $W\bar{o}$ / د مطلقيت مختاري دې کله چې د ځينو فعلونو
په سر کې راشي مطلقه ماضي ترې جوړېږي ، لکه ماوه خندل ، ما
ولیکل ، ماوه ژړل ، ماوه نخل ، ماوه لمبل ، ماوه اغوست ، ماوه وتره .

ج: کليمه جوړوونکي مختاري

چې د دغو مختارو په نښلولو سره يوه نوې معنی او مشتق رامنځ ته کېږي .
بې لکه بې فکره ، بې عقله ، بې خونده ، بې لارې ، بې ژبې ، بې غیرته .
نا: لکه نافکره ، ناجوره ، نابلده ، ناکازه ، ناخوښه ، ناکښه .

هم: د دغو مختارو په نښلولو سره ذاتي صفات جوړېږي او يو رنگي افاده
کوي . لکه هم خياله ، هم فکره ، هم غاړې .

(کم - بد - يو - نيم) د مختارو په نښلولو سره صفات جوړېږي لکه کم فکره ،
کم همته ، بد کاره ، بد عمله ، يو وزري ، يولاسي ، نيم کوره ، نيم کښه .^(۱)
ددغو مختارو (خوا - شا - سر - څر) له يو ځای کېدو څخه صفتونه نومونه
لاسته راځي لکه خوابدي ، خواخوږي ، شاخوږي ، سرکښي ، سر باندې ،
خرغور خروله .

ددغو مختارو (پرې ، کښې ، پورې ، را ، در ، ور ، ننه ، جار ، بيا ، تېر) د
وتل / فعل پورې په نښلولو سره په نوي شکل او معنی فعلونه جوړېدلای شي
لکه پرې + وتل ، تېر + تلل ، جار + وتل ، کښې + وتل ، پورې + وتل ، بيا + موندل ،
را + تلل ، در + تلل ، ور + تلل .

۳-۲-۴ - روستاري Suffixes

هغه تاري يا وندونه دي چې د مربوط مورفيم يا کليمې په پای پورې

(۱) صديق الله رښتين . پښتو گرامر : کابل وزارت تعليم و تربيه : مطبعه معارف . ۱۳۷۰ . ۱۳۴

نښلول کېږي او يو نوی مشتق رامنځ ته کوي. داسې چې شکل او معنی يې له هغه بنسټيز مورفيم يا کليمې څخه توپيروي لکه /نۍ/ چې له کور څخه کورنۍ جوړوي.

اوپه دوه ډوله دي:

۱- صرفي روستاري:

الف: فاعلي روستاري: د اوس مهال د فعل له ريښې سره: په پښتو ژبه کې دغه روستاري پنځه دي.

۱	ام /am/	و /u/
۲	ې /e/	ئ /ay/
۳	ي /i/	ي /i/

د تېر مهال لارمي فعل سره

د لومړي او دويم شخص له پاره کټ مټ همدغه (ام-و-ې-ئ) روستاري دي خو د دريم شخص په مورد کې په لاندې ډول دي:

/a/ يا صفر دريم شخص مفرد مذکر احمد لار يا لاره /a/

/a/ له / دريم شخص مفرد مونث ملالۍ لار له يا لاره /a/

/a/ /a/ دريم شخص جمع مذکر احمد او محمود لارل /a/

/e/ /i/ دريم شخص جمع مونث تورپيکۍ او ملالۍ لارلې /e/

د متعدي فعل سره: په اوس مهال کې همدغه پنځه روستاري (ام-و-ې-ئ او ي) دي.

ب: مفعولي روستاري:

د متعدي فعل سره په تېر مهال کې:

څرنگه چې متعدي فعل په تېر مهال کې د جملې له مفعول سره مطابقت ښيي نو که چېرې مفعول مفرد مذکر وي، روستاري، /a/ (زورکي) په بڼه او که مفعول مفرد مونث وي نوروستاري د /a/ (له) په بڼه څرگندېږي. همدارنگه که مفعول جمع مذکر وي د /a/ په بڼه که مفعول جمع مونث وي،

روستاري د /le/ (لې) په بڼه ظاهرېږي.

که چېرې مفعول په تېر مهال کې لومړی ، دویم او دریم شخص وي نو روستاري په لاندې ډول ظاهرېږي.

احمد زه ووهلم /ام احمد موږ ووهلو /او/

احمد ته ووهلې /ې احمد تاسې ووهلئ /ئ/

احمد دی ووهه /ډ احمد دوی (جمع مذکر) ووهلو /ډل/

احمد دا ووهله /ا احمد دوی (جمع مونث) ووهلې /له/

نو په پورته ډول وینوچي د لومړي او دریم شخص (مفرد او جمع له پاره) هماغه د:

ام /am/ و /u/

ې /e/ ئ /av/

روستاري راغلي دي خو د دریم شخص له پاره د مفرد مذکر مفعول له پاره

/ډ/ د مفرد مونث مفعول له پاره /له/ د جمع مذکر لپاره /ال/ اود جمع مونث

له پاره د /لې/ په بڼه ظاهر شوي دي.

۲- کلیمه جوړوونکي روستاري (اشتقايي)

په پښتو ژبه کې اشتقايي روستاري ډېر زیات دي ، خو دلته د نمونې په توګه د یو خویادونه کېږي.

الف: د نسبت روستاري :

چې یو نوم ، قام ، ځای ، زمان ، جنس او نوروته نسبت ورکوي او په لاندې ډول دي:

وال: لکه: کامه وال ، باندېه وال ، خبروال ، پکتیاوال ، څارنوال

خېل: لکه: سلېمان خېل ، اتمان خېل ، ایوب خېل ، بابکر خېل

زی: لکه: سدوزی ، وتوزی ، محمدزی ، اسحقزی ، اشکزی ،

نی: لکه: اوسنی ، پرونی ، نننی ، مازدیګرنی ، خندنی

ين: لکه: ورينمين، خاورين، لورين، وربشين، پرتمين.
يز: لکه: چره ييز، گوله ييز.

ب: تصغيري روستاري:

گوتي: لکه کتاب گوتي، هلك گوتي، غريب گوتي.
تي: کوچني، کوچ نوتي.
ك/اك/تورك، خويك.
گي: عتيگي، تورگي.

ج: د مکان او زمان روستاري: لکه

خي لکه: لوست خي، پوهنځي، ښوونځي.
غالي لکه: اور غالي، پنډ غالي، لوبغالي.
تون لکه: مېړه تون، ورکتون، زېړنتون، پوهنتون.

د: د صوت روستاري:

هار: لکه درزهار، چغهار، تکهار.
کي: لکه: پشکي.

ه: فعلي روستاري:

چې د هغه په ښلولو سره فاعلي صفات جوړېږي لکه:
گر: خټگر، بزگر، کرگر، زرگر.

ندوځي: ساتندوی، پوهندوی، گټندوی.

گري: ژرنده گري، منځگري.

کښ: زیارکښ، سرکښ.

ونکي: وهونکي، تلوونکي.

۳-۴- د موضوعاتو لنډيز او پوښتني:

۱- مورفيمونه په دوه ډوله دي، خپلواک اوناخپلواک.

خپلواک مورفيمونه چې په وينا کې په ازاده او مستقلة توگه معنی ښدي.
نا خپلواک مورفيمونه چې په خپلواکه توگه کومه معنی نلري تر څو په يوې

کليمې پورې ونه تړل شي لکه کتابونه چې له دوو مورفيمونو څخه جوړ دي ، کتاب يو خپلواک مورفيم او د / ونه / روستاړي ناخپلواک مورفيم دي .

۲- سربلونه او اوستربلونه: سربلونه چې تريونوم دمخه راځي او اوستربلونه چې ترنوم وروسته راځي لکه په لاندې مثال کې : احمد په کور کې دی . په پورته جمله کې / په / يو سربل دی چې تر نوم دمخه راغلی دی او / کې / اوستربل دی .

۳- ادات : دغه گردانېدونکو مورفيمونو يوه غوره برخه ده او لاندې ډولونه لري : ارتباطي تشبیهي ، عطف او اضافت ،

۴- تاري هغه مقيد مورفيمونه دي چې د ازادو مورفيمونو سره د يو ځای والي په صورت کې خپله معنی بندي ، په لاندې ډول دي :

مختاړي : چې د کليمې په سر پورې نښلي له نوي شکل او مانا سره يو نوی مشتق رامنځ ته کوي لکه مه کوه ، نه کوي ، نه ځي .

روستاړي : هغه تاري يا وندونه دي چې د کليمې په پای پورې نښلي چې ځينې يې صرفي دي او ځينې يې اشتقاقي .

لکه وځم ، څو په کليمو کې (ام - و) صرفي روستاړي دي . او د کامه وال پکتاوال ، او سلېمانخېل ، سدوزی محمدزی په کليمو کې (وال خېل

زی) اشتقاقي روستاړي دي .

پوښتنې :

- ۱ - مورفيم په څو ډوله دی ؟
- ۲ ناخپلواک (مقيد) مورفيمونه کومو مورفيمونو ته وايي ؟
- ۳ سربلونه او اوستربلونه تعريف کړئ او مثالونه يې وښیاست .
- ۴ ارتباطي ادات ، تشبیهي ، عطف او اضافت په مثالونو کې واضح کړئ .

۵	تاري تعريف كړئ.
۶	د نفي اونهي مختاري په مثال كې وښياست.
۷	كله جوړوونكي مختاري كوم دي؟
۸	روستاري تعريف كړئ؟
۹	صرفي روستاري د مثالونو سره وښياست؟
۱۰	كله جوړوونكي روستاري (اشتقاقې) كوم دي؟
۱۱	د نسبت د روستاري څو مثالونه وواياست.
۱۲	د تصغير روستاري كوم دي؟
۱۳	د صوت روستاري كوم دي؟

پنځم څپرکي

نا مقيد مورفيمونه

صرف د مورفيمونو د ډولونو له مخې په دوو څانگو وېشل کېږي ، يود نه گردانېدونکي مورفيمونو څانگه چې مخکې يې بحث تېر شو او بله د گردانېدونکو مورفيمو څانگه چې په دوو لويو برخو وېشل کېږي . دنوم صرف او د فعل صرف .

۱-۵- نوم: هغه کلیمه ده چې د زمانې له ارتباط څخه د راز راز څيزونو او پديدو څرگندونه کوي لکه مړی ، تېږه ، لږکی ، ښايست ، روغ ، زه ، ته ، دی ، يو ، دوه او داسې نور .

۲-۵- د نوم گرداني اړخونه:

نوم په عمومي ډول د درو اړخونو له مخې گردانېږي لکه جنس ، عدد او حالت خوصمير سربېره پر دغو دوه حالتونو د شخص له پلوه هم گردانېږي .

۱-۲-۵- جنس: د جنس څخه مطلب دادی چې نوم نارينه دی که ښځينه د مطلب دښه څرگندتيا له پاره دنارينه او ښځينه نوم ښې په لاندې توگه راوړل کېږي .

د ښځينه نوم ښې:

الف: /ā - ā / په (آ) ختم شوي نومونه لکه امريکا ، اسيا ، ليبيا ، کاناډا ، اوتاوا ، والگا ، خدا ، ژړا ، نڅا ، بلا ، ملا ، (دميم په زورکي) .
پورته نومونه که چېرې د جملې په مبتداء کې واقع شي خبر د مونث په شکل تصريفوي .

دا امریکا ده .

دا کاناډا ده .

لیبیا له افغانستان څخه لویه ده .

امریکا له آسیا څخه پر مخ تللې ده .

ماته ژړا راغله .

ماته خدا راغله .

بلا راغله .

ملامي ماته شوه .

ب: $a \sim e$: ټول هغه نومونه چې د a په خپلواکۍ غږ /واول/ پای

ته رسېدلي وي لکه لښته a /پاڼه/ a /غرمه/ a /مڼه/ a /

سترگه/ a /پزه/ a /زنه/ a /گوته/ a /پښه/ a /چوگکه/ a /شونده

a /پونده/ a /

همدارنگه لمنه a /ستنه/ a /برستنه/ a /مېچنه/ a /څنگله

a /میاشته/ a /لاره/ a /ورځه/ a /وریځه/ a /*

ج: د $(\partial y = y)$ په غبرگۍ ختم شوي نومونه لکه کرکی، خپلی،

رسی، ډوډی، شپېلی، هوسی، شری، لکه:

کرکی ماته شوه.

خپلی وشکېده.

رسی وشلېده.

*د پښتو ژبې په ځینو عنعنوی گرامرونو کې د ستنه، برسته کلیمې د سماعي مونثاتو په نامه یاد شوې دي او د (ستن، برستن، میچن څنگل...) په شکل راوړل شوي دي، حال دا چې دغه نومونه په پای کې a لري، او د جمع کولو په وخت کې د a روستاړی اخلي او کټ مټ د هغه نومونو په شان جمع کېږي چې په a ختم شوي دي که چېرې د اریایي ژبو (وستا) (زړه فارس) تاریخي سیر ته وگورو نو متحرک الاخره تلفظونه اوس اوس ساکن الاخره کېږي لکه منه + من، دسته، دست، رسته... او داسې نور.

ډوډۍ پخه شوه.

هوسۍ وتښتېده.

شرۍ وچه شوه.

شپېلۍ وغړېده.

روتۍ وخوړل شوه.

خوکۍ ماته شوه.

خولۍ زړه شوه.

د: د (e = ې) په خپلواک غږ ختم شوي نومونه لکه / ادې ، ناوې /

ادې راغله.

ناوې واده شوه.

پاتې دې نه وي چې د /e = ې/ په خپلواک غږ نور ختم شوي نومونه د جمعې شکل لري په دې معنی چې /e = ې/ د جمعې یو مورفیم دی او ټول هغه نومونه چې د /a/ په خپلواک غږ پای شوي د /اې/ رو ستاړي په راوړو سره جمع کېږي. لکه (لښته، لښتۍ - سترگه، سترگې، پڼه، پڼې).

ه: د /i = ي/ په خپلواک غږ ختم شوي نومونه لکه خوشحالي، دوستي، خپلوي، بیاتي.

خوشحالي ده چې زه او ته سره وینو.

زموږ او تاسو تر منځ دوستي ده.

د خپلوانو تر منځ خپلوي ټینګه شوه.

بیاتي ماته شوه.

پاتې دې نه وي چې /i = اي/ د جمعې مورفیم هم دی په دې معنی ټول هغه نومونه چې د /ay = ی/ په دیفتانګ ختم شوي وي د /اي/ په رو ستاړي سره جمع کېږي. لکه (سړۍ /ay/ سړي /i/ لرګۍ، لرګي پردی ay پردي /i/ خلْمۍ ay - خلْمي /i/ کابلی ay - کابلي /i/).

و: په لنډ واو (و = O) ختم شوي نومونه لکه ځانګو، ورشو، پښتو، بیزو، ښارو،

خانگو ماته شوه .

ورشو وچه شوه .

بیزو مړه شوه .

ښارو والتوله .

پښتو خرابه شوه .

د نارینه نوم نښې،

الف: ټول هغه نومونه چې په بېواک غږ ختم شوي وي لکه کور، کتاب قلم،

مېز، ور، دیوال، لاس، غوږ، ورمېر.

دا زما کور دی .

دا کتاب دی .

دا زما قلم دی .

دا د لیکلو مېز دی .

دیوال ړنگ شو .

لاس مې مات شو .

غوږ مې کون شو .

ورمېر مې مات شو .

ب: ټول هغه نومونه چې د /ای = ay/ په غږ ختم شوي وي لکه سړی،

پردی، زمری، پسرلی، دوبي، منی، ژمی، منگی، لرگی

سړی راغی .

زمری مړ شو .

پسرلی دی .

ورپسې دوبي دی .

د کابل منی سوړ دی .

منگی مات شو .

ج: د /او = u/ په خپلواک غږ ختم شوي نومونه لکه تالو، سالدو، بارخو،

زردالو، شفتالو، پتو، چاکو.

دليلی سالو سور دی .

زردالو پوخ دی .

شفتالو خوند ناک دی .

چاکو تېره دی .

پتو تود دی

د: په زور کی /ð/ ختم شوي نومونه لکه زړه، وزاره، تره، نیکه، پسه، لېوه.

د یادونې وړ ده چې د /ویاله ð/، چاره ð/ او خوله ð/ کلیمې هم په زور کی ختم شوي دي او دا کلیمې که چېرې په مبتداء کې واقع شي خبر د مونث په شکل تصریفوي خو که چېرې د دغو کلیمو مورفولوژي ته کتنه وشي نو د جمع کولو په وخت کې د /ې=e/ په روستاړي جمع کېږي او کت مت هغه قاعده ورباندې تطبیقېږي چې د /a/ په روستاړي ختم شوي نومونه جمع کېږي.

ویاله ð/ ویالې .

خوله ð/ خولې

چاره ð/ چرې (چارې)

همدارنگه وگورئ د /a/ په واول ختم شوي نومونه هم په /ې=e/ جمع کېږي.

لښته /a/ لښتې

منه /a/ منې

پنه /a/ پنې

سترگه /a/ سترگې

پزه /a/ پزې

ه: د /aw=و، ay، oy، iw، ew/ په غبرگېر ختم شوي نومونه هم که

چېرې په مبتداء کې واقع شي خبر د مذکر په شکل تصریفوي لکه لو /Law/

پلو /plaw/ کنډو Kandaw خای /Jāy/ خدای (ج) /xudāy/ خوی Zoy

تریو /triw/ لېو /Lew/

د غنمولو دی.

هغه زموږ د کور په سر کښو دی

دا دچاخای دی.

دا زما خوی دی.

دا ناک تریو دی.

۲-۲-۵ - عدد: د عدد څخه مطلب ددی چې یو نوم مفرد دی او که

جمع

د نارینه نوم د جمعې علامې

د / آن / په روستاري:

الف: زیاتره هغه نومونه چې په بېواک غږیای شوي وي او ساکنې وي. خو

ځینې یې سانومونه هم په / آن / جمع کېږي. لکه:

مفرد	جمع
هلك	هلکان
پړانگ	پړانگان
مچ	مچان
کب	کبان
آس	آسان (آسونه)
نوک	نوکان (نوگونه)
گل	گلان (گلونه)

ب: همدارنگه ځینې نومونه چې په خپلواکو دغونو ختم شوي وي په / آن /

جمع کېږي لکه:

مفرد	جمع
لېوه / ۵	لېوان
ټټو	ټټوان
کارغه	کارغان

مرغه   مرغان

ج: د (ay = ای) غبرگفر ختم شوي نومونه:

دغه ډول نومونه ځينې په /آن/ او ځينې د /ي/ په روستاري جمع کېږي
هغه نومونه چې د /ي/ په روستاري جمع کېږي:

مفرد   جمع

ستوری /ay/   ستوري /i/

غړی /ay/   غړي /i/

لوبښی /ay/   لوبښي /i/

ملگری /ay/   ملگري /i/

اورگاډی /ay/   اورگاډي /i/

مرغومی /ay/   مرغومي /i/

پسرلی /ay/   پسرلي /i/

د: خوځينې له دغو نومونو څخه د /آن/ او /ي/ دواړو روستارو په راوړلو
سره جمع کېږي لکه:

مفرد

جمع (۱)

جمع (۲)

کابلی /ay/

کابلي /i/

کابلان

گونگی /ay/

گونگي /i/

گونگیان

لمسی /ay/

لمسي /i/

لمسيان

لېونی /ay/

لېوني /i/

لېونیان

کندهاری /ay/

کندهاري /i/

کندهاریان

زمری /ay/

زمري /i/

زمریان

د /ونه/ په روستاري:

الف: زیاتره هغه نومونه چې په بهواک غږ ختم شوي اوساکنښ نه وي. لکه:

مفرد

جمع

مېز

مېزونه

کتاب

کتابونه

قلم	قلمونه
لاس	لاسونه
سر	سرونه
سیند	سیندونه

ب: همدارنگه ځینې خپلواکپای نارینه نومونه او ځینې په غیر گڼ ختم شوي نومونه په / و نه / جمع کېږي:

د / aw /	مفرد	جمع
/	پلو	پلوونه
	کنډو	کنډونه
	هنډو	هنډوونه

د / ډ / په / زورکي	
تره / ډ /	ترونه
وراره / ډ /	وریرونه
پسه / ډ /	پسونه
زړه / ډ /	زړونه

د / ډ / زورکي په روستاږي:

الف: ځینې یو څپه ییز نومونه او صفتونه د / ډ / په روستاږي جمع

کېږي: مفرد	جمع
غل	غله / ډ /
مل	مله / ډ /
شین	شنه / ډ /
مفرد	جمع
سور	سره / ډ /
خر	خړه / ډ /
اوم	اومه / ډ /
اوږد	اوږده / ډ /

ب: زیاتره هغه نومونه او صفتونه چې د کلیمې د منځ خپلواک غبرونه / و
او ی / له منځه ځي او الف زیاتېږي او د / ډ / په روستاري جمع کېږي.

پښتون	پښتانه / ډ /
شپون	شپانه / ډ /
ړوند	ړانده / ډ /
کون	کانه / ډ /
مور	ماره / ډ /
زور	زاره / ډ /
یوم	یامه / ډ /
شکون	شکانه / ډ /
تریو	تراوه / ډ /
تریخ	تراخه / ډ /
پوخ	پاخه / ډ /

د بنځینه نوم د جمعې علامې او نښې:

الف: د / ې - / په روستاري / ې / په خپلواک غبر پای شوي وي: لکه:

مفرد	جمع
لښته / a /	لښتې / e /
پڼه / a /	پڼې / e /
غرمه / a /	غرمې / e /
ونه / a /	ونې / e /
تخته / a /	تختې / e /
رمه / a /	رمې / e /
کوټه / a /	کوټې / e /
سترگه / a /	سترگې / e /
زنه / a /	زنې / e /

همدارنگه

ستنه /a/	ستنې /e/
مېچنه /a/	مېچنې /e/
برستنه /a/	برستنې /e/
مياشته /a/	مياشتنې /e/

همدارنگه د / ډ / زورکي ځينې ختم شوي نومونه.

وياه / ډ /	ويالې /e/
چاره / ډ /	چرې /e/
خوله / ډ /	خولې /e/

ب: د / گانې او وې / په روستارو.

هغه بنځينه نومونه جمع کوي چې په / - a آ / ختم شوي وي.

مفرد	د / وې /	د / گانې /
ملا	ملاوې	ملاگانې
خندا	خنداوې	خنداگانې
ژړا	ژړاوې	ژړاگانې
نڅا	نڅاوې	نڅاگانې
بلا	بلاوې	بلاگانې
غوا	غواوې	غواگانې

ج: ځينې ساکن نومونه چې د / ډ / (ډ) په غبرگه ختم شوي وي.

انې	انې گانې
ابې	ابې گانې
بودې	بودې گانې

د: بل اندول يې هغه نومونه چې د / و = ه / په خپلواک غږ ختم شوي وي.

مفرد	جمع
بیزو	بیزوگانې
پیشو	پیشوگانې

ورشوگانې	ورشو
راډيوگانې	راډيو
ښاروگانې	ښارو
زانگوگانې	زانگو

ه: ځينې هغه نومونه چې د /ə/ -ي / په غبرگه ختم شوي وي د /گانې/ په راوړو هم جمع کېږي او کله روستاړي يې صفروي. يعنې مفرد او جمع يې په يو شکل راځي جملې د سياق څخه مفرد او جمع يې توپير کېږي.

څوکۍ	/ə/	څوکۍ گانې يا څوکۍ
کرکۍ	/ə/	کرکۍ گانې يا کرکۍ
رسۍ	/ə/	رسۍ گانې يا رسۍ
خولۍ	/ə/	خولۍ گانې يا خولۍ
خپلۍ	/ə/	خپلۍ گانې يا خپلۍ
ډوډۍ	/ə/	ډوډۍ گانې يا ډوډۍ

و: هغه مفرد مونث نومونه چې د /ي = i/ په خپلواک غږ پای شوي وي د /ə/ په غبرگه جمع کېږي.

مفرد	جمع
دوستي /i/	دوستۍ /ə/
خپلوي /i/	خپلوۍ /ə/
ناروغي /i/	ناروغۍ /ə/
خواري /i/	خوارۍ /ə/
خوشحالي /i/	خوشحالۍ /ə/

ز: د معنوي مونثاتو جمعې بې دوده (بې قاعدې) دي:

مفرد	جمع
مور	ميندې
خور	خويندې
نرور	نړندې

لور	لونې
يور	يونې
نجلی	نجونې
ترور	تريندې
ح: د نسبتي او شريکو صفاتو بنځينه جمع د نارينه جمعو څخه د $e =$	
/ روستاري په زياتولو سره جمع کېږي	
مفرد	جمع
دوبیان	دوبيانې
موچیان	موچيانې
آشنايان	آشنايانې
خواران	خوارانې
کابليان	کابليانې

۳-۲-۵- حالت: له حالت څخه مراد دادی چې یو نوم په جمله کې د خپل چاپیریال په لحاظ حالت لري. د بېلګې په توګه لاندې مثالونو ته توجه وکړئ.

- ۱ زرمینه راغله.
- ۲ زرمینې ډوډۍ پخه کړه.
- ۳ ما زرمینې ته ډوډۍ پخه کړه.
- ۴ ما زرمینه وتړله.
- ۵ د زرمینې ژوند خراب دی.
- ۶ ای زرمینې له خوبه پاڅېږه.

که چېرې پورتنیو مثالونو ته ځیر شو وینو چې:

په لومړۍ او دویمه جمله کې / زرمینه / فاعلي حالت لري، خو په لومړۍ جمله کې / زرمینه / په اصلي بڼه او په دویمه جمله کې په غیر اصلي / زرمینې / په بڼه راغلې ده.

په لومړۍ جمله کې د جملې فعل لازمي دی نو د لازمي فعل فاعل په اصلي حالت راځي په دویمه جمله کې د جملې فعل متعدي دی. په تېر مهال

کې د متعدي فعل فاعل په غیر اصلي بڼه استعمالېږي البته پاتې دې نه وي چې یوازې تغیر منونکي نومونه په غیر اصلي حالت راځي. په دریمه او څلورمه جمله کې وینو چې په دریمه جمله کې /زرمینه/ د زرمینې په بڼه او ښتې ده او زرمینه غیر مستقیم مفعولي حالت لري نو تغیر کوي.

په څلورمه جمله کې زرمینه اصلي بڼه لري نو په مستقیم مفعولي حالت کې تغیر منونکي نومونه تغیر نه کوي. همدارنګه په پنځم لمبر جمله کې /زرمینه/ د /زرمینې/ په بڼه اوښتې ده چې مضاف الیه واقع شوې ده دا د دې معنی لري چې ټول تغیر منونکي نومونه که چېرې په یوه جمله کې د مضاف الیم په توګه استعمال شي په غیر اصلي حالت حالت راځي. په شپږم لمبر جمله کې /زرمینه/ بیا هم د /زرمینې/ په بڼه اوښتې ده چې ندایي حالت لري.

په پورتنیو څو مثالونو کې جوتېږي چې یو تغیر منونکی نوم په بېلا بېلو حالتونو کې بېلا بېل شکلونه اختیاروي. نو په دې توګه لومړی اوښتونکي او نه اوښتونکي نومونه ډله بندي کېږي. او وروسته په مختلفو حالاتو کې خپرل کېږي.

په پښتو ژبه کې د یو نوم حالت د فعلی عملیې او ادا توله مخې څرګندېږي او د حالت ښې یې هماغه پایلې (خاتمې) یا روستاړي دي چې په پای پورې یې ښلې.^۱
اوښتونکي نومونه:

۱ - ټول هغه نومونه چې د /ay/ په غیر ګڼ ختم شوي وي:

اصلي حالت	غیر اصلي حالت
سړی /ay/	سړي /i/
پردي /ay/	پردي /i/
ځلمی /ay/	ځلمي /i/

^۱ ډوکټور مجاور احمد زیار پښتو پښویه کابل: د ژبو او ادبیاتو پوهنځی، د لوړو زده کړو

اغزي /i/	اغزی /ay/
وري /i/	وری /ay/
پسرلي /i/	پسرلی /ay/
دوبي /i/	دوبی /ay/
مني /i/	منی /ay/
ژمي /i/	ژمی /ay/

۲ - ټول هغه نومونه او صفتونه چې د /a/ په خپلواک غږ پای شوي

وي

غیر اصلی حالت	اصلی حالت
تختې /e/	تخته /a/
منې /e/	منه /a/
پنې /e/	پنه /a/
غیر اصلی حالت	اصلی حالت
لښتې /e/	لښته /a/
سترکې /e/	سترگه /a/
پزې /e/	پزه /a/
شوندې /e/	شونده /a/
زنې /e/	زنه /a/
ونې /e/	ونه /a/
چوځکې /e/	چوځکه /a/
چرکې /e/	چرگه /a/
گوتې /e/	گوته /a/
کوټې /e/	کوټه /a/
لوتې /e/	لوته /a/
لمنې /e/	لمنه /a/
برستنې /e/	برستنه /a/

مېچنه /a/ مېچنې /e/

مياشته /a/ مياشتې /e/

ورځه /a/ ورځې /e/

هغه درې نومونه چې د تلفظ کولو په وخت کې وروستی غږ يې د زورکي

/ð/ په بڼه تلفظ کېږي.

ويا له /ð/ ويا لې /e/

چاره /ð/ چارې /e/

خوله /ð/ خولې /e/

۱ زیاتره هغه نومونه او صفتونه چې د کلیمې د منځ /و/

لوېږي او /a/ زیاتېږي اود کلیمې په پای کې د زورکي /ð/ په زیاتولو

سره غیر اصلی حالت ته اوږي.

اصلی حالت غیر اصلی حالت

پښتون پښتانه /ð/

شپون شپانه /ð/

ړوند ړانده /ð/

کون کانه /ð/

زور زاره /ð/

موړ ماړه /ð/

يوم يامه /ð/

پتلون پتلانه /ð/

پرتوگ پرتاگه /ð/

زنگون زنگانه /ð/

۲ ځينې يو څپه ييز نومونه او صفتونه.

اصلی حالت غیر اصلی حالت

سور سره /ð/

شين شنه /ð/

پوخ	پاخه /ð/
اوم	اومه /ð/
اوږد	اوږده /ð/
غل	غله /ð/
مل	مله /ð/
خر	خړه /ð/
مړ	مړه /ð/

۵. شخصي ضمائر

اصلي حالت   غير اصلي حالت

۱-زه	ما
۲-ته	تا
۳-دی	ده/ð
دا	دې

۶. استقهامي ضمائر

څوك	چا
كومه	كومې

۷. اشاري ضمائر

نږدې	دغه /a/	غير اصلي حالت	دغه /ð/	دغې /e/	اصلي حالت
لږې	هغه /a/	هغه /ð/	هغې /e/	هغې /e/	
لالږې	هوغه /a/	هوغه /ð/	هوغې /e/	هوغې /e/	

نه اوښتونکي نومونه:

په پښتو ژبه کې ځينې نومونه هم شته چې په مفرده بڼه کې په هيڅ حالت کې تغير نه مومي او په لاتدي ډول دي.

۱ په /الف/ ختم شوي نومونه لکه کاکا، ماما، دادا، کنشکا، سبا.

۲ په /o - i, ā/ ختم شوي نومونه لکه بيزو، ورشو، پښتو، تالو،

بارخو ، سالو .

۳ د / ay / ی په غبرگغر ختم شوي نومونه لکه کرکی ، رسی ، خپلی ،
نجلی ، خولی .

۴ ځینې هغه نومونه چې په / a / ختم شوي دي او دشریکو صفاتو په ډله
کې راځي هم نارینه راځي او هم بنځینه . لکه . بنایسته ، پیاده ، ساده ،
ډاډه ، مېلمه ، کوربه ، بوده ،

۱-۲-۳-۵ فاعلي حالت: چې یو نوم په جمله کې فاعل واقع شي ، کار
او عمل ترې صادر شي لکه احمد درس لولي ، محمود کالي پرېمینځي ،
زرمینه ډوډۍ پخوي ، په تېرو جملو کې (احمد محمود زرمینه) فاعلي حالت
لري .

مخکې مو د اوبستونکو او نه اوبستونکو ډله بندي وکړه خو دا مو ونه ویل
چې دغه اوبستونکي نومونه په کوم حالت کې اوږي یعنې تغیر مومي . ځکه
ددري ژبې یا نورو ژبو ویونکو له پاره چې په خپله مورنۍ ژبه کې د غسې
تغیرات نه لري نو د پښتو ژبې د زده کړې په برخه کې له ستونزو سره مخامخ
کېږي نو لازمه ده چې دغه ټول تغیرات او اوبستنې چې ډله بندي شوي په
حالتونو کې وڅېړل شي .

ټول اوبستونکي نومونه که چېرې په یوه جمله کې د فاعل په توګه راشي
هغه وخت تغیر کوي چې د جملې فعل (مسند) متعدي وي او فعل په تېر
مهال کې واقع شوی وي په لاتدي بېلګو کې دوه دوه مثالونه له هرې کټګورۍ
څخه د نمونې په توګه راوړل کېږي او محترم استادان کولی شي د تدریس په
وخت کې ډېر مثالونه ورکړي .

الف: د / ay / په غبرگغر ختم شوي نومونه :

اوسمهال

تېرمهال

زلمی / ay / ډوډۍ خوري .

زلمي / i / ډوډۍ وخوړه / له /

سړی / ay / کتاب لولي .

سړي / i / کتاب ولوست

ب: د / a / په واول ختم شوي نومونه :

زرمينه /a/ ډوډۍ پخوي   زرميني /e/ ډوډۍ پخه کړه
 ښځه /a/ د کور کار کوي   ښځې /e/ د کور کار وکړه
 ج: هغه نومونه او صفتونه چې د کليمې د منځ /و/ لويديزې او الف زياتېږي او په پای /ډ/

پښتون   درس لولي   پښتانه /ډ/ درس ولوست
 شپون   رمه پيايي   شپانه /ډ/ رمه وپووله
 د: ځينې يو څپه ييز نومونه او صفتونه:

اوس مهال   تېر مهال
 غل غلا کوي   غله /ډ/ غلا وکړه
 مل د غله ملتيا کوي   مله /ډ/ د غله ملتيا وکړه
 ه: شخصي ضمير:

۱- زه درس لولم   ما درس ولوست
 ۲- ته درس لولي   تا درس ولوست
 ۳- دی درس لولي   ده /ډ/ درس ولوست
 ۴- دا درس لولي   دې /e/ درس ولوست
 و: استفهامي ضمير:

څوک کار کوي؟   چا کار وکړ؟
 کومه ښځه کالي گندي؟   کومې ښځې کالي گندل؟
 ز: اشاري ضمير:

نږدې: دغه /ډ/ هلك کار کوي   دغه /ډ/ هلك کار وکړه
 دغې /e/ نجلی کار وکړه   دغې /e/ نجلی کار وکړه
 لر (لري): هغه /a/ هلك کار کوي   دغه /ډ/ هلك کار وکړه
 هغې /e/ نجلی کار وکړه   هغې /e/ نجلی کار وکړه
 لار: هوغه /a/ هلك کار کوي   هوغه /ډ/ هلك کار وکړه
 هوغې /e/ نجلی کار وکړه   هوغې /e/ نجلی کار وکړه

په پورتنیو بېلگو کې گورو چې اوبتونکي نومونه، صفتونه او ضمير د

متعدي ماضي په فاعلي حالت کې په غير اصلي بڼه راځي البته پاتې دې نه وي چې په حال زمانه کې (د جملې د فاعل په توګه) ټول اوبښتونکي نومونه په اصلي بڼه استعمالېږي. خو نه اوبښتونکي نومونه ګه چېرې د جملې فاعل واقع شي په اوس مهال او تېر مهال کې په اصلي بڼه راځي.

۲-۳-۵- بي واسطه مفعولي حالت: لاندې مثالونو ته پاملرنه

وکړی.

اوسمهال

تېر مهال

احمد ما ته ډوډۍ پخوي احمد ماته ډوډۍ پخه کړه

پلوشه زرمينې ته کميښ ګندي پلوشې زرمينې ته کميښ وګنډه

زمرک زرخانګې ته کتاب لولي

زمرک زرخانګې ته کتاب ولوست

بريالي ځلمي ته کتابچه ورکوي

بريالي /i/ زلمي /i/ ته کتابچه ورکړه

شپون تاته رمه پيايي شپانه /ɔ/ تا ته رمه وپووله

په پورتنیو مثالونو کې (احمد، پلوشه، زمرک، بريالي، شپون) د جملې فاعل دي اما (زرمينې، زرخانګې، ځلمي، تا) د جملې با الواسطه مفعول دي

همدارنگه (ډوډۍ، کميښ، کتاب، کتابچه، رمه) د جملې بي واسطه مفعول دي.

يا دا چې نوموړي نومونه بي واسطه مفعولي حالت لري. او فعل په تېر مهال کې د همدغه بي واسطه مفعول سره مطابقت ښودلی يا دا چې د هغه له پاره تصريف شوی وي. له بله پلوه ویلی شو چې ټول اوبښتونکي نومونه ګه چېرې د جملې بالواسطه مفعول شي نو په اوس مهال او تېر مهال کې په غير اصلي بڼه استعمالېږي.

۳-۲-۵- بالواسطه مفعولي حالت:

په تېرو مثالونو کې (ما، زرمينې، زرخانګې، ځلمي، تا) بالواسطه

مفعولي حالت لري ددې پورتنیو مثالونو څخه دا نتیجه اخستلای شو ټول او-
بښتونکي نومونه که چېرې په اوس مهال او تېر مهال کې د بالواسطه مفعول په
توگه واقع شي په غیر اصلي بڼه استعمالېږي.

د موضوع د بڼه وضاحت له پاره لاندې مثالونو ته توجه وکړئ.

اوسمهال	تېرمهال
زه تاته ډوډۍ پخوم	ما تاته ډوډۍ پخه کړه
زرمینه پلوشې ته کتاب لولي	زرمینې پلوشې ته کتاب ولوست
شپون ماته رمه پیایي	شپانه ماته رمه وپووله
بریالی ده ته کتاب ورکوي	بریالي ده ته کتاب ورکړ
غل ماته غلا کوي	غله /ð/ ماته غلا وکړه
زه کانه /a/ درس ورکوم	ما کانه /ð/ ته درس ورکړ

په پورتنیو بېلگو کې (تا - پلوشې - ما - ده - کانه) نومونه بالواسطه
مفعولي حالت لري، په اوسمهال او تېر مهال کې په غیر اصلي بڼه اوښتي دي.
نو له پورتنیو توضیحاتو څخه دا نتیجه اخستلای شو چې اوښتونکي نومونه
که چېرې په بالواسطه مفعولي حالت کې واقع شي په غیر اصلي بڼه
استعمالېږي. همدارنګه که چېرې دغه تغیر منونکي نومونه د بې واسطه
مفعول په توګه واقع شي نو په اصلي بڼه استعمالېږي. لکه:

اوسمهال	تېر مهال
احمد زرمینه وهي	احمد زرمینه ووהלله /a/
زمرک بریالی وهي	زمرک بریالي وواهه /ð/
تور خر وهي	تور خر وواهه /ð/
اخک شپون وهي	اخک شپون وواهه /ð/
احمد دی وهي	احمد دی وواهه /ð/

په پورتنیو مثالونو کې (زرمینه، بریالی، خر، شپون، دی) بې واسطه
مفعولي حالت لري او په اصلي حالت راغلي دي.
یادونه: د لومړي اودویم شخص مفرد ضمایر (زه - ته) په اوسمهال کې د

بې واسطه مفعول په توګه په غیر اصلي بڼه (ما - تا) استعمالېږي. لکه:

اوسمهال	تېرمهال
احمد ما وهي	احمد زه وهلم
احمد تا وهي	احمد ته وهلې
احمد ما پېژني	احمد زه پېژندلم
احمد تا پېژني	احمد ته پېژندلې

په پورتنیو مثالونو کې (زه، ته) ضمائر په اوسمهال کې د مستقیم مفعول په توګه په غیر اصلي بڼه استعمال شوي دي خو وینو چې په تېرمهال د مستقیم مفعول په توګه اصلي بڼه راغلي دي نور ټول ضمائر او اوبښتونکي نومونه که چېرې په جمله کې د مستقیم مفعول په توګه واقع شي په اصلي بڼه استعمالېږي. لکه:

احمد دی وهي
احمد دا وهي
احمد شپون وهي
احمد زرمینه وهي
احمد زلمی وهي
احمد غل وهي

۴-۳-۵- اضافي حالت:

که چېرې یو نوم په جمله کې مضاف الیه واقع شي او یا دا چې یو څه ورپورې اړه ولري دغه نوم مضاف الیه ګڼل کېږي او اضافي حالت لري. په یوه اضافي ترکیب کې لومړی /د/ د اضافت توری ورپسې مضاف الیه او وروستی نوم مضاف دی. د مطلب د بڼه څرګندتیا له پاره لاندې بېلګو ته توجه وکړئ.

د زرمینې قلم توردی.

د ښځې پېژوان ښکلی دی.

د ما قلم تور دی.

د تا کمیس تور دی .

دده کتاب له ماسره دی .

ددې کتابچه له احمد سره ده .

دشپانه رمه لېوانو تالا کړه .

د رانده امسا احمد واخیسته .

د کانه غوړونه ما ورپرې کړل .

په پورتنیو مثالونو کې (زرمینه ، ښځه ، ما ، تا ، ده ، شپانه ، رانده ،

کانه) مضاف الیه واقع شوي دي چې اصافي حالت لري او یو څه ورپورې اړه

لري ، له بله پلوه وینو چې ټول اوبښتونکي نومونه چې مخکې ډله بندي شول

که چېرې په یوه اصافي ترکیب کې د مضاف الیه په توګه واقع شي په غیر

اصلي بڼه استعمالېږي که څه دغه ترکیب توصیفي وي او که ملکي یا

تشبیهي .

د یا مه /ə/ لاستی

د پرتاګه /ə/ پایڅه

د زنگانه /ə/ سر

د پتلانه /ə/ پایڅه

د پښتانه /ə/ ژوند

د ځلمي /i/ ځواني

د غله /ə/ غلا

د مله /ə/ ملتیا

د پلوشې /e/ ښکلا

۵-۲-۳-۵ ندایي حالت:

که چېرې یو نوم ته بلنه یا غږ شوی وي : بلنوم یا منادي بلل کېږي . او

حالت یې ندایي حالت وایي . په ندایي حالت کې د نورو حالتونو پر خلاف ټول

هغه نومونه چې په کانسوننت (بېواک) غږ ختم شوي وي په ندایي حالت کې د

دغونومونو په پای کې /a/ زیاتېږي . لکه :

- ای غله /a/ ! غلامه کوه .
ای خوانه /a/ ! دا کارمه کوه .
ای هلکه /a/ ! دلته راشه .
ای احمده /a/ ! مه خورېږي .
ای استاده /a/ ! ستا په پوهې قسم دی .
ای هېواده /a/ ! ستا په لوړو غرومې قسم دی .
همدارنگه ټول هغه نومونه چې په غبرگېږ ختم شوي وي په ندایي حالت کې د نوم په پای کې /a/ زیاتېږي .
ای سړیه /a/ !
ای زمريه /a/ !
ای پسرلیه /a/ !
ای پردیه /a/ !
ای شپونکيه /a/ !
هغه نومونه چې د /a/ په خپلواک غږ ختم شوي وي په ندایي حالت کې د نوم په پای کې /ې/ زیاتېږي لکه :
ای ښځې ! د کور کار وکړه .
ای پلوشې ! کمیس مې وگنډه .
ای چرگې ! بې ځایه آذانونه مه کوه .
ای زرمینې ! خپل درسونه ولوله .
همدارنگه ټول معنوي مونثات په ندایي حالت کې د نوم په پای کې /ې/ -
e/ زیاتېږي لکه :
ای مورې ! ستاله کړېدلي ژوند څخه څارشم .
ای لورې ! د خپل وطن پت او عزت وساته .
ای خورې ! دا وطن ستا مېړانې ته ضرورت لري .
ای وربندارې ! خپل زامن ښه وروژه .
ای تریندې ! خپل پت او عزت ته پام کوه .

پاتې دې نه وي چې نور نه اوښتونکي نومونه څرنگه چې په نورو حالتونو کې تغیر نه کوي په ندایي حالت کې هم اوږون نه مومي ، لکه :
ای لیلی له خوبه پاڅه . ای ملا آزان وکړه ، ای کاکا ستا مینې ته ضرورت لرم .

ای ماما زما ښې هیلې ومنه . ای ځانگو ستا په غېږ کې د هېواد ماشوم روزل کېږي .

۵-۳ - د نوم څلورگونې ډلې :

په پښتو ژبه کې نومېزې ډلې په څلورو برخو وېشل کېږي . نوم ، صفت ، ضمیر او عدد .

۵-۴ - د نوم ډولونه : چې ژبپوهان یې اسم بولي یو داسې نوم دی چې د یو ځای ، شي یا پدیدې نومونه او څرگندونه کوي او دا وروسته ډولونه لري .

۵-۴-۱ - ذات اسم : چې په یو حس کېدونکي څیز اړه لري یا په بل عبارت داسې یو څیز نوموي چې زموږ په حواسو حس کېدای شي لکه لرگی ، ډبره ، ونه ، هوا ، لښته ، اوبه .

۵-۴-۲ - د معنی اسم : هغه اسم ته وایي چې په یو غیر محسوس څیز پورې اړه لري او جسماً په بهر کې وجود نلري لکه بدې ، ښه والی ، پوهه ، فکر ، ننګ ، غیرت ، وېره ، غم ، اندېښنه ، دروناوی ، سپکاوی .

۵-۴-۳ - خاص اسم : چې یو خاص څیز ، پدیده ، شخص یا ځای نوموي لکه : خوازك ، زرمینه ، پکتیا ، غزني ، هند ، افغانستان ، کندهار ، ننگرهار .

۵-۴-۴ - عام اسم : داسې څیز یا پدیده نوموي چې ځانګړی او خاص نه وي بلکې ډولونه او ځېلونه ولري لکه : هېواد ، څاروي ، ولس ، ونه ، هلك ، نجلۍ .

۵-۴-۵ - جنس اسم : چې په یوه څه شمېرېدونکي څیز اړه لري لکه او به

غوري ، تېل ، غنم .

۵-۴-۶ جمع اسم : چې يوه ډله او جمعيت نومر ي لکه ټولگي ، رمه ، تېر ، لښکر .

۵-۴-۷ صوت اسم : چې طبيعي يا موضوعي آوازونو انگازه نوموي لکه : د رزهار ، گرېهار ، ترېهار .

۵-۵ صفت اود هغه ډولونه :

صفت چې په مستقلة توگه د يو څه نوم نه وي خو د يوشې څرنگوالي بنسټي لکه روغ ، غښتلی ، کمزوری ، ښايسته ، تور ، سپين ، سور ، خر .
په پښتو ژبه کې صفت د لورټيا دپورونو يا د لېوالي ، ډېروالي مستوالي يا تبدوالي بېلابېلې ښکاره درې گونې درجې نلري لکه په درې ژبه کې : (به ، بهتر ، بهترين ، بزړگ ، بزړگتر ، بزړگترین) له دې کبله په پښتو ژبه کې يو صفت دا داتو په ملتيا خپله درجه او طبقه ښکاره کوي لکه : (ښه ، ډېر ښه ، خورا ښه ،) يا (سپين ، ډېر سپين ، خورا سپين) .

۵-۵-۱ عادي صفت : چې د يوشې يا شخص څرنگوالي په مطلق او کلي ډول بيانوي پرته له هغه چې په مقايسوي شکل وي يا د هغه درجه او اندازه وښيي لکه ښه سړی ، بد هلك ، توره تخته .
۵-۵-۲ مقاييسي (پرتليز) صفت : الف : د / ډېر / اداتو په ملتيا :

لکه دا خولۍ تر هغې خولۍ ډېره ښکلې ده يا احمد تر ما ډېر ذکي دی .
ب : مقاييسي (پرتليز) صفت د (خورا يا لا) اداتو په ملتيا : لکه :

دا خولۍ تر هغې خولۍ خورا ښکلې ده . يا زما ورور تر ما ذکي دی .

۵-۷ د صفت او موصوف گرداني مطابقت :

په پښتو ژبه کې صفت خپل موصوف سره د جنس عدد او حالت له پلوه گردانېږي صفت د خپل موصوف سره د گرداني اړخونو له کبله په عمومي توگه په درې کټگوريو وېشل کېږي .

الف: هغه ډله صفات چې خپل موصوف سره د جنس مذكر د عدد له پلوه بشپړ سمون نه لري، خود جنس مونث موصوف سره بشپړ سمون ښيي.

مفرد	جمع	مفرد	جمع
سپين قلم	سپين قلمونه	سپينه کتابچه	سپينې /e/ کتابچې
تور قلم	تور قلمونه	توره /a/ تخته	تورې /e/ تختې
خر آس	خر آسونه	خړه /a/ اسپه	خړې /e/ اسپې
ژېړ کميس	ژېړ کميسونه	ژېړه /a/ کرتی	ژېړې /e/ کرتی
بد هلك	بد هلكان	بده /a/ نجلۍ	بدې /e/ نجونې
ښه /ð/ هلك ښه	ښه /ð/ هلكان ښه	ښخه /a/ ښې	ښخې /e/ ښې

ب: هغه ډله صفات چې د جنس مذكر او جنس مونث د عدد له پلوه خپل موصوف سره بشپړ سمون ښيي او په لاندې ډول دي.

مفرد	جمع	مفرد	جمع
سور آس	سره /a/ آسونه	سره /a/ لمنه	سرې /e/ لمنې
شين چمن	شنه /a/ کميسونه	شنه /a/ لمنه شني	لنې /e/ لمنې
اوږد کميس	اوږده /a/ کميسونه	اوږده /a/ لمنه اوږدې	لنې /e/ لمنې
پوخ ناک	پاخه /ð/ ناکونه	پخه /ð/ منه	پخې /e/ منې
اوم ناک	اومه /ð/ ناکونه	اومه /ð/ منه	اومې /e/ منې
تريخ انار	ترخه /ð/ انارونه	ترخه /ð/ منه	ترخې /e/ منې
خوږ انار	خواره /ð/ انارونه	خوږه /ð/ منه	خوږې /e/ منې

ج: ځينې شريك صفات دي چې د خپل موصوف سره د جنس او عدد له پلوه سمون نه ښيي.

مفرد	جمع	مفرد	جمع
ساده /a/ هلك ساده	ساده /a/ هلكان	ساده /a/ نجلۍ	ساده /a/ نجونې
پياده /a/ هلك	پياده /a/ هلكان	پياده /a/ نجلۍ	پياده /a/ نجونې

لاهو هلك	لاهو هلكان	لاهو نجلۍ	لاهو نجونې
اشنا هلك	اشنا هلكان	اشنا نجلۍ	اشنانجونې

۵-۷ - عدد اسم : عدد هغه كلمه ده چې په خپلواك ډول څه نه

نوموي بلکې د يو څيز په نوم پورې اړه لري . خود ستاينوم غوندې څرنگوالی نه ښيي بلکې تعداد تدرج او پوروالی ښيي لکه يوه ، دوه ، درې ، يا لومړی ، دويم ، دريم .

شمېر نوم يا عدد لاندې ډولونه لري :

- ۱ اصلی عدد لکه يو ، دوه ، درې ، څلور ، پنځه ، شپږ او نور .
- ۲ وصفی يا رتبي عدد لکه لومړی ، دويم ، دريم ، څلورم ، پنځم او شپږم ،
- ۳ کسري عدد . چې د اړوند څيز نوم ماتوالی او برخه والی ښيي لکه : يو پر دوه دوه پر څلور ، درې پر پنځه ، پنځه پر شپږ .
- ۴ انقسامی عدد : چې مربوط څيز نوم ويشنه او جوړه جوړه کونه څرگندوي لکه يو يو ، دوه ، دوه ، درې ، درې ، څلور ، څلور ، او داسې نور .

۵-۸ - عدد او معدود گرداني سمون .

په پښتو ژبه کې عدد تر معدود د مخه راځي او لږو ډېر گردانيږي . په پښتو ژبه کې (يو او دوه) د جنس له پلوه د خپل معدود سره سمون ښيي . لکه :

يو کتاب دوه کتابونه

يوه /a/ کتابچه دوې /e/ کتابچې

خو نور اصلي اعداد د خپل معدود سره سمون نه ښيي . لکه :

درې قلمونه درې کتابچې

څلور قلمونه څلور کتابچې

پاتې دې نه وي چې د حالت له پلوه هم عدد خپل معدود سره گردانيږي .

مذکر مونث

ديوه /ð/ غله /a/ غله /a/

ديوه /ð/ خره /ð/ ديوې /e/ غلې /e/

دوه غله /ð/ دوو غلو	دوه غلې /e/ د دو غلو
دوه غله /ð/ ددو غلو	
درې غله /ð/ د درو غلو	درې غلې /e/ ددرو غلو
څلور غله /ð/ دڅلورو غلو	څلور غلې /e/ دڅلورو غلو
پنځه غله /ð/ د پنځو غلو	
پنځه مله /ð/ د پنځو ملو	شپږ ملې /e/ د شپږو ملو

۵-۹- ضمير pronoun:

ضمير هغه کليمه ده چې د يو نوم نمايندگي کوي يا د نوم پر ځای استعمالېږي. چې پخوا په کلام کې د هغه ذکر راغلی وي. د ضمير دنده او وظيفه په خبرو کې د تکرار مخنيوی دی. ځکه تکرار د کلام د ضعف سبب گرځي.

ضمير د نورو نومونو پر خلاف د جنس، عدد او حالت سر بېره د شخص له پلوه هم اوږون مومي.

۵-۱۰- د ضمير ډولونه: ضمير د شکل او چار له مخې په لاندې ډولو وېشل کېږي.

۱-۵-۱۰- شخصي ضمير: دغه ضمير پردوه ډولو وېشل کېږي.

الف: غښتلي (قوي) منفصل ضميرونه: Strong pronoun
هغو ضميرونو ته ويل کېږي چې په يوازې (خپلواک) توگه استعمالېږي او د بلې کليمې سره پيوست او متصل نه راځي يا په بل عبارت په خپلواکه توگه معنی بندي. ددغو ضمایزو مفرده بڼه دوه حالته لري. اصلي حالت او غير اصلي حالت.

د مطلب د بڼه وضاحت له پاره په لاندې ډول وړاندې کېږي.

غښتلي (قوي) ضمير Strong pronoun:

اشخاص	مفرد		جمع
۱	اصلي حالت	غير اهلي حالت	اصلي حالت
	زه	ما	موږ
۲	ته /د/		تاسې
۳	نرينه	دی هغه /هغه/	دوی
	بنځينه	دا هغه /هغه/	هغوی

ب : کمزوري ضمائر : Weak pronoun:

هغو ضميرونو ته ويل کېږي چې په خپلواکه توګه کومه معنی نه ښکاري او کله چې د يو نوم سره استعمال شي خپل مفهوم او معنی په ډاګه کوي. پاتې دې نه وي چې دغه ضميرونه ملکي نا خپلواک ضميرونه هم دي. د مطلب دښه څرګند تيا له پاره لاندې جدول ته پاملرنه وکړئ.

کمزري ضمائر : Weak pronoun

شخص	مفرد	جمع
۱	مي	مو
۲	دې	يې
۳	يې	يې

مثالونه : کتاب مې راکړه ، کتاب مې واخيست ، کتاب دې واخله. کتاب يې واخيست ، کتابونه مو واخيستل ، کتابونه يې واخيستل ، کتابونه مو واخلي.

۲-۱۰-۵- ملکي يا اضافي ضميرونه:

چې د يو شي ملکيت او متعلقيت ښيي : لکه:

اشخاص	مفرد	جمع
۱	زما	زموږ
۲	ستا	ستاسې
۳	نارینه	د دوی
	بنځینه	د دوی
		دده /د/
		ددې /e/

زما کتاب راځي
 زموږ کتابونه راځي
 کتاب دې واخله
 ستا کتاب چېرې دی؟
 دده کتاب چېرې دی؟
 ددې کتاب واخله
 کتاب مې راځي
 کتابونه مو راځي
 کتابونه مو واخلي
 کتاب دې چېرې دی؟
 کتاب یې چېرې دی؟
 کتاب یې واخله

۳-۱۰-۵- اشاروي ضميرونه: هغو ضميرونو ته وايي چې اشخاصو او څيزونو ته اشاره کوي. اشاري ضميرونه هم د نوم پر ځای استعمالېږي. په پښتو ژبه کې اشاري ضميرونه، د شخص، عدد، او حالت سربېره ددریم وگړي لپاره د واټن (فاصله) له مخې گردانېږي.

مفرد		جمع	
۳	واټن (فاصله)	اصلي حالت	غير اصلي حالت
۳	۱	دغه /a/	دغه /د/
۳		دغه /a/	دغې /e/
۳	۲	هغه /a/	هغه /د/
۳		هغه /a/	هغې /e/
۳	۳	هوغه /a/	هوغه /د/
۳		هوغه /a/	هوغې /e/

اصلي حالت: د لازمي فعل سره د فاعل په توگه په ټولو زمانو کې.

د متعدي فعل سره د فاعل په توګه يوازې په اوسمهال کې.
 غير اصلي حالت په متعدي ماضي کې د فاعل په توګه.
 د غير مستقيم مفعول په توګه په ټولو زمانو کې
 په اضافي حالت کې د مضاف الیه په توګه
 ۴-۱۰-۵- استفهامي ضميرونه :

چې د يوې پوښتنې له پاره په کار لوېږي چې د شخص ، زمان ، ځای ،
 څرنگوالي او څومره والي له مخې لاندې ډولونه لري اوځينې يې د حالت له
 مخې اوږون مومي.

څوک : (چا) : چې د شخص يا مشخص له پاره استعمالېږي. اصلي
 حالت يې (څوک) او په لاندې مواردو کې استعمالېږي
 د لارمې فعل سره د فاعل په توګه په ټولو زمانو کې
 د متعدي فعل سره د فاعل په توګه يوازې په اوسمهال کې
 د مستقيم مفعول په توګه په ټولو زمانو کې
 (چا) : غير اصلي حالت په لاندې مواردو کې استعمالېږي
 د متعدي ماضي په فاعلي حالت کې
 د غير مستقيم مفعول په توګه په ټولو زمانو کې
 په اصلي حالت کې د مضاف الیه په توګه

کوم (کومه) : د شخص يا اشخاصو او شيانو له پاره راځي دغه ضمير
 له حالت څخه سربېره د جنس له پلوه هم ګردانېږي. لکه:
 کوم سړی راغی ؟ کومه ښځه راغله ؟
 کوم سړي /i/ کاروکر کومې ښځې کار کړې دي
 کومو سړيو جنگ وکړ کومو ښځو کالي وګندل

کله : زمان پوښتی او اوږون نه ګردانېږي. لکه :
 کله راغلې ؟ کله به راشي ؟ کله دې درس ولوست ، کله درس لولي ؟
 چېرې : دغه ضمير ځای پوښتی ګردان نلري لکه چېرې چې ، چېرې کار

کوي.

څنگه: چې د يو شخص يا شي يا يو عمل څرنگوالي پوښتي لکه:
څنگه راغلي؟ څنگه دي وپېژنده؟ څنگه راغلي؟ څنگه دي وواهه؟
څه: چې زياتره د يوشي يا شخص پېژندنه پوښتي او زياتره په اسم جنس
پورې اړه لري او گردان نلري. لکه: څه دي وکړل؟، دا څه دي؟ څه يې ارزښت
دي؟

څو: چې داشخاصو يا اشياوو شمېر پوښتي او ځکه تل د جمع په شکل
استعمالېږي لکه:

څو هلکان راغلل؟ څو نجونې راغلي؟ څو کميسونه دي واخيستل؟
څومره: چې زياتره د اشياوو او اشخاصو شمېر او د جنس د څرنگوالي
او کيفيت مقدار او درجه ښيي لکه: څومره شاگردان راغلل؟ څومره غنم دي
واخيستل؟ څومره ښکلي دي.

ولې: چې د يو عمل او پېښې عامل او سبب پوښتي لکه ولې راغلي؟
ولې درس نه وايي؟ ولې خاندې؟ ولې دي احمد وواهه؟ /د/

۵-۱۰-۵- پلوي يا قيدي ضمير چې د يو عمل او فعل سمت او پلو
داشخاصو له پلوه ښيي او درې ښې لري (را- در- ور) ۱

را- د متکلم لوري ښيي (لومړی شخص)

در- د مخاطب لوري ښيي (دویم شخص)

ور- د غائب لوري ښيي (دریم شخص)

دغه ضمير د (تلل) فعل په سر کې لوبېږي لکه:

راځم، درځم، ورځم.

۶-۱۰-۵- مبهم ضميرونه: چې د يو نامعين شخص له پاره راځي او
په لاندې ډول دي:

هر: چې د جنس او حالت له مخې اوږون مومي او زياتره د مفرد له پاره
راځي. لکه هر څلمي، هرې پېغلې هر کميس، هره کرتی، هره پېغله، هرې

پېغلې

په اوښتي حالت کې د جمع له پاره لکه :

په هرو پنځو تنو کې يو پوند و . زه په هرو دوو کلونو کې حج ته ځم .
د افغان جريده په هرو دوو او نيو کې يو وار خپرېږي . زه د هرو درو ورځو
وروسته پوهنتون ته ځم .

بل : يوازې د شمېرېدونکي مفرد نوم پر ځای راځي لکه بل څوک ، بل
هک بله نجلۍ ، بله پېغله ، د جنس او حالت له پلوه اوږون مومي .
نور : د اسم جنس او جمع ښکارندويي کوي دا هم د جنس او حالت له پلوه
گردانېږي .

لکه نور هلکان ، نورې نجونې ، نور غنم ، د نورو پېغلو ، نوره اوسپنه ،
نورې اوبه .

ټول : ټول هم دنور غوندي په اسم جنس او جمع پورې اړه لري د جنس
او حالت له پلوه اوږون مومي . لکه : ټوله خاوره ، د ټولې خاورې ، ټول هلکان ،
د ټولو هلکانو ، ټول غنم ، د ټولو غنمو .

همدارنگه ځينې ، هيڅ او څوک هم مبهم ضميرونه دي ، څوک سر بېره چې
استفهامي ضمير دی مبهم ضمير هم دی لکه : څوک نشته .

يادونه : څوک په اصل کې هيڅوک دی چې /هي/ لويديځې ښکاري . او
اوږونې بڼه هم لري لکه هيچا ډوډۍ ونه خوړه يا هيچا سمه خبره ونه کړه .

۷-۱۰-۵ - اشتراکي ضمير (خپل) : اشتراکي ضمير هم د نوم پر

ځای په کار ورل کېږي څرنگه چې دارنگه ضمير د لومړي ، دويم ، اودريم
شخص مفرد او جمع له پاره يو ډول استعمالېږي ، مشترک ضمير ورته وايي
مشترک ضمير د جنس او حالت له مخې گردانېږي لکه : شپون خپله رمه
پيايي . خپل درس دې لوله .

خپلو کارونو ته پاملرنه وکړه . خپلو همخولو سره مرسته وکړه . بريالی له
خپلې خوښې نه اوږي .

۱۱-۵- د موضوعاتو لنډيز او پوښتنې:

- ۱ خپلواک يا غير مقيد مورفيمونه هغو مورفيمونو ته ويل کېږي چې خپلواکه توگه خپله معنی بندي لکه قلم، کتاب، اونور.
- ۲ په خپلواکو مورفيمونو کې نوم، قيد، اوفعل راځي.
- ۳ نومونه په عمومي توگه څلورگونې ډلې لري او په لاندې ډول دي (اسم، ضمير، صفت، او عدد).
- ۴ اسم هغې کليمې ته وايي چې بې د زمانې له اړیکې څخه دراز راز پديدو او څيزونو څر گندونه کوي. لکه تيرپه، لرگی، ونه، روغ، روغتيا، سړی اونور.
- ۵ نوم د درې اړخونوله مخې اوړون مومي، جنس، عدد، او حالت.
- ۶ ضمير سره بېره پر جنس، عدد او حالت د شخص له پلوه هم اوړون مومي.
- ۷ صفت چې په يو څيز نوم اړه لري اود هغه څرنگوالی ښيي لکه تود، سور، غټ، سور، ښکلی، اوداسې نور.
- ۸ د صفت او موصوف گرداني مطابقت. صفت له خپل موصوف سره مطابقت ښيي. په دې معنی چې صفت د عدد او جنس له پلوه خپل موصوف له پاره گردانېږي لکه: ښه /د/ سړی، ښه /a/ ښځه. بد هلك، بدې نجونې سره /a/ مڼه سړې مڼې.
- ۹ شمېر نوم يا (عدد اسم) لکه ستاينوم غوندې په يو څيز نوم اړه لري بلکې د څيز نوم څومره والی او تدرج ښيي. لکه يو قلم، دوه قلمونه، لومړی لمبر، دويم لمبر.
- ۱۰ شمېر نوم هم لکه ستاينوم غوندې له خپل معدود سره لږو ډېرو اوړون مومي. په پښتو ژبه کې (يو او دوه) خپل معدود سره د جنس له پلوه مطابقت ښيي. يو کتاب، دوه کتابه، يوه کتابچه، دوې کتابچې، يا دوه غله /د/ دوې غلې، د درې غلو، د درو غلو.
- ۱۱ شمېر نوم په څلورو ډولو وېشل کېږي. اصلی عدد لکه يو، دوه، درې، څلور. و صفي يا رتبي عدد لکه لومړی، دويم، دريم. څلورم.

کسري عدد چې د اصلي عدد يوه برخه ښيي لکه یو پر دوه ، درې پر
څلور ، پنځه پر شپږه توزیعي عدد چې د معدود وېشنه په مساوي برخو
ښيي ، او د اصلي عدد له تکرار څخه جوړېږي. لکه : دوه ، دوه ، درې ،
درې ، څلور ، څلور .

پوښتنې :

- ۱ خپلواک مورفيمونه کوم دي؟
- ۲ نوم پر څو ډلو يا کټگوريو وېشل کېږي؟
- ۳ ستاينوم تعريف کړئ؟
- ۴ ضمير او د هغه ډولونه په لنډه توگه وواياست.
- ۵ نوم د کومو اړخونوله مخې گردانېږي؟
- ۶ د صفت او موصوف مطابقت تشرېح کړئ.
- ۷ شمېر نوم څه ډول نوم ته وايي؟
- ۸ د شمېر نوم ډولونه وواياست.
- ۹ د عدد او معدود مطابقت تشرېح کړئ.
- ۱۰ لاندې اصطلاحات تشرېح کړئ ، جنس ، عدد ، حالت ،
شخص.
- ۱۱ کمزوري شخصي ضمائر کوم دي ؟ په جدول کې يې
وښايست.

شپږم څپرکی

قید

قیدونه هغه ژبني عناصر دي چې د یو فعل د پېښېدنې څرنگوالی ښيي د څرنگوالی د فعل د پېښېدلو ځای یا مهال ټاکي او یا څرگندتیا، ټینګار اوداسې نورې ځانګړتیاوې ښکاره کوي، په پښتو کې اصلي قیدونه نه ګردانېدونکي دي خو غیر اصلي لکه څیز نومونه اوستاینومونه چې په څېرمه ډول د قیدونو په توګه راځي ګردانېدونکي دي.

۶-۱ د قید ډولونه: په پښتو ژبه کې قیدونه په نه ګردانېدونکي او ګردانېدونکو باندې وېشل کېږي.

۶-۲ اصلي قیدونه (نه ګردانېدونکي قیدونه):

۶-۲-۱ د زمان قید: چې د مهال له مخې د یو فعل پېښېدنه

څرګندوي لکه اوس، دمخه، پخوا، وړاندې، سملاسي، وږمه ورځ، وږمه شپه، پروڼ ورځ، پروڼ شپه، نن، سبا، نن شپه، نن ګهیځ، نن غرمه، نن ماښام، سبا ته، بل سبا، ګهیځ، بهار، غرمه، ماسپښین، مازدیګر، دوخته، ناوخته، لمر خاته، لمر پرېواته، سږکال، پروسږکال، وږم کال، لا وږم کال، کال به، بل کال ته.

۶-۲-۲ د مکان قید: چې د یو فعل پېښېدنه د ځای او چاپېریال له

مخې څرګندوي لکه دلته، هلته، دلې، دورې، هورې، مخکې، وروسته،

شاه ته ، مخ ته ، بېرته ، وړاندې ، کښته ، پورته ، لاندې باندې ، دننه ، د باندې ، آخوا ، دېخوا ، مخامخ .

۳-۲-۶- څرگندني او ټينگارې قيدونه چې د يو فعل د پېښېدنې څرگندتيا حالت يا ټينگابښي . لکه په پټه ، په ډاگه ، په څرگنده ، په خفريده ، ډانگ پيلې ، په ښکاره ، په غلا ، په زيار ، په خواري ، په مېړانه ، په زور ، په وېره ، په خوښه ، په ورو ، په مړو سترگو ، په ټيټو سترگو ، په جگه ، په کلکه ، په ټينگه ، زړه نازړه ، په ناسته ، په ولاړه ، په منډه ، په ملاسته ، هرو مرو ، په هر ډول ، په هڅه ، خوشې په خوشې ، څه نا څه ، لږ وږ .

۳-۲-۶- گردانېدونکي قيدونه :

ځينې قيدونه شته کله چې له لازمي فعل سره راشي هلته بيا د جملې د فاعل له پاره تصريف کېږي . خو که د متعدي فعل سره راشي هلته بيا د جملې د مفعول لپاره تصريف کېږي . البته دغه تصريف د جنس ، عدد او شخص له پلوه تر سره کېږي .^(۱)

۱-۳-۲- د لازمي فعل سره :

دلته فعل لازمي دی او قيد د جملې د فاعل له پاره تصريف شوی دی .
الف :

تېره زمانه	ناتېره زمانه
زه (مذکر) دروند دروند گرځېدم	زه (مذکر) دروند دروند گرځم
زه (مونث) درنده درنده گرځېدم	زه (مونث) درنده درنده گرځم
تېره زمانه	ناتېره زمانه
موږ (مذکر) درانده درانده گرځېدو	موږ (مذکر) درانده درانده گرځو

(۱) حبيب الله تړی له فاعل او مفعول سره د فعل او قيد مطابقت کابل : پښتو ټولنه کابل مجله

موږ (مونث) درندې درندې گرځېدو	موږ (مونث) درندې درندې گرځو
ته (مذکر) درنده درنده گرځېدې	ته (مذکر) دروند دروند گرځې
تاسې (مونثه) درندې درندې گرځېدئ	تاسې (مونث) درندې درندې گرځئ
دغه هلک دروند دروند گرځېده	دغه هلک دروند دروند گرځي
دغه نجلۍ درنده درنده گرځېده	دغه نجلۍ درنده درنده گرځي
دغه هلکان درنده درنده گرځېدل	دغه هلکان درنده درنده گرځي
دغه نجونې درندې درندې گرځېدلې	دغه نجونې درندې درندې گرځي

۲-۳-۶- دلته فعل متعدي دی او قید د جملې دمفعول له پاره تصریف

شوی دی

ب:

تېره زمانه	نا تېره زمانه
تور زه (مذکر) پوخ پېژندلم	تور ما (مذکر) پوخ پېژني
تور زه (مونث) پخه پېژندلم	تور ما (مونث) پخه پېژني
تور موږ (مذکر) پاخه پېژندلو	تور موږ (مذکر) پاخه پېژني
تور موږ (مونث) پخې پېژندلو	تور موږ (مونث) پخې پېژني
تېره زمانه	نا تېره زمانه
تور تا (مذکر) پوخ پېژندلې	تور تا (مذکر) پوخ پېژني
تور تا (مونث) پخه پېژندلې	تور تا (مونث) پخه پېژني
تور تاسې (مذکر) پاخه پېژندلئ	تور تاسې (مذکر) پاخه پېژني
تور تاسې (مونث) پخې پېژندلئ	تور تاسې (مونث) پخې پېژني
تور دغه هلک پوخ پېژنده	تور دغه هلک پوخ پېژني
تور دغه نجلۍ پخه پېژندله	تور دغه نجلۍ پخه پېژني
تور دغه نجونې پخې پېژندلې	تور دغه نجونې پخې پېژني

که چېرې موږ د الف او ب ردیف مثالو نوته ځیر شو وینو چې د الف په ردیف کې د جملې فعل لازمي دی او قید (دروند-دروند) د جملې د فاعل لپاره تصریف شوی دی هلته چې د جملې فاعل مذکر وي قید /دروند دروند / په

شکل خو هلته چې د جملې فاعل جمع مذکر دی قید د / درانده درانده / په بڼه
همدارنگه هلته چې د جملې فاعل مونث دی قید د / درندې درندې / په بڼه
ظاهر شوی دی. همدارنگه د / ب / ردیف مثالونه راښيي چې د جملې فعل
متعدي دی او قید د جملې د مفعول له پاره گردان شوی دی.

د / ب / ردیف په مثالونو کې هلته چې مفعول مفرد مذکر دی قید د / پوخ /
په شکل خو هلته چې د جملې مفعول مفرد مونث دی قید د / پخه / په بڼه
همدارنگه هلته چې د جملې مفعول جمع مذکر دی قید د / پاخه / په شکل او
کله چې د جملې مفعول جمع مونث دی قید د / پخې / په شکل گردان شوی دی.
نو د پورتنیو بېلگو څخه څرګندېږي چې ځینې قیدونه هم تصریف کېږي.
په دې معنی چې کله د جملې فعل لازمي دوي قید د جملې د فاعل له پاره د
جنس او عدد له پلوه تصریفېږي او کله چې د جملې فعل متعدي وي نو هلته
بیا قید د جملې د مفعول له پاره د جنس او عدد له پلوه گردانېږي.

۴-۶- د موضوعاتو لنډیز او پوښتنې

۱. قید د یو فعل د پېښېدنې څرنگوالی ښيي دا څرنگوالی د فعل د
پېښېدلو ځای، مهال، څرګندتیا او نورې ځانګړتیاوې ښکاره کوي.

۲. په پښتو ژبه کې اصلي قیدونه نه گردانېدونکي دي خو غیر اصلي
قیدونه لکه نومونه او صفتونه چې کله کله د قیدونو په توګه راځي
گردانېدونکي دي. اصلي قیدونه په لاندې ډول دي.

الف: د زمان قید چې د زمان او وخت له مخې د فعل پېښېدنه
څرګندوي. لکه: اوس، دمخه، پخوا، وړمه ورځ، پرون، سړکال،
نن ورځ.

ب: د مکان قید: چې د یو فعل پېښېدنه د ځای او چاپېریال له مخې
څرګندوي لکه دلته، هلته، لاندې، باندې، خوا، دېخوا.

ج: څرګندنې او ټینګارې قیدونه: چې د یو فعل د پېښېدنې حالت
یا ټینګار ښيي لکه: په پټه، په ښکاره، په ډاګه، په زیار، زړه
نازړه.

۳ گردانېدونکي قیدونه: ځينې قیدونه شته که چېرې د لازمي فعل سره راشي هلته بيا د جملې د فاعل له پاره او که د متعدي فعل سره راشي د جملې د مفعول له پاره تصريح کېږي. لکه د لازمي فعل سره: زه (مذکر) دروند دروند گرځم / زه (مونث) درنده درنده گرځم. موږ (مذکر) درانده درانده گرځو. موږ (مونث) درندې درندې گرځو. د متعدي فعل سره: احمد ما (مذکر) پوخ پېژني، احمد ما (مونث) پخه پېژني، احمد موږ (مذکر) پاخه پېژني، احمد موږ (مونث) پخې پېژني.

پوښتنې:

- ۱ قید تعريف کړئ
- ۲ اصلي قیدونه په څو برخو وېشل کېږي؟
- ۳ د مکان قید مثالونه په بېلگو کې وښیاست.
- ۴ څرگندني او ټينگاري قیدونه کوم دي؟
- ۵ گردانېدونکي قیدونه کوم دي؟
- ۶ گردانېدونکي قیدونه که چېرې له لازمي فعل سره راشي د جملې د کوم عنصر له پاره تصريح کېږي؟
- ۷ لاندې جملې په غور سره ولولئ او قید وښیاست
احمد په خندا راغی، احمد پروسې کال بريالی نشو.
زه ډانگ پييلې تا ته وایم چې دا کار مه کوه.
پرون ما احمد ته وویل چې کیهڅ راشه.
زه له تاسره څه نا څه کار لرم.
- ۸ لاندې جملې په غور سره ولولئ او وایاست چې قید د جملې د کوم عنصر له پاره تصريح شوی دی. احمد تود تود گرځي، ملالی توده توده گرځي، احمد او محمود تاوده تاوده گرځي. ملالی او تورپيکی تودې، تودې گرځي. زه زرمینه پخه پېژنم. احمد ملالی او تورپيکی پخې پېژني، موږ احمد او محمود پاخه پېژنو.

اووم څيرکي

فعل

فعل دويناد يو عمده جز په توگه په يوه زمانه کې د کار په کولو او يا د يوې پېښې په پېښېدو دلالت کوي يا په بل عبارت فعل هغې کلمې ته وايي چې په يوه زمانه کې د يو کار او پېښې په کېدو دلالت کوي. لکه احمد خط ليکي، احمد به کور ته لاړ شي، زرميني خط وليکه. فعل پراخ مفهوم لري او بېلا بېل موضوعات په برکې نيسي.

څرنگه چې يو فعل په يوه زمانه کې د کار او پېښې په پېښېدو دلالت کوي په ټاکلي شخص او ټاکلي زمانې پورې اړه لري، فعل ځانگړې ريښې لري، همدارنگه فعل د اشتقاق ځانگړي صورتونه او وجه لري. فعل دويند مهم او عمده جز تشکيلوي چې له فعل څخه پرته جمله نيمگړې بلل کېږي او کله هم فعل په يوازې توگه يوه جمله جوړوي.

۷-۱- د فعل گرداني اړخونه:

په پښتو ژبه کې يو فعل په عمومي توگه د لاندې اړخونوله مخې گردانېږي:

۱-۱-۷- شخص:

په پښتو ژبه کې فعل شخص څرگندوي. په فعل کې د شخص د اړخ څرگندېدل هماغه تصريفي روستاږي دي چې د فعل په اصل (ريښه) پورې نښلول کېږي لکه:

زه خورم /م/ /am/

ته خور + ي /e/

دی خور + ي /i/

دا خور + ي /i/

په پورتنیو مثالونو کې (ام - ې - ي) د لومړي ، دویم ، اودریم شخص مفرد څرگندوی دي.

۱-۲-۷- عدد :

په پښتو ژبه کې د شخص د اړخ څرگندېدل د مفرد او جمع بڼې لري په فعلونو کې د مفرد او جمعې د بڼې د څرگندېدو له پاره مشخص او ټاکلي مورفيمونه نشته بلکې هماغه د شخص تصریفي روستاري دي چې د مفرد او جمعې بڼې هم ښکاره کوي لکه په لاندې بېلگو کې :

(ب) جمع

(الف) مفرد

مور کتاب لول+و

زه کتاب لول+ام

تاسې کتاب لول+ئ

ته کتاب لول+ې

دوی کتاب لول+ي

دی کتاب لول+ي

دوی کتاب لول+ي

دا کتاب لول+ي

په پورته مثالونو کې د /الف/ په ردیف کې /ام - ې - ي/ روستاري د لومړي ، دویم اودریم شخص څرگندوی دی مګر په /ب/ ردیف کې /و - ئ - ي/ د لومړي ، دویم اودریم شخص د جمع څرگندوی دي.

یادونه : ددریم شخص په مورد کې په ناتېره زمانه کې د دریم شخص مفرد اوجمعې له پاره یوازې یو شکل د /ي/ په بڼه ظاهر شوی دی دا ددې معنی لري چې په ناتېره زمانه کې د دریم شخص په مورد کې فعل یوازې د شخص له پلوه خپل فاعل سره مطابقت ښودلی دی نه د عدد له پلوه.

خو د لومړي اودریم شخص په مورد کې فعل د فاعل له پاره د عدد له پلوه په منظمه توګه گردان شوی په دې معنی هلته چې د جملې فاعل مور او تاسې جمع دي تصریف روستاري د /و - ئ/ په بڼه ، خو ددریم شخص په مورد کې یوازې د /ي/ په بڼه څرګند شوي دي.

۳-۱-۷- جنس : چې شخص نارینه وي او که ښځينه . البته په پښتو ژبه کې د جنس څرگند بدل يوازې د دويمې ريښې په گردان کې څرگندېدای شي يا په بله وينا د جنس مساله يوازې په تېر مهال څرگندېږي هغه هم د دريم شخص په مورد کې د لومړي اودويم شخص په مورد کې که ښځينه او که نرينه دي فعل يوازې د شخص او عدد له پلوه مطابقت او سمون ښيي .
د موضوع د ښه څرگندتيا له پاره لاندې بېلگو ته توجه وکړئ .

نا تېره زمانه

مفرد	جمع
زه پاڅېږ + ام /am/	موږ پاڅېږ + و /u/
ته پاڅېږ + ې /e/	تاسي پاڅېږ + ئ /əy/
دی پاڅېږ + ي /i/	دوی پاڅېږ + ي /i/
دا پاڅېږ + ي /i/	دوی پاڅېږ + ي /i/

تېره زمانه

مفرد	جمع
زه پاڅېد + ام /am/	موږ پاڅېد + و /u/
ته پاڅېد + ې /e/	تاسی پاڅېد + ئ /əy/
دی پاڅېده + /a/	دوی (جمع مذکر) پاڅېد + ال /ə/
دا پاڅېد + له /la/	دوی (جمع مونث) پاڅېد + لې /Le/

په پورتنیو مثالونو کې په نا تېره زمانه کې فعل د لومړي او دويم شخص په مورد کې د شخص او عدد له پلوه د فاعل له پاره تصریف شوی دی . خو د دريم شخص په مورد کې فعل يوازې د شخص له پلوه د فاعل له پاره گردان شوی دی .

خو په تېره زمانه کې د لومړي دويم شخص په مورد کې فعل بيا د شخص او عدد له پلوه د فاعل له پاره تصریف شوی دی مگر د دريم شخص په مورد کې فعل سربېره پر شخص او عدد د جنس له پلوه هم د فاعل سره مطابقت ښودلی

دی

۷-۲- دفعل وجه :

فعل داستعمال او معنوي افادې له پلوه بېلابېلې بڼې او شکلو ته نیسي. نو په دې لحاظ فعل د بیان د طرز او شکل له پلوه په مختلفو ډولونو وېشل کېږي. چې په لنډه توګه لاندې ډولونه لري.

الف: اخباري وجه یا صورت چې د یو کار کېدل دخبر په دود بیانوي لکه بریالی خط لیکلی دی، توریالی اوس لوی شوی دی، حلمی راغلی دی.

ب: شرطي صورت: چې یو کار د شرط په حالت بیان کړي لکه: که درمل وخوړې جوړ په شې. که درس ولولې کامیاب به شې.

ج: چې د یو کار کېدل امکاني صورت د امکان په صورت بیانوي یا په بل عبارت د یو کار کېدل یا نه کېدل ترې څرګندېږي د / شول او کېدل / مرستیال فعلونو په ګردانولو سره تر سره کېږي. ما ولوستلی شو، تا وخوړلای شو، ده ولیکلای شو.

د: احتمالي صورت: په دغه صورت کې د یو کار سرته رسول په شک او تردد بیانوي ما به ډوډۍ خوړلی، موږ به درس لوستلی، تا به احمد وهلی.

ه: امري صورت: چې د یو کار کېدل د امر او حکم په شکل څرګند کړي لکه: زما کتاب راکه، دلته کېښنه، هلته لاړ شه.

و: مصدري صورت: چې د کار کېدل د زمان او وخت له ټاکل کېدو پرته څرګند کړي فعل په دغه صورت کې دمصدر په بڼه راځي لکه ذکوت ورکول فرض دی، لیدل کتل مو سره وشول.

ز: تمنايي صورت: چې د یو کار هیله او تمنا څرګندوي چې تر مسندالیه د مخه د کاشکې ادات ورسره یو ځای کېږي لکه کاشکې زه راغلی وای، کاشکې یو ځل مې لیدلای وای.

۷-۳- د فعل صيغه :

په پښتو ژبه کې فعل د دوو صيغو لرونکی دی ، معلوم او مجهول د فعل صيغه هغه وخت معلومه بلل کېږي چې د جملې فاعل معلوم وي يا په بل عبارت فاعل په عين زمان کې مسندالېه وي لکه احمد راغي . محمود خط وليکه ، حلمي ښوونځي ته ولاړ. مجهول فعل ؛ چې فاعل يې څرگند او معلوم نه وي او مفعول د مسندالېه په توگه راغلی وي لکه : احمد ووېل شو ، ډوډۍ وخورل شوه، خط وليکل شو

۷-۴- د فعل معنوي اړخ (لازمي او متعدي) :

په پښتو ژبه کې فعل د معنی له پلوه په لازمي او متعدي وېشل کېږي. الف: لازمي فعل : هغه فعل ته وايي چې مفعول نه قبلوي او فعل په تېره او ناتېره زمانه کې د جملې د فاعل لپاره تصريف کېږي يا دا چې فعل په تېره زمانه کې د جملې د فاعل سره مطابقت ښيي چې البته دغه مطابقت په نا تېره زمانه کې د لومړي او دويم شخص په مورد کې د شخص او عدد له پلوه او د دريم شخص په مورد کې يوازې د شخص له پلوه فعل د فاعل لپاره تصريف کېږي. په تېر مهال کې لازمي فعل د لومړي او دويم په مورد کې د شخص او عدد له پلوه د جملې د فاعل له پاره تصريف کېږي خو د دريم شخص په مورد کې سر بېره پر شخص او عدد د جنس له پلوه هم فعل سره سمون ښيي. د موضوع د ښه څرگند تيا لپاره لاندې جدولونو ته توجه وکړئ.

تېره زمانه			ناتېره زمانه		
جمع	مفرد	شخص	جمع	مفرد	شخص
مـــوږ	زه	۱	مـــوږ	زه کښېن	۱
کښېناست+و	کښېناست+		کښېن+و	+ ام	۲
/l/	ام /əm/	۲	/u/	/əm/	۳
تاســـي	تـــه		تاســـي	تـــه	
کښېناست+ئ	کښېناست+	۳	کښېن+ئ	کښېن+ې	
/ɔy/	ې /e/		/ɔy/	/e/	
دوی (مذکر)	دی		دوی	دی کښېن	
(کښېناست+ال)	کښېناست		کښېن+ي	+ي /i/	
دوی (مونث)	/ɔ/		دا کښېن		
کښېناست+لې	دا		+ي /i/		
	کښېناست				
	/lə/				

په پورتني جدول کې په ناتېره مهال گردان شوي فعل کې د لومړي او دويم شخص په مورد کې د شخص او عدد له پلوه فعل د فاعل له پاره تصريف شوی دی خو د دريم شخص په مورد کې فعل يوازي د شخص له پلوه له فاعل سره مطابقت ښودلی دی.

په تېره زمانه کې فعل د لومړي او دريم شخص په مورد کې د شخص او عدد له پلوه خو د دريم شخص په مورد کې د جنس له پلوه هم فعل د فاعل سره سمون ښودلی دی په پښتو ژبه کې ټول فعلونه که لازمي دي او که متعدي په ناتېره زمانه کې د فاعل سره مطابقت ښيي خو لازمي فعل په دواړو زمانو کې د فاعل لپاره تصريف کېږي.

ب: متعدي فعل :

متعدني فعل هغه فعل ته وايي چې مفعول قبلوي او فعل په تېره زمانه کې د جملې د مفعول لپاره اوږون مومي. البته دغه اوږون د شخص ، عدد او جنس له پلوه تر سره کېږي. لاندې مثالونو ته پاملرنه وکړئ.

تېره زمانه :

شخص	مفرد	جمع
۱	احمد زه ووهل+ام /əm/	احمد موږ ووهل+و /u/
۲	احمد ته ووهل+ې /e/	احمد تاسې ووهل+ئ /əy/
۳	احمد دی وواهه /ə/	احمد دوی (مذکر) وواهه /ə/
	احمد دا ووهله /ə/	احمد دوی (مونث) وو له /le/

په پورتنی جدول کې هلته چې د فعل مفعول لومړی او دویم شخص مفرد وي فعلي روستاړي د /ام -e/ او کله چې د فعل مفعول /موږ او تاسې / جمع وي ، فعلي روستاړي د /او-ئ/ په بڼه ظاهري شوې دي ځکه په فعلونو کې د مفرد او جمع بڼې د څرگندېدو له پاره مشخص او ټاکلي مورفيمونه نشته بلکې هماغه د شخص تصریفي روستاړي دي چې د مفرد او جمعې شکلونه هم ښکاره کوي (۲-۲-۷-).

خو د دریم شخص په مورد کې په تېره زمانه کې د جنس مساله هم رابرسېره کېږي لکه چې په پورتنی جدول کې وینو هلته چې د فعل مفعول دریم شخص /دی -دا/ مفرد مذکر او مفرد مونث دی فعلي روستاړي د /ه-له/ په بڼه همدارنگه هلته چې د فعل مفعول /دوی/ جمع مذکر او جمع مونث دی فعلي روستاړي د /ال-له/ په بڼه څرگند شوې دي نو په نتیجه کې ویلي شو چې د

دریم شخص په مورد کې فعل په تېره زمانه دجنس له پلوه هم دمفعول لپاره تصريف کېږي.

يادونه: په پښتو ژبه کې يو شمېر افعال شته چې په نحوي لحاظ د لازمي افعالو په لړ کې درېږي يعنې مستقيم مفعول نه غواړي. دغه فعلونه په ناتېره زمانه کې کېت مت د نورو ټولو لازمي افعالو په څېر د خپل فاعل لپاره تصريف کېږي مگر په تېره زمانه کې تل په يوه شکل ظاهرېږي او د شخص عدد او جنس له پلوه کوم اوږون نلري. لاندې مثالونو ته توجه وکړئ.

تېره زمانه	ناتېره زمانه
ما خند + ال /ə/	زه خاند + ام /əm/
تا خند + ال /ə/	ته خاند + ي /e/
ده خند + ال /ə/	دی خاند + ي /أي/
دې خند + ال /ə/	دا خاند + ي /i/
احمد خند + ال /ə/	احمد خاند + ي /i/
ملالی خند + ال /ə/	ملالی خاند + ي /i/
موږ خند + ال /ə/	موږ خاند + و /u/
تاسي خند + ال /ə/	تاسي خاند + ئ /əy/
دوی خند + ال /ə/	دوی (مذکر) خاند + ي /i/

دوي (مونث) خاند + ي /i/	دوي خند + ال /ə/
دغه هلکان خاند + ي /i/	دغو هلکانو خند + ال /ə/
دغه نجوني خاند + ي /i/	دغو نجونو خند + ال /ə/
احمد او محمود خاند + ي /i/	احمد او محمود خندل /ə/
تورپيکي اوملالي خاند + ي /i/	تورپيکي اوملالي خند + ال /ə/

کوم افعال چې دغه عادت ښيي دهغو شمېر محدود دی او باید چې د ژبې زده کوونکو ته د سهولت له پاره لست کړی شي. نو د موضوع د ښه وضاحت له پاره د دغې ډلې فعلونو بشپړ لست او په ناتېره او تېره زمانه کې د هغوی ريښې د مثالونو سره وړاندې کېږي.

تېره زمانه

ناتېره زمانه

ريښه	مثال	ريښه	مثال
خاند	تورخاند ي /i/	خند	احمد او تور خند ال /ə/
ژاړ	پري ژاړ ي /i/	ژړ	ليلی او پري ژړ ل /ə/
لامب	ليلی لامب ي /i/	لمب	ليلی لمب ل /ə/

زانګ	زرمينه زانګ ي /i/	زنگ	زرميني زنگ ل /ə/
ناخ	ملالی ناخ ي /i/	نخ	ملالی توخل /ə/
غاپ	سپي غاپ ي /i/	غپ	سپي غپل /ə/
انګ	خر انګ ي /i/	انګ	خړه انګل /ə/
توخ	سړي توخ ي /i/	توخ	سړي توخل /ə/
ششن	اس ششن ي /i/	ششن	اس ششنل /al/
دانګ	تور دانګ ي /i/	دانګ	تور دانګل /ə/

له پورتنیو مثالونو څخه دا نتیجه لاس ته راځي چې دغه ډله افعال په تېره زمانه کې د جملې د فاعل سره مطابقت نه دی بنودلی که فاعل مفرد دی که جمع او یا مونث دی فعل په یو شان گردان شوی دی.

۵-۷- د فعل اصل :

ریښه د فعل اصل او بنسټ دی ، ریښه هغه کلیمې ته ویل کېږي چې تاري په هغه پورې ټیټلي اونوې کلیمې جوړوي . ریښه نه یوازې د فعل په برخه کې بلکې د نومونو په برخو کې هم دڅېړنې او تحقیق وړ ده همدارنګه ترکیبي اسمونه هم ریښه اوهم تاري لري لکه : غمجن ، هنرمند ، شته مند ، چې په پورته مثالونو کې د (غم ، هنر ، شته ، ریښه او (جن ، مند) تاري دي .

ريښه پر دوه ډوله ده. يوه د ناتبرې او بله تېرې زمانې. لکه (خور
، اغوند) د ناتبرې زمانې ريښې دي او (خور- اغوست، لوست، کښېناست) د
تېرې زمانې. مستقبل فعل کومه جلا ريښه نه لري بلکې د ناتبرې زمانې ريښه
(حال) ورسره شريکه ده يا په بل عبارت د ناتبرې زمانې (حال) او مستقبل
ريښه يوه ده خو يوازې د مستقبل فعل سره يو جز يعني /به/ د معاون په حيث
زياتېږي لکه:

زه به خورم ، زه به اغوندم ، زه به کښېنم ، زه به لولم.

۷-۶- د پښتو فعلونو ډله بندي د هغوی د اصل پر اساس:

پښتو فعلونه د خپل مورفولوژيکي جوړښت له پلوه په درو عمده برخو
وېشل کېږي.

۷-۶-۱- هغه ډله افعال چې په ناتبره او تېره زمانه کې فعل يوه ريښه لري
يعنې په ناتبره او تېره زمانه کې فعل يوه ريښه لري او په دوو ډلگيو وېشل
کېږي.

الف ډله: دغه ډله فعلونه په نحوي لحاظ د متعدي فعلونو په ډله کې
راځي او شخصي پايلې (خاتمې) يې نېغ په نېغه په ريښه پورې
نښلي په ناتبره زمانه کې د جملې د فاعل له پاره او په تېره
زمانه کې د جملې د مفعول د پاره تصريف کېږي.
د کار د اسانتيا لپاره لومړی ددغې ډلې فعلونه بشپړ لست وړاندې
کېږي او په دريمه برخه کې خو فعلونه د مثال په توګه
گردانېږي او ځانګړتياوې په ګوته کېږي
ددې فعلونو مصدري (اسم فعل) ښې دا دي.

توړل	ګڼل	ټاکل	تړل
روزل	بنډل	څښل	پلټل
نرغمل	شپندل	ختل	ګندول
څيرل	غندل	خپړل	څنډل
ګڼل	کرل	رتل	پوښتل
کارول	ګالل	زېښل	پلورل
رېبل	لړل	ژغورل	اچول
لونل	ليکل	سپارل	استول
راوړل	مینځل	ستایل	لېږل
سائل	وهل	داغل	بښل
لېښل	منل	شاربل	پالل
وړل	لوښل	شرل	تومبل

دا دی د مطلب د ښه څرګندتیا له پاره د دغې ډلې فعلونو څخه یو څو
فعلونه د بېلګې په توګه گردانېږي.
تړل (ریښه = تړ)

ناتېره زمانه

مفرد			جمع		
شخص	ریښه	فعلی خاتمه	شخص	جمع	ریشه
۱ زه	تړ	ام ðm	۱	موږ	تړ
۲ ته	تړ	ې /e/	۲	تاسې	تړ
۳ دی	تړ	ي /i/	۳	دوی	تړ
دا					

تيره زمانه

مفرد

جمع

فاعل	مفعول	دفعلي ريښه	فاعلي خاتمه	فاعل	مفعول	دفعلي ريښه	فاعلي خاتمه
زه (ما)	احمد ملالي	تر	/ډ/ /لم/	موږ	احمد او محمود ملالي او تورپيکي	تر	ال ډ لي Le
ته (تا)	احمد ملالي	تر	/ډ/ /لم/	تاسې	احمد او محمود تورپيکي او ملالي	تر	ال ډ لي Le
دې (ده) دا (دې)	احمد ملالي	تر	/ډ/ /له/	دوی	احمد او محمود تورپيکي او ملالي	تر	ال ډ لي Le

موږ وینو چې په ناتیره زمانه کې فعل د جملې د فاعل له پاره تصریف شوی او فعلی خاتمه (ام - و - ي - ښ) په ښه ظاهري شوي دي او د فعل ريښه د /تر/ په ښه راغلې ده.

همدارنگه په تېرې زمانې کې هلته چې د جملې مفعول مفرد مونث او مفرد مذکر وي فعلی خاتمه د /له - ډ/ په ښه او هلته چې مفعول جمع مذکر او جمع مونث وي فعلی خاتمه په ترتيب سره د /ال او لي/ په شکل څرگندي شوې دي او د فعل ريښه لکه د ناتېرې زمانې په شان د /تر/ په ښه راغلې ده. بل مثال: گندېل (گند = ريښه)

ناتېره زمانه

مفرد			جمع		
شخص	د فعل ریشه	فعلی خاتمه	شخص	د فعل ریشه	فعلی خاتمه
۱ زه	گند	ام /əm/	مور	گند	و /u/
۲ ته	گند	ې /e/	تاسې	گند	ئ /əy/
۳ دی	گند	ي /i/	دوی	گند	ي /i/
دا					

تېره زمانه

فاعل	مفعول	د فعل ریشه	فعلی خاتمه	فاعل	مفعول	د فعل ریشه	فعلی خاتمه
زه (ما)	کمیښ کړتی	گند	/ə/ /l/	مور	کمیښونه لمنې	گند	ال /əL/ لې /Le/
ته (تا)	کمیښ کړتی	گند	/ə/ /l/	تاسې	کمیښونه لمنې	گند	ال /ə/ لې /Le/ e/
دی (دا)	کمیښ کړتی	گند	/ə/ /l/	مور دوی	کمیښونه لمنې	گند	ال /ə/ لې /Le/ /

له پورتنیو مثالونو څخه څرگندېږي چې په ناتېره زمانه کې فعل د جملې د فاعل له پاره تصریف شوی دی او فعلی خاتمې په ترتیب سره (əy, e, , əm) او ی (ي) په بڼه ظاهري شوي دي. خو په تېره زمانه کې څرنگه چې فعل

متعدي دی فعل د جملېد مفعول له پاره تصرف شوي دی هلته چې د جملې مفعول / کمیس ، کورتی / دي فعلي خاتمي د / ډ - له / په بڼه او هلته چې د جملې مفعول / کمیتونه او لمنې / دي مفلي خاتمي د / Le- ډ L / ، / ال - لې / په شکل راغلې دي خو په دواړو زمانو کې د فعل ریښه په یو شان ګنډ / په بڼه ظاهره شوې ده نو ویلی شو چې / ګنډل / ریښه په تېره او ناتېره زمانه کې خپله بڼه نه ده اړولې او په یو شان ګردان شوې ده.

نو په نتیجه کې ویلی شو چې ددغې ډلې ټول فعلونه ګټ مټ همدغه تصرفي بڼې لري یعنې په ناتېره زمانه کې د جملې دفاعل له پاره او په تېره زمانه کې د مفعول له پاره تصرف کېږي او د فعل ریښه په دواړو مهالونو کې خپله بڼه نه اړوي.

ددغې ډلې فعلونو مطلق شکل له غیر مطلق شکل (استمراري) د / و WD / دمختاري په راوړو سره چې د مطلقیت د پریفکس په نامه نومول شوی دی توپیر کېدای شي.

مطلق شکل	غیر مطلق شکل (استمراري ماضي)
احمد کتاب و - پلټ / ډ /	احمد کتاب پلټ / ډ /
احمد لمنه و - ګنډ / له /	احمد لمنه ګنډ / له /
احمد محمود و - پوښت / ډ /	احمد محمود پوښت / ډ /
احمد توت و - څنډ / ال / ډ /	احمد توت څنډ JHډL
احمد کمیس - و پلور / ډ /	احمد کمیس پلور / ډ /
احمد ليک و - استوه / ډ /	احمد ليک استو / ډ /
ما خپل ورور و - پاله / ډ /	ما خپل ورور پال / ډ /
مطلق شکل (ماضي)	غیر مطلق شکل (استمراري ماضي)
ما گل و + ټومب / ډ /	ما گل ټومب / ډ /
ملالی لوبښی و + خټ / ډ /	ملالی لوبښی خټ / ډ /
ده ورځپاڼه و + خیر له / له /	ده ورځپاڼه خیر له / له /

احمد ملالی رت / له /
 ما غرکه شارب / له /
 توريالی ملالی غند / له /
 احمد ملالی ورت / له /
 ما غرکه و شارب / له /
 توريالی ملالی و غند / له /

په همدې ډول وینو چې ددغې ډلې فعلونه شکل له غیر مطلق شکل څخه د /و/ وختاري په واسطه توپیر کېدای شي.
 د /ب/ ډله: دغه ډله فعلونه د لارمي او متعدي دواړه شکلونه لري ددغو فعلونو متعدي شکل د لارمي څخه جوړېږي په دې ډول چې د اوسمهال په ریښه پورې دمصدر جوړولو له پاره د /یدل/ پر ځای د /ول/ روستاړی راوړل کېږي.

دا دی دموضوع د ښه څرگندتیا له پاره ددغې ډلې فعلونه لارمي او متعدي شکلونه (مصدري شکلونه) په لاندې ډول ښودل کېږي:

لارمي ښه	متعدی ښه	لارمي ښه	متعدی ښه
لړزېدل	لړزول	لگېدل	لگول
څړېدل	څړول	تښتېدل	تښتول
غوړېدل	غوړول	ځغېدل	ځغلول
رېپدل	رېول	ځنډېدل	ځنډول
ځوړېدل	ځوړول	غوړېدل	غوړول
چغېدل	چغول	لمبېدل	لمبول
خوځېدل	خوځول	لوېېدل	لوبول
ډارېدل	ډارول	نځېدل	نځول
غرېدل	غړول	نړېدل	نړول
شلېدل	شلول	ژړېدل	ژړول
غوړځېدل	غوړځول	خندېدل	خندول
وېرېدل	وېړول	بېېدل	بېول

پر زېدل   پر زول   پاڅېدل   پاڅول

اوس گورو چې ددغې ډلې فعلونو (متعدي شکل) په تېره او ناتېره زمانه کې د فعل رېښه په یو شان گردانېږي او فعل خپله رېښه نه بدلوي.

د مطلب دښه وضاحت له پاره لاندې جد ولو نو ته پاملرنه وکړئ.

رېول (رېو = رېښه) ناتېره زمانه

مفرد			جمع		
شخص	د فعل رېښه	فعلی خاتمه	شخص	د فعل رېښه	فعلی خاتمه
۱. زه	رېو	ام /əm/	موږ	رېو	و /u/
۲. ته	رېو	ې /e/	تاسې	رېو	ئ /əy/
۳. دی	رېو	ي /i/	دوی	رېو	ي /i/
دا					

تېر مهال

د رېول (رېو = رېښه)

فاعل	مفعول	دفعل	فعلي	فاعل	مفعول	دفعل	فعلي
------	-------	------	------	------	-------	------	------

خاتمه	ريښه			خاتمه	ريښه		
/ɔ/	رپو	بيرغ	موږ	/ɔ/	رپو	بيرغ	۱. ما
/ɔ/	رپو	بيرغ	تاسې	/ɔ/	رپو	بيرغ	تا
/Lɔ/ له	رپو	جنډه	دوی	/Lɔ/ له	رپو	جنډه	ده دې

له پورتنیو مثالونو څخه جوتېږي چې د فعل ریښه /رپو/ په ناتېره او تېره زمانه کې په یو شکل راغلې ده. دادی ددغې ډلې د یو بل فعل گردان ته پاملرنه وکړئ.

غولول (غولو = ریښه)

شخص	د فعل ریښه	فعلي خاتمه	شخص	د فعل ریښه	فعلي خاتمه
زه	غولو	ام /ɔm/	موږ	غولو	و /u/
ته	غولو	ې /e/	تاسې	غولو	ئ /ɔ/
دې	غولو	ي /i/	دوی	غولو	ي /i/

په تېر مثال کې د فعل ریښه د /غولو/ په بڼه څرگنده شوې ده، او فعلي خاتمې په ترتیب سره د /ام-ې-ي-وئ/ په شکل څرگند شوي دي.

مفرد   تېر مهال   جمع

فـاء ل	مفعول	د فعل ريښه	فعلـي خاتمه	فاعل	مفعول	د فعل ريښه	فعلـي خاتمه
ما	ملاکي	غولو	له ، La	مور	احمد او محمود	غولو	ال/اډ
تا	ملاکي	غولو	له Lā	تاسي	ملاکي او توريپکي	غولو	لي le
ده	احمد	غولو	/ډ/	دوی	احمد او محمود	غولو	ال اډ
دي	ملاکي	غولو	له				

له پورتنیو مثالونو څخه جوتېږي چې د فعل ريښه ، /غولو/، په ناتېره او تېره زمانه کې په يوه بڼه /غولو/ په شکل راغلي ده.

څرنگه چې فعل متعدي دی په ناتېره زمانه کې د جملې د فاعل له پاره تصريف شوی دی او په تېره زمانه کې د جملې د مفعول له پاره گردان شوی دی او فعلي خاتمي په ترتيب سره /ډ/ د مفرد مذکر لپاره /له/ د مفرد مونث لپاره /ال/ د جمع لپاره /le/ لي د جمع مونث له پاره راغلي دي او د فعل ريښه په تېره او ناتېره زمانه کې په يو شان /غولو/ په بڼه راغلي ده.

يادونه: د دغې ډلې فعلونو مطلق له غير مطلق شکل (استمراري) څخه د /و/ /wɔ/ د مختاري په زياتولو سره توپير کېدای شي.

دادي د موضوع د بڼه روښانتيا لپاره د دغې ډلې د فعلونو مطلق شکل له غير

مطلق شکل څخه په مثالونو کې ښودل کېږي او کټ مټ هغه عادت څرگندوي چې د الف ډلې څرگندول.

مطلقه ماضي

استمراري ماضي

ريښه فعلی خاتمه

ريښه فعلی خاتمه

ماونه وکړزو /له/

ماونه لړزو /له/

مالرگی لگو /ډ/

مالرگی لگو /ډ/

ما شېدې وڅڅو /ې/

ما شېدې څڅو /ې/

ما احمد ودرو /ډ/

ما احمد درو /ډ/

ما ملالی وغولو /له/

ما ملالی غولو /له/

ما جنده ورپو /له/

ما جنده رپو /له/

ما بیرغ وڅرو /ډ/

ما بیرغ څرو /ډ/

ما احمد وتښتو /ډ/

ما احمد تښتو /ډ/

ما احمد وځغلو /ډ/

ما احمد ځغلو /ډ/

ما احمد ځنډو /ډ/ ما احمد وځنډو /ډ/

په پورته ډول وینو چې دغه ډله فعلونه د الف ډلگي په شان مطلق شکل یې له غیر مطلق شکل (استمراري ماضي) څخه د /و- /و- مختاري په زیاتولو سره توپیر کېدای شي.

۲-۶-۷. دویمه ډله فعلونه :

دغه ډله فعلونه چې رینه یې په ناتېره او تېره زمانه کې خپله بڼه اړوي دغه ډله فعلونه چې په ناتېره او تېره زمانه کې خپله بڼه اړوي په لاندې ډول دي او په لازمي او متعدي وېشل کېږي.

متعدي	متعدي	لازمي
۱۲- راتلل	۱- ښکېستل	۱- الوتل
۱۳- خوړل	۲- نیول	۲- وتل
۱۴- پرانیستل	۳- پېژندل	۳- ختل
۱۵- پرېښوول	۴- موندل	۴- اوښتل
۱۶- ویشتل	۵- اورېدل	۵- رغښتل
۱۷- راوستل	۶- غوښتل	۶- ښښتل
۱۸- لوستل	۷- اغوستل	۷- کښېناستل
۱۹- نغښتل	۸- پوول	۸- ځملاستل
۲۰- کارل	۹- ښوول	
۲۱- کتل	۱۰- لیدل	

دغه ډله فعلونه له لومړۍ گڼې تر اتمې گڼې پورې لازمي فعلونه دي. په دې معنی چې په تېره او ناتېره زمانه کې د جملې د فاعل له پاره تصریف کېږي. خو د دغو فعلونو متعدي شکل چې له لومړۍ گڼې تر ۲۱ گڼې پورې لست شوي دي په ناتېره زمانه کې د جملې د فاعل له پاره او په تېره زمانه کې د جملې د مفعول لپاره گردانېږي.

او د دواړو (لازمي او متعدي) فعلونو رینه په ناتېره او تېره زمانه کې خپلې بڼې اړوي یعنې د فعل اصل (رینه) د لومړۍ ډلې پر خلاف په تېره او ناتېره

زمانه کې خپله بڼه اړوي. لاندې بېلگو ته پاملرنه وکړئ.
(وتل) په ناتېره زمانه کې ريښه = اوځ/

شخص	د فعل ريښه	فعل خاتمه	شخص	د فعل ريښه	فعل خاتمه
زه	وځ	ام /əm/	موږ	وځ	و /u/
ته	وځ	ې /e/	تاسې	وځ	ئ /əy/
دې	وځ	ي /i/	دوی	وځ	ي /i/

(وتل) په تېره زمانه کې ريښه = اوت/

شخص	د فعل ريښه	فعل خاتمه	شخص	د فعل ريښه	فعل خاتمه
زه	وت	ام /əm/	موږ	وت	و /u/
ته	وت	ې /e/	تاسې	وت	ئ /ay/
دې	وت	ډ /ə/ /له/ La	دوی	وت	ال /əL/ /لې/ Le/

په پورته مثالونو کې په ناتېره زمانه کې د فعل ريښه اوځ/ او فعل خاتمه په ترتيب سره /ام - و- ې- ئ- ي/ په بڼه ظاهري شوې دي چې فعل د فاعل له پاره د شخص او عدد له پلوه گردان شوی دی.

خو په تېره زمانه کې د فعل ريښه /وت/ او فعل خاتمه په ترتيب سره /ام - و- ې- ئ- او- له- ال- لې/ په بڼه څرگندې شوې دي داددې معنی لري څرنگه چې فعل لازمي دی د لومړي اودویم شخص په مورد کې فعل د شخص او عدد له پلوه خود دریم شخص په مورد کې د جنس له پلوه هم فعل د فاعل له پاره تصريف شوی دی.

دادې ددغې ډلې د يو بل فعل گردان ته پاملرنه وکړئ.
(کښناستل) په ناتېره زمانه کې د فعل ريښه = کښېن

شخص	د فعل رینه	فعلی خاتمه	شخص	د فعل رینه	فعلی خاتمه
زه	کښپن	ام ðm	مور	کښپن	و /u/
ته	کښپن	ې /e/	تاسې	کښپن	ئ /əy/
دی	کښپن	ي /i/	دوی	کښپن	ي /i/
دا					

(کښپناستل) په تېره زمانه کې رینه = کښپناست.

شخص	د فعل رینه	فعلی خاتمه	شخص	د فعل رینه	فعلی خاتمه
زه	کښپناست	ام ðm	مور	کښپناست	و /u/
ته	کښپناست	ې /e/	تاسې	کښپناست	ئ /əy/
دی	کښپناست	ډ /ð/	دوی	کښپناست	ال /ə/
دا		له /La/	دوی	کښپناست	لې /Le/

په پورته ډول وینو چې په ناتېره زمانه کې د فعل رینه /کښپن/ او په تېره زمانه کې د فعل رینه /کښپناست/ په بڼه څرګنده شوې ده او فعلی خاتمې په دواړو زمانو کې د لومړي او دویم شخص په مورد کې په ترتیب سره د /ðm ام - و - /u/ - /e/ ې او - əy ئ / په بڼه دي خو د دریم شخص په مورد کې په ناتېره زمانه کې یوازې په یوه بڼه (ي - /i/) څرګند شوې ده، په تېره زمانه کې د دریم شخص په مورد کې فعلی خاتمې /ډ - له - ال - لې/ په بڼه راغلې دي چې د عدد او جنس له پلوه د فعل سره مطابقت ښودلای دی.

ددغې ډلې د لازمي فعلونو مطلق شکل له غیر مطلق شکل (استمراري ماضي) څخه د /و- wə/ د مختاري په زیاتولو سره توپیر کېدای شي.

غیر مطلق (استمراري ماضي)   مطلقه ماضي

مرغی الوت - له   مرغی والوت - له
احمد وت - ډ   احمد وت - ډ

احمد خوت (خت) /ð/ احمدو + خوت /ð/

زه اوښت ام زه و + اوښت - ام

ددغي ډلې دوه فعلونه (کښېناستل او ځملاستل) د څپې د فشار په بدلون سره مطلق شکل له غير مطلق شکل توپير کېدای شي.

غير مطلق شکل مطلق شکل

زه ځملاست + ام زه ځملاستم

cōmlā stōm cōmlāstōm

زه کښېناست + ام زه کښېناستم

kṣenāstōm kṣenāstōm

په غير مطلق شکل کې فشار د کلمې په ورستۍ څپې /ðm/ او په مطلق شکل کې فشار د کلمې په لومړۍ څپې /ksē-cō/ باندې راغلي دځمکنښه (/) فشار ښيي.

همدارنگه ددغي ډلې د متعدي فعلونو مطلق شکل له غير مطلق شکل څخه د و /wð/ مختاري په راوړوسره توپير کېدای شي خو يوازې په دې ډله کې هم دوه فعلونه /پرانيستل - راوستل/ د څپې د خج په بدلون سره مطلق شکل له غير مطلق شکل څخه توپير کېږي.

غير مطلق مطلق

ما احمد ليد /ð/ ما احمد و + ليد /ð/

تا ملالۍ ويست /له/ تا ملالۍ و + ويست /له/

ده ډوډۍ خوړ /له/ ده ډوډۍ و + خوړ /له/

احمد کتاب لوست /ð/ احمد کتاب و + لوست /ð/

ما احمد کت /ð/ ما احمد و + کت /ð/

د /پرانيستل - راوستل/ فعلونو مطلق شکل له غير مطلق شکل څخه دڅپې د فشار په بدلون سره کېږي. لکه

غير مطلق مطلق

ما ور پرانيست /ð/ pranistō ma wr prānist

ما احمد راوست - /ð/ rāwastō - ma achm rāwost

په پورته ډول وینو چې ددغو دوو فعلونو مطلق شکل له غیر مطلق شکل څخه د خپې د خج په بدلون سره توپیر کېدای شي. دا دی ددغې ډلې د متعدي فعلونو گردان ته په ناتېره او تېره زمانه کې پاملرنه وکړئ.

(لوستل) په ناتېره زمانه کې ریښه = /لول/.

فاعل	مفعول	دفعلي ریښه	فعلی خاتمه	فاعل	مفعول	دفعلي ریښه	فعلی خاتمه
زه	کتاب	لول	ام ðm	موږ	کتاب	لول	و /u/
ته	کتاب	لول	ې /e/	تاسې	کتاب	لول	ئ /əy/
دی/دا	کتاب	لول	ي /i/	دوی	کتاب	لول	ي /i/

(لوستل) په تېره زمانه کې ریښه = لوست.

فاعل	مفعول	دفعلي ریښه	فعلی خاتمه	فاعل	مفعول	دفعلي ریښه	فعلی خاتمه
ما	کتاب	لوست	/ð/	موږ	کتابونه	لوست	ال /ə/
تا	کتاب	لوست	/ð/	تاسې	کتابونه	لوست	ال /ə/
ده	کتاب	لوست	/ð/	دوي (مذکر)	کتابونه	لوست	ال /ə/
دې	کتاب	لوست	/ð/	دوی (مونث)	کتابونه	لوست	لې /e/

په پورته ډول وینو چې د /لوستل/ ریښه په ناتېره زمانه کې د /لول/ په بڼه او په تېره زمانه کې د /لوست/ په بڼه څرګنده شوې ده څرنگه چې فعل متعدي دی په ناتېره زمانه کې د جملې د فاعل له پاره تصریف شوی دی چې فعلی خاتمې یې په ترتیب سره د /ام - وې - ئې - ي/ په بڼه راغلې دي چې د ناتېرې زمانې صرفي روستاري دي خو په تېره زمانه کې فعل د مفعول له پاره تصریف شوی دی.

(آغوستل) په ناتېره زمانه کې د فعل ريښه-آغوند

فاعل	مفعول	دفعلي ريښه	فعلي خاتمه	فاعل	مفعول	دفعلي ريښه	فعلي خاتمه
زه	کمیښ	آغوند	ام ðm	موږ	کمیښونه	آغوند	و /u/
ته	کمیښ	آغوند	ې /e/	تاسې	لمني	آغوند	ئ /ə/
دی	کمیښ	آغوند	ي /i/	دوی	لمني	آغوند	ي /i/
دا							

(آغوستل) په تېره زمانه کې د فعل ريښه = اغوست

فاعل	مفعول	دفعلي ريښه	فعلي خاتمه	فاعل	مفعول	دفعلي ريښه	فعلي خاتمه
ما	کمیښ	آغوست	/ð/	موږ	کمیښونه	آغوست	ال /ə/
تا	لمنه	آغوست	له /La/	تاسې	لمني	آغوست	لې /le/
ده	کمیښ	آغوست	/ð/ð/	دوی	کمیښونه	آغوست	ال /ə/
دې	لمنه	آغوست	له /La/				

په پورته ډول وینو چې فعل په ناتېره زمانه د فاعل له پاره تصریف شوی دی. دفعلي ريښه په دغه زمانه کې د /آغوند/ په بڼه اوفعلي خاتمې په ترتیب سره د /ام - و - ې - ئ - ي/ په بڼه څرګندې شوې دي. خو په تېر مهال کې د فعل ريښه د /آغوست/ په بڼه څرنگه چې فعل متعدي دی د جملې د مفعول لپاره تصریف شوی دی او فاعلي خاتمې یې د / - ð - له - ال - لې/ په بڼه راغلې.

دي او وینو چې ددغې ډلې فعلونو رینه په تیره او نا تیره زمانه کې توپیر لري.

زده کوونکو ته د کار د اسانتیا له پاره ددغې ډلې فعلونو رینه په ناتیره او تیره زمانه کې وړاندې کېږي.

ناتیره زمانه   تیره زمانه

رینه   رینه

الوتل   الوز (خ)   الوت

(اوبستل)   اوږ   اوبست

(سکېستل)   سکې   سکېست

(وژل)   وژن   وژ

(نيول)   نیس   نیو

(پېژندل)   پېژن   پېژند

(موندل)   موم   موند

(نېستل)   نېل   نېست

(آغوستل)   آغوند   آغوست

(راوستل)   راول   راوست

(ويستل)   ول   ويشت

(خوړل)   خوړ (ر)   خوړ

(ويستل)   باس   ويست

(رابلل)   رابل   رابل

(لیدل)   وین   لید

۷-۶-۳ - دريمه ډله فعلونه :

دغه فعلونه په درې ډلو وېشل کېږي.

۱- هغه ډله ترکيبي فعلونه چې يو توك يې نوم يا ستاينوم او دويمه برخه يې د /يدل- کېدل/ مرستيال فعل له يو ځای کولو څخه جوړ شوی دی يا په بل عبارت له يوه لغوي عنصر او کومکي فعل له يو ځای کېدو څخه منع ته راغلی وي.

د کار د آسانتيا له پاره ددغو فعلونو بشپړ لست وړاندې کېږي.

څښېدل (کېدل)	سپېندل	څېړېدل
خوړېدل	سرېدل	لېږېدل
خپلېدل	کړېدل	ډېرېدل
څېړېدل	جوړېدل	پتېدل
ټولېدل	جگېدل	توېدل
روانېدل	ماتېدل	تيارېدل
سپکېدل	نيمېدل	تاوېدل
روښانېدل	ودانېدل	تنگېدل
زياتېدل	ورانېدل	خرابېدل
ړندېدل	يادېدل	کوزېدل
ژوبلېدل	پخېدل	غوړېدل
ويښېدل	تورېدل	ژېړېدل
وچېدل	پراخېدل	پوهېدل
تښتېدل	ډکېدل	ارزانېدل
پاکېدل	بېلېدل	بدلېدل
بندېدل	بلېدل	پارېدل
اوږدېدل	چاپېدل	اوچتېدل

دغه ډله فعلونه د مجهولو فعلونو په نامه يادېږي او دهغه تصريفي جوړښت له کبله په دوو برخو وېشل کېږي.

د الف ډلگۍ : هغه ډله ترکيبي فعلونه چې لومړی توك يې (نوم يا ستاينوم) -

په بېواک (کانسوننت) پای شوي وي د فعل د دويم عنصر (کمکي فعل) لومړی بېواک غږ په معياري ډول د فعل له اصل څخه لوېږي او په تېره زمانه کې پرته له استمراري ماضي څخه. فعلي ماده يې د /شول/ په بڼه څرگندېږي.

مسنداليه	د فعل اصل	فعلي خاتمه
ورځپاڼه	خپېږ	ي /i/
مړی	څښېږ	ي /i/
اوبه	روانېږ	ي /i/
کار	سمېږ	ي /i/
مسنداليه	د فعل ريښه	فعلي خاتمه
کار	سپکېږ	ي /i/
پښه	خوږېږ	ي /i/

په پورته ډول وینو چې ددغې ډلې فعلونو له اصل څخه د فعلي مادې (کومکي) لومړی بېواک غږ /ک/ په معياري ډول لوېدلی دی یعنې زموږ په ورځنۍ محاوره کې همدا ډول دود لري او فعلي خاتمې يې د جملې د مسنداليه لپاره يوازي د شخص له پلوه سمون ښودلی دی.

له بله پلوه که چېرې د فعل له اصل څخه (کومکي فعل) لومړی بېواک غږ په معياري ډول ونه غورځول شي هلته بیا د ترکيبي فعل لومړی عنصر (نوم يا ستاينوم) د جملې له منبدا (منداليه) سره د ښځينه (مفرد او جمع) اونارينه (مفرد او جمع) له پلوه بشپړ مطابقت ښيي. لکه

مسنداليه   د ترکیبي فعل لومړی عنصر (نوم یا ستاینوم) مرستیال فعل
فعلي خاتمه

ورځپاڼه	خپره	کېږ - ي
ورځپاڼې	خپرې	کېږ - ي
خبر	خپور	کېږ - ي
خبرونه	خپاره /څ/	کېږ - ي
ملالی	ړنده /a/	کېږ - ي
ملالی او تور پیکي	ړندې /e/	کېږ - ي
احمد	ړوند	کېږ - ي
احمد او محمود	ړانده	کېږ - ي

له پورتنیو څرگندونو څخه دا نتیجه لاس ته راځي: که چېرې د کومکي فعل له اصل څخه /ک/ په معیاري ډول و غورځول شي هلته بیا د ترکیبي فعل لومړی عنصر (نوم ستاینوم) د جملې له مبتداء (مسنداليه) لپاره د عدد او جنس له پلوه سمون نیسي. او که چېرې د ترکیبي فعل له اصل څخه (کومکي) /ک/ ونه غورځول شي نو هلته بیا د ترکیبي فعل دواړه توکونه د جملې د مسنداليه له پاره په یوه بڼه اوږون مومي.

اوس راځو او گورو چې ددغې ډلې ترکیبي فعلونو تصریف په تېره زمانه کې څه ځانگړتیاوې لري.

په تېره زمانه کې پرته له استمراري ماضي څخه ددغې ډلې فعلونو دویم عنصر (فعلي ماده) د (شول) مرستیال فعل په راوړوسره په لاندې توگه گردانېږي.

مطلقه ماضي	استمراري ماضي
ورځپاڼه خپره شوه	ورځپاڼه خپرېده / خپره - کېدله
ورځپاڼې خپرې شوې	ورځپاڼې خپرېدې / خپرې کېدلې
کتاب خپور شو	کتاب خپرېده / خپور کېده
کتابونه خپاره / شول	کتابونه خپرېدل / خپاره / کېدل

په پورته ډول وینو چې په مطلقه ماضي کې د فعل دواړه برخې (لغوي عنصر او مرستیال فعل) د جملې د مسندالیه سره په بشپړه توګه سمون ښودلی دی. خو په استمراري ماضي کې د فعل دویم توك (فعلي ماده) د /کېد-ید/ په بڼه راځي که چېرې د فعل له اصل څخه /ک/ ونه غورځول شي نو د فعل دویم توك په منظمه توګه د جملې له مسندالیه سره مطابقت ښيي او که چېرې /ک/ په اختیاري ډول وغورځول شي نو هلته بیا د فعل دواړه برخې د جملې د مسندالیه سره د جنس او عدد له پلوه بشپړ سمون ښیي. د /ب/ ډلګۍ /هغه ډله ترکیبي فعلونه چې د ترکیبي فعل لومړی توك (لغوي عنصر) په اول ختم شوی وي په ناټیره زمانه کې د فعلي مادې (کومکي فعل) لومړی بېواک غږ د فعل له اصل څخه هیڅکله نه لوېږي. د کار د اسانتیا له پاره ددغې ډلې فعلونو لست په لاندې ډول وړاندې کېږي.

پخلا کېدل	سهاو کېدل
لاهو کېدل	هوسا کېدل
بومیا کېدل	ښایسته کېدل
پیاده کېدل	شاته کېدل
ساده کېدل	خپه کېدل

د مطلب د بڼه وضاحت لپاره د دغو فعلونو څخه د څو فعلونو گردان ته پاملرنه وکړئ

پخلا کېدل

ناټیره زمانه

مور پخلا کېږ + و /u/	زه پخلا کېږ + ام /əm/
تاسی پخلا کېږ + ی /y/	ته پخلا کېږ + ې /e/
دوی پخلا کېږ + ی /i/	دی پخلا کېږ + ی /i/
دوی پخلا کېږ + ی /i/	دا پخلا کېږ + ی /i/

خپه کېدل

مور پخپه کېږ + و	زه خپه کېږ + ام
تاسی خپه کېږ + ی	ته خپه کېږ + ې
دوی خپه کېږ + ی	دی خپه کېږ + ی
دوی خپه کېږ + ی	دا خپه کېږ + ی

نو په دې ډول وینو چې دغه ډله فعلونه د خپل مورفولوژیکي جوړښت له پلوه د فعل لومړي عنصر د جملې د مسنداليه سره هیڅ ډول سمون نه ښیي خو دویم ټوک (فعلی ماده) یې د جملې له مسنداليه سره د شخص او عدد له پلوه مطابقت ښیي.

اوس گورو چې ددغې ډلې فعلونو اوږون (صرف) په تېرمهال کې څه ځانگړتیاوې لري. دغه ډله فعلونه په تېره زمانه کې (پرتله له استمراري ماضي) د /شول/ کومکي فعل په یو ځای کولو سره رغېدنه مومي او په منظمه توگه د جملې له مسنداليه سره د شخص، عدد او جنس له پلوه مطابقت ښیي. البته په استمراري ماضي کې د فعل دویم ټوک (کومکي فعل) د /کېد/ په بڼه گردانېږي.

مطلقه ماضي	کومکي فعل شول
مور پخلا شو - و	۱- زه پخلا شوم - ام
تاسی پخلا شو - ی	۲- ته پخلا شوې - ې
دوی پخلا شو - ال	۳- دی پخلا شو - ې
دوی پخلا شو - لې	دا پخلا شو - له
استمراري ماضي	کومکي فعل = کېدل
مور پخلا کېد - و	زه پخلا کېد - ام

تاسې پخلا کېد-ي

ته پخلا کېد-ي

دوی پخلا کېد-ال

دی پخلا کېد- /ه/

دوی پخلا کېد-لې

دا پخلا کېد /له/

په پورته ډول وینو چې د فعل دویم عنصر (کومکي فعل) دلومړي او دریم شخص په مورد کې د شخص او عدد له پلوه خو د دریم شخص په مورد کې د جنس له پلوه هم د جملې د مسندالیه سره مطابقت ښودلای دی.

۲- هغه ډله ترکیبي فعلونه چې یو توك نوم یا ستاینوم او بل توك یې د /کول/ کومکي فعل په یو ځای کولو سره رغېد نه موندلای ده.

دغه ډله فعلونه له نحوي پلوه د متعدي فعلونو ډله کې راځي او په تېره زمانه کې د فعل دویم عنصر (کومکي فعل) د /کړل/ په ښه گردانېږي. دغه ډله فعلونه په لاندې ډول دي:

تودول	ډېرول	خپړول	کېړول
ځایول	لېږول	خپلول	سرول
چاپول	پخول	خوړول	سپینول
اسانول	یادول	ښخول	ژوبلول
اوارول	ورانول	بېلول	ړندول
نیمول	پاکول	زیاتول	اوچتول
اوږدول	ماتول	ارزانول	روښانول
بارول	جگول	ډکول	رنگول
بلول	جوړول	تښتول	سمول
بوول	دمول	پوهول	سپکول
تورول	خرابول	پراخول	روانول
وینول	تاوانول	پټول	ټولول
تاوول	تنگول	تیارول	تویول

دغه ډله ترکیبي فعلونه هم په دوو ډلو ویشل کېږي.

الف ډلگۍ: دا هغه ډله تركيبې فعلونه دي چې د تركيبې فعل لومړۍ

عنصر (لغوي) / نوم يا ستاينوم / په بې واك غږ پای شوی وي. په ناتېره زمانه کې د فعل لومړۍ کانسوننت غږ / ك / د فعل له اصل څخه په معياري ډول لوبېږي او په تېره زمانه کې پرته له استمراري ماضي څخه فعلي ماده يې د / كړ / په بڼه گردانېږي.

دغه ډله فعلونه په نحوي لحاظ د متعدي فعلونو په ډله کې راځي يعنې په تېره زمانه کې د جملې د مفعول له پاره تصريف کېږي. لاندې بېلگو ته پاملرنه وکړئ.

ناتېره زمانه

د فعل ريښه (اصل)   فعلي خاتمه   د فعل اصل

فعلي خاتمه

زه ورځپاڼه	خپرو	ام	موږ ورځپاڼه خپرو -	و
ته روځپاڼه	خپرو	ې	تاسې ورځپاڼه خپرو -	ئ
دی ورځپاڼه	خپرو	ي	دوی ورځپاڼه خپرو -	ي
دا ورځپاڼه	خپرو	ي	دا ورځپاڼه خپرو -	ې

اوس گورو چې په تېره زمانه دغه فعل څه ځانگړتياوې لري.

تېره زمانه

د فعل اصل فعلي خاتمه   د فعل اصل   فعلي خاتمه

ما ورځپاڼه	خپره کړ / له /	موږ مجله خپره کړ	له
تا کتاب	خپور کړ	تاسې کتابونه خپاره کړ	ال
ده کتابونه	خپاره کړ	دوی مجلې خپرې کړ	لې
دی ورځپاڼې	خپرې کړ	دوی مجله خپره کړ	له

په پورته ډول وینو چې د ترکیبي فعل دواړه برخې (لغوي عنصر) او (کومکي فعل) په منظمه توګه د جملې د مفعول له پاره د جنس او عدد له پلوه تصریف شوي دي لکه چې مخکې وویل شول په استمراري ماضي کې د فعل اصل د ناتېرې زمانې د اصل په شان ګردانېږي.

استمراري ماضي

ما ورځپاڼه	خپرو	/له/
تا کتاب	خپرو	/ډ/
ده ورځپاڼې	خپرو	/لې/
دې کتابونه	خپرو	/ال/

په پورته ډول وینو چې د ترکیبي فعل دواړه برخې (لغوي عنصر) او (کومکي فعل) په منظمه توګه د جملې د مفعول له پاره د جنس او عدد له پلوه تصریف شوي دي لکه چې مخکې وویل شول په استمراري ماضي کې د فعل اصل د ناتېرې زمانې د اصل په شان ګردانېږي.

استمراري ماضي

ما ورځپاڼه	خپرو	/له/
تا کتاب	خپرو	/ډ/
ده ورځپاڼې	خپرو	/لې/
دې کتابونه	خپرو	/ال/

په پورته ډول وینو چې د فعل اصل د /خپرو/ په بڼه لکه د ناتېرې زمانې په شان دی.

د ب ډلګۍ: هغه ډله ترکیبي فعلونه چې د فعل لغوي عنصر په خپلواک غږ پای شوي وي. په ناتېره زمانه کې د فعل مادي (کومکي فعل) لومړی غږ د فعل له اصل څخه هیڅکله نه لویږي. دغه فعلونه په لاندې ډول دي.

پخلا کول   هوساکول
 لاهو کول   بومي اکول
 ښايسته کول   خپه کول
 شاته کول

دادی د مطلب دښه څرگند تیا له پاره ددغې ډلې فعلونو د یو فعل گردان ته پاملرنه وکړئ.

د فعل اصل	فعلی خاتمه	
زه احمد	پخلا کو	ام /am/
ته احمد	پخلا کو	ې /e/
دی احمد	پخلا کو	ي /i/
موږ احمد	پخلا کو	و /u/
تاسې احمد	پخلا کو	ئ /ay/
دوی احمد	پخلا کو	ي /i/

په پورته ډول وینو چې فعل شخص او عدد له پلوه د فاعل له پاره تصریف شوی دی.

اوس راځو په تېره زمانه کې ددغې ډلې فعلونو گردان ته.
 په تېره زمانه کې د فعل لغوي عنصر د مفعول له پاره په یو شان گردانېږي خو د فعل دویم عنصر (کومکي فعل) پرته له استمراري ماضي څخه د اکړ / په شکل گردانېږي.

تېره زمانه	
ما احمد	پخلا کړ
تا ملالی	پخلا کړ
ده احمد او محمود	پخلا کړ
دې احمد او محمود	پخلا کړ
موږ ملالی او تورپېکی	پخلا کړ
تاسې احمد او محمود	پخلا کړ

دوی ملالی	پخلا کړ	/له/
دوی احمد	پخلا کړ	θ

استمراري ماضي

ما احمد	پخلا کو	/ډ/
تا ملالی	پخلا کو	/له/
مور احمد او محمد	پخلا کو	/ال/
تاسې ملالی او تورپېکي	پخلا کو	/لې/
دوی احمد او محمود	پخلا کو	/ال/

په پورته ډول وینو چې په استمراري ماضي کې د فعل دویم عنصر (کومکي فعل) د /کو/ په بڼه او د تېر مهال په نورو زمانو کې د /کړ/ په بڼه څرگند شوی دی. او په منظمه توګه د جنس او عدد له پلوه د جملې د مفعول له پاره تصريف شوی دی.

۳- هغه ډله ترکیبي فعلونه چې د فعل لومړی عنصر یو اصلي فعل او دویم یې یو کومکي فعل /کیدل/ څخه رغېدنه موندلی وي. د کار داسانتیا له پاره د دغو فعلونو لست وړاندې کېږي او پاتې دې نه وي چې دغه فعلونه د مجهولو فعلونو په ډلو کې راځي.

تړل کېدل	څېړل کېدل	روزل کېدل
پلټل کېدل	رتل کېدل	توړل کېدل
لیکل کېدل	زیږېدل کېدل	شیندل کېدل
وژل کېدل	پرانیستل کېدل	غندل کېدل
پلورل کېدل	ژغورل کېدل	لوستل کېدل
پالل کېدل	سپارل کېدل	اغوستل کېدل
لېږل کېدل	شرل کېدل	غوښتل کېدل
بښل کېدل	کرل کېدل	توښل کېدل

مینځل کېدل   ټاکل کېدل   وهل کېدل
څښل کېدل   وړل کېدل   موندل کېدل
ختل کېدل   لوشل کېدل   ایبل کېدل

دا دی د مطلب د بڼه څرگندتیا له پاره د دغې ډلې فعلونو گردان ته په
ناتېره او تېره زمانه کې پاملرنه وکړي.

ناتېره زمانه

زه (مفرد مونث)	ترله کېږم	am
زه (مفرد مذکر)	ترل کېږم	am
موږ (جمع مذکر)	ترل کېږو	/u/
موږ (جمع مونث)	ترلې کېږو	/u/
ته (مفرد مونث)	ترله کېږي	/e/
ته (مفرد مذکر)	ترل کېږي	/e/
تاسې (جمع مونث)	ترل کېږئ	ay
تاسې (جمع مذکر)	ترل کېږئ	ay
دی (مذکر مفرد)	ترل کېږي	/i/
دا (مفرد مونث)	ترل کېږي	/i/
دوی (جمع مونث)	ترله کېږي	i/
دوي (جمع مذکر)	ترل کېږي	/i/

په پورته ډول وینو چې په ناتېره زمانه کې د فعل لومړۍ برخې /ترل/ د
جنس او عدد له پلوه د فاعل له پاره تصریف شوي دي په دې ډول هلته چې
مسنداليه مفرد مونث دی د /ترله/ په بڼه د جمع مونث له پاره د /ترلې/ خود
مفرد مذکر او جمع مذکر له پاره په یوه بڼه /ترل/ گردان شوی دی، همدا رنگه
کومکي فعل د /کېږ/ په شکل او د ټولو لپاره په یو شان گردان شوی دی او
فعلي خاتمې د مسنداليه سره سمون لري.

اوس راځو په تېره زمانه کې د دغې ډلې فعلونو گردان ته.

په تېره زمانه کې پرته له استمراري ماضي څخه د /شول/ کومکي فعل په

ملتيا گردانېږي او د ناتېرې زمانې پر خلاف د فعل دواړه برخې د جنس او عدد له پلوه د جملې د مسند اليه سره مطابقت ښيي خو د تركيبې فعل لومړی عنصر د مفرد مذكر او جمع مذكر لپاره يو شان گردانېږي.

تېره زمانه

زه (مفرد مونث)	وتړله شو	ا-م
زه (مفرد مذكر)	وتړل شو	ا-م
موږ (جمع مذكر)	وتړل شو	و
تاسې (جمع مونث)	وتړلې شو	ئ
دوی (جمع مذكر)	وتړل شو	ال
دوی (جمع مونث)	وتړلې شو	ې
دی (مفرد مذكر)	وتړل شو (فعلې خاتمه صفر)	
دا (مفرد مونث)	وتړله شوه	/a/

په پورته ډول وینو چې د فعل لومړی عنصر /تړل/ د مفرد مونث او جمع مونث له پاره د تړ/له/ او /تړلې/ په بڼه او د مفرد او جمع مذكر لپاره په یو شان گردان شوی دی.

پاتې دي نه وي چې په استمراري ماضي کې /کومکي فعل/ د /کېد/ په بڼه گردانېږي لکه:

استمراري:

زه (مفرد مونث)	تړله کېد+ام	/əm/
زه (مفرد مذكر)	تړل کېد+ام	/əm/
ته (مفرد مونث)	تړله کېد+ې	/e/
ته (مفرد مذكر)	تړل کېد+ې	/e/
موږ (جمع مذكر)	تړل کېد+و	/u/
موږ (جمع مونث)	تړلې کېد+و	/u/
تاسې (جمع مذكر)	تړل کېد+ئ	/əy/
تاسې (جمع مونث)	تړلې کېد+ئ	/əy/

دی (مفرد مذکر)	ترل کېد /d/ /d/
دا (مفرد مونث)	ترله کېد /a/ /a/
دوی (جمع مونث)	ترلې کېدې /e/ /e/
دوی (جمع مذکر)	ترل + ال /d/ /d/

په پورته ډول وینو چې په استمراري ماضي کې د ترکیبي فعل لومړی عنصر د جنس او عدد له پلوه د منډالیه له پاره تصریف شوي دي. د مفرد مونث او جمع مونث لپاره /له - لې/ په بڼه د مفرد مذکر او جمع مذکر لپاره د /ل/ په بڼه یعنې په یو شان گردان شوي دي او د فعل دویم عنصر د ټولو له پاره په یو شان راغلي دي.

۷-۷- دفعل زمانه:

یو فعل د مهال (زمان) له پلوه په درې ډوله دی یا په بل عبارت د یوې پېښې پېښېدل او یا د یو حالت واقع کېدل په درو زمانو پورې اړه لري. **تېر مهال:** د وینا یا د یو فعل د پېښېدو څخه پخوا زمانه. **ناتېر مهال:** (حال) د وینا یا د یو فعل د پېښېدو زمانه. **مستقبل مهال:** د وینا او د پېښې د پېښېدو وروسته مهال.^(۱)

۷-۸- ماضي فعل: او د هغه ډولونه: ماضي فعل هغه فعل ته وایي چې د یو کار د کېدو او یا د یوې پېښې د پېښېدو څخه په تېر مهال کې بیان کوي. او په لاندې ډولو وېشل کېږي.

۷-۸-۱- مطلقه ماضي: په پښتو ژبه کې د مطلقې ماضي رغېدنه د فعل د دویمې ریښې څخه په دوو ډولو تر سره کېږي. **الف د /و - wd/ دمختاري په زیاتولو سره لکه:**

ما + و + اغوست /d/   ما + و - خوړ /d/   ما + و - لوست /d/

(۱) محمد حسین یمین، دستور زبان دري کابل: پوهنتون کابل، انتشارات پوهنتون کابل ۱۳۶۵

ما و خوه ۱۵۱   ۱۵۲ - لوست ۱۵۱

تاو خور /δ/ ماو لیک /δ/

ده و - خور / د / تاو لوست / د /

دی و خوړ /د/ ده و لیک /د/

ب : د خپې د خج په بدلون :

زه خملاستم *imlāstòm*

زہ پری وتم **préwatəm**

زه کينېناستم kṣénāsam

پہ پور تہ مثالونو کی کہ چہری فشار دفعل پہ لومری خپہ باندی ρ_m

pré kse راشی نو مطلقہ ماضی تری جو رہی

۲-۸-۷- استمراری ماضی:

چې د يو کار د کېدو او يا د يوې پېښې د پېښېدو استمرار او دوام په تېر

مهال کی بیانوی . په پښتو ژبه کې د استمراري ماضي جوړښت د تېر مهال

فعل له ريښې څخه په لاندې ډول تر سره کېږي.

الف : خپې د خج په بدلون ، څرنگه چې د مطلقې ماضي په رغېدنه کې

ولیدل شول کہ چہری دفعل پہ لومہی چہ ستار یا خج راوہل شی مطلقہ

ماضی تری جو بہ بڑی او وہ چہری خج دفعل وروستی خچی تہ انتقال شی نو

استمراری ماضی فعل ترې جوړېږي.

زه خُلاستَم cōmlāstōm

زه پري وتم prewatōm

زہ کنہوتہ ksewatim

زه کښېناستم kṣenāstam

خرنگه چې د مطلقې ماضي په رغېدنه کې مو وليدل چې مطلقه ماضي په

متعدی فعلونو کی د / و - wd / د مختاری په زیاتولو سره رغېدنه مومي خو په

استمراری ماضی کی د / و WD / مختاری پہ لری کولو سره جوړ پری یعنی د

مطلقى ۈي/ WD / مختارى چي دفعل د سر خخه وغورخول شي استمراري

ماضی جو پرې لکه :

ما کمیس اغوسته /ډ/

تا ډوډۍ خوړه /ډ/

ده لیک لیک /ډ/

یادونه: په ځینو لارښوونو کې هم د /wډ/ د مختاړي په زیاتولو سره مطلقه ماضي جوړېږي لکه زه ولاړم، زه و + وتم، ته و + وتې. خو په ځینو فونولوژیکي لکه تلل د فعل د اصل په بدلون سره استمراري ماضي جوړېږي لکه: زه تلم - ته تلې - دی ته - داتله.

۷-۸-۳- نږدې ماضي:

نږدې ماضي د چار او پېښنگ له مخې کله داسې وي چې په تېر مهال کې یو مخیز بشپړ شوی وي او یا دا چې تر اوسمهال یې څه اوږدوالی موندلی وي^(۱)

دهغه د جوړولو طریقه په لاندې ډول ده.

مفعولي صفت + (یم، یو، دی، یی) مرستیال فعل

زه تللی یم، ته تللی یې، موږ تللي یو، تاسې تللي یی، دی تللی دی،

داتللی ده، دوی تللي دي، مالیکلي دي، مالیکلي ده

۷-۸-۴- لرې ماضي: بعید ماضي ته هغه وخت ضرورت پېښېږي چې

وروسته ترې بشپړ تېر مهال (مطلقه ماضي) یاد قریبې ماضي فعل واقع شوی وي.

یا په بل عبارت بعید ماضي یو له دغو نورو ډولو تر استعمال وروسته

کارول کېږي. څه پر لسو بجو راغلي او زه پر نهو بجو راغلی وم، یا هغه

وخت ته راغلي زه راغلی وم. کله چې زه راغلم ملګري تللي وو.

د بعیدې ماضي فعل گردان او رغېدنه په لاندې ډول ده (مفعولي صفت +

د /ول/ مرستیال فعل) لکه:

(۱) مجاور احمد زیار: پښتو پښویه: کابل د لوړو زده کړو چاپخونه، ۱۳۶۲، ۱۳۸ مخ

ما خوړلې وه

تا خوړلې وه

تالیکلې و

موږ لیکلې وو

دوی تللي وو

تاسې تللي وئ

دبعیدې ماضي مجهول شکل په لاندې ډول درغېدنه مومي
(اصلي فعل + شول + ول)

زه خوړلی شوی وم

ته وهل شوی وې

تاسې رټل شوي وئ

خط لیکل شوی و، خطونه لیکل شوي وو.

۷-۸-۵. احتمالي یا التزامي ماضي :

هغه فعل ته وايي چې د هغه پېښېدل گومانې اومشکوک وي يا په بل

عبارت په تېره زمانه کې د يو کار پېښېدل په شک يا احتمال بيانوي.

په لاندې ډول جوړښت مومي (معفولي صفت + به + ول) او هم د گوندې او

ښايي غوندې گومانې ادات هم ورته د ملټا مومي. لکه : ما به خوړلی وی -

تا به لیکلی وی - دی به تللي وی . ښايي ما به خوړلی وی ، ښايي ما به

لیکلی وی ښايي ده به لیدلی وي

۷-۹. حال فعل : د معنی له پلوه د يو عمل واقع کېدل دی په اوسمهال

کې حال فعل داوسمهال له اصل څخه جوړېږي . اوفاعلي روستاړي دفعل په

ريښه پورې نښلي.

زه لول ام /ðm/

زه خور ام /ðm/

زه کښېن ام /ðm/

زه وه ام /ðm/

ته	کنښن	ې	/e/
ته	وه	ې	/e/
ته	لول	ې	/e/
ته	خور	ې	/e/
موږ	لول	و	/u/
موږ	خور	و	/u/
موږ	کنښن	و	/u/
موږ	وه	و	/u/
تاسې	لول	ئ	/ɔy/
تاسې	خور	ئ	/ɔy/
تاسې	کنښن	ئ	/ɔy/
تاسې	وه	ئ	/ɔy/
دوی لول	ي	/i/	
دوی	خور	ي	/i/
دی	کنښن	ي	/i/

۱۰-۷. مستقبل فعل : چې د يو کار کېدل په راتلونکي زمانه کې څرګندوي. فعل د اصل له پلوه د اوسمهال سره کوم توپير نلري. او په پښتو ګرامرونو کې دغه دواړه (حال او مستقبل) د ناتېرې زمانې په نامه هم نومول شوي دي خود /ب/ ادات په زياتولو سره له اوسمهال سره توپير کېدای شي.

زه	به	وخور	ام
ته	به	وخور	ې
دی	به	ولیک	ي
دوی	به	ولول	ي
تاسې	به	واغوند	ئ

يادونه : مستقبل فعل د اوسمهال له ريښې څخه د /ب/ په زياتولو رغېدنه مومي. خو يوازې د /تلل/ په ګران کې د /لار/ مطلقې ماضي دريښي.

په راوړو سره د/شول/مرستيال فعل په ملتيا گردانېږي. لکه:

زه به ولاړ شم، ته به لاړ شي.

مستقبل فعل بشپړ اونا بشپړ شکلونه لري.

بشپړ: وبه خورم، وبه خوري، مجهول: وبه خوړل شي، وبه وهل شي.

نابشپړ: خورم به، خورو به، مجهول شکلا: خوړل کېږم به، درېږم به،

۱۱-۷. امر فعل:

هغه فعل ته وايي چې د يو کار د سر ته رسولو خواش وکړي او يا د يو

عمل اود کار د سر ته رسولو امر وکړي يا په بل عبارت د يو کار سر ته رسول د

استدعا او خواش په صورت وکړي او دوه صيغې لري، مفرد او جمع:

امر فعل د حال له ريښې څخه رغېدنه مومي، د مطلق او استمرار شکلونه

لري دمفرد له پاره د فعل په ريښه پورې /a/ زياتېږي. لکه:

وخوره /a/، ليکه /a/، وڅښه /a/، وټړه /a/،

خوره /a/، وليکه /a/، څښه /a/، ټړه /a/.

د جمع له پاره د فعل په ريښه پورې د /ə/ روستاړي زياتېږي. لکه:

وخوري /ə/، وخوري /ə/، وليکي /ə/، ودرېږي /ə/،

خوري /ə/، خوري /ə/، ليکي /ə/، درېږي /ə/.

الف مطلق شکل: د فعل په سر کې د /w/ مختاړي زياتېږي. لکه:

وليکه /a/، وليکي /ə/، وخوره /ə/، وخوري /ə/، ولوله a، ولولي /ə/.

ب استمراري شکل: د فعل په سر کې د /w/ مختاړي په غورځولو

سره رغېدنه مومي. لکه: خوره /a/، خوري /ə/، ليکه /a/، ليکي /ə/.

په استمراري شکل کې وروستي څپه اوږده تلفظ کېږي.

يادونه: د/تلل/فعل دا مرصیغه د فعل د دويمې ريښې (مطلقې ماضي)

څخه رغېدنه مومي. لاړ شه /a/، لاړ شي /ə/ يا د کندهار په لهجه کې ولاړ

شه /a/، ولاړ شي /ə/.

۷-۱۲- د موضوعاتو لنډيز او پوښتنې :

- ۱ فعل په يوه زمانه کې د کار په کولو او يا د يوې پېښې په پېښېدو او يا د يو حالت په بيانولو دلالت کوي لکه : خورم ، خورو ، خورئ ، خوري ، وخور ، خوړلی دی . په پښتو ژبه کې يو فعل د شخص عدد او جنس له پلوه گردانېږي .
- ۲ فعل د استعمال او معنوي افادې له پلوه بېلابېلې بڼې اوشکلونه لري لکه اخباري صورت شرطي ، مکاني ، احتمالي ، مصدري او تمنائي صورت .
- ۳ په پښتو ژبه کې فعل دوه صيغې لري : مجهول او معلوم ، معلوم په دې معنی چې فاعل يې معلوم وي ، مجهول چې فاعل يې معلوم او څرگند نه وي او مفعول د مسنداليه په توگه راغلی وي .
- ۴ فعل د معنی له پلوه په دوه ډوله دی . لارمي او متعدي . لارمي فعل چې فعل يوازې په فاعل تمام شي او متعدي چې سربېره پر فاعل مفعول هم وغواړي ، د صرف له پلوه لارمي فعل په دواړو زمانو کې (په تېره اونا تېره) د فاعل سره سمون ټیښي . متعدي فعل په تېر مهال کې د جملې د مفعول له پاره تصريف کېږي .
- ۵ په پښتو ژبه کې لکه دري غوندې په عمومي توگه فعلونه دوه ريښې (اصل) لري يوه د تېري اوبله دناتېري زمانې .
- ۶ په پښتو ژبه کې فعلونه د مورفولوژيکي جوړښت له پلوه په درې ډلو وېشل کېږي .
لومړۍ هغه ډله فعلونه چې په تېره اونا تېره زمانه کې فعل خپل اصل نه بدلوي لکه ترل .
گنډل ، ساتل ، شمېرل ، ليکل ، وهل .
دويمه ډله : دا ډله فعلونه په تېره اونا تېره زمانه کې خپل اصل بدلوي د لارمي او متعدي دواړه شکلونه لري لکه الوتل (الوخ - الوت) ختل ، خېژ ، خت / اوښتل (اوړ - اوښت) .
متعدي - نيول (نيس - نيو) خوړل (خور - خوړ) وېشل (ول - وېشت)

دریمه ډله: چې یو توك يې نوم یا ستا ينوم اوبل توك يې مرستیال فعل (کېدل - کول - شول) څخه رغېدنه موندلی وي لکه سپېږېدل (سپین کېدل) تورېدل (تور کېدل) جوړېدل (جوړ کېدل) .

۷ یو فعل درې مهاله لري ، تېرمهال ، اوسمهال ، اوسترمهال (مستقبل) .

۸ تېرمهال فعل : چې په تېرمهال د یو کار د کېدو او یا د یوې پېښې د پېښېدو څخه بیان کوي لکه ما دودۍ وخوړه ، احمد کتاب ولوست . په لاندې ټول شکل کې :

مطلق ، استمرار ، نږدې ، لرې ، احتمالي ، یا التزامي ،

۹ چې په اوسمهال کې د یو کار د کېدو او یا د یوې پېښې د پېښېدو څخه بیان کوي لکه : زه خورم ، ته خوړې ، موږ خوړو ، تاسې خوړئ .

۱۰ مستقبل فعل : چې په راتلونکي مهال کې د یو کار د کېدو او یا د یوې پېښې د پېښېدو څخه بیان کوي . دا اوسمهال له وینې څخه د / به / په زیاتولو رغېدنه مومي . زه به خورم ، ته به خوړې ، زه به کښېنم ، موږ به کښېنو .

۱۱ امر فعل : هغه فعل ته وایي چې د یو کار په سر ته رسولو امر وکړي .

او یا د یو کار سر ته رسول داستدعا او خواهش په صورت وکړي . او دوه

صیغې لري . مفرد او جمع . لکه : خوړه ، خوړئ ، څښه ، څښئ ،

ولیکه ، ولیکئ ، ووهه ، ووهئ ، ودرېږه ، ودرېږئ ،

د مطلق او استمرار شکلونه لري .

مطلق شکل يې د فعل په سر کې د / wd / مختاړي زیاتېږي . لکه

ولیکه ، ولیکئ ، ولوله ، ولولئ .

استمراري شکل يې : د / wd / مختاړي په لرې کولو سره تر سره کېږي .

خوړه ، خوړئ ، څښه ، څښئ ، څه ، څئ ، لیکه ، لیکئ ، ووهه ، ووهئ ،

تره ، ترئ ، گنده ، گندئ .

پوښتنې:

- ۱ فعل څه ته وايي؟
- ۲ د فعل گرداني اړخونه کوم دي؟ د مثال سره يې واضح کړئ.
- ۳ فعل د بيان د طرز اوشکل له پلوه په څو ډوله دی؟ د مثال سره يې واضح کړئ.
- ۴ معلومه صيغه کومې ضيعې ته وايي؟ د مثال سره يې واضح کړئ.
- ۵ لازمي فعل څنگه تعريفولی شئ؟
- ۶ مجهوله صيغه د مثال سره واضح کړئ؟
- ۷ متعدي فعل څه ډول فعل ته وايي؟
- ۸ په پېښه کې د فعل د رېښه باب څه پوهېږئ؟
- ۹ ترکيبي فعلونه په څو ډلو وېشل کېږي يو يو مثال ووايست.
- ۱۰ ماضي فعل اود هغه ډولونه ووايست.
- ۱۱ حال فعل اود هغه ډولونه ووايست؟
- ۱۲ مستقبل فعل او حال فعل په رېښه کې توپير لري او که نه؟
- ۱۳ امر فعل اود هغه ډولونه په لنډه توگه ووايست.

نتیجه او پشهادونه

د پښتو فونولوژي - مورفولوژي تر سرليک لاندې کتاب په اوو څپرکو کې لیکل شوی دی.

په لومړي څپرکي کې د ژبې په پيدايښت اودا چې ژبه څه راز پدیده گڼل کېږي خبرې شوي دي. همدارنگه د پښتو ژبې کې اصل او منشاء په باره کې لاندې معلومات وړاندې شوي دي. همداراز په دې څپرکي کې د گرامرونو په ډولونو او په تاريخي لحاظ د بېلا بېلو گرامرونو په میتودونو باندې رڼا اچول شوې ده.

په دویم څپرکي کې د پښتو فونولوژي، فونیم او گرافیم او د فونیمونو په ډولونو باندې په تفصیل سره خبرې شوې دي او د کلیمو په پای کې د دغو فونیمونو د مورفالوژیکي ارزښت په باره کې بحث شوی دی.

په درېیم څپرکي کې په لنډه توگه د صرف په برخه، د مورفیم جوړښت، مورفیم او څپه، مورفیم او کلیمه توضیح اود نوموړو نومونو (اصطلاح) تر منځ توپیرونه په ډاگه شوي دي.

په څلورم څپرکي کې د مورفیم په ډولونو او د هغې له جملې څخه په مقیدو یا ترلو مورفیمونو باندې بحث شوی دی. په جمله کې د دغو مورفیمونو موقعیتونه اودندې بنودل شوي دي چې دنوې ژبپوهنې د اصولو او معیارونو په اساس د لېندي شوي دي چې دغه کار د پښتو ژبې په پلور و لیکلو شوو گرامرونو کې صرف تیوريکی بڼه لري نه تطبیقي.

په پنځم څپرکي کې په خپلواکو (غیر مقیدو) مورفیمونو باندې بحث شوی دی او دا دې برخې احتوا کوي.

لومړۍ نومیزې (اسمي) ډلې (نوم، صفت، ضمیر، عدد) او ددغو خپلواکو مورفیمونو گرواني اړخونه او حالتونه په تفصیل سره څېړل شوي دي. او په دې برخه کې په څو محدودو مثالونو کې اکتفا نه ده شوې بلکې د ډېرو مثالونو په ورکولو سره د هغوی ځانگړتیاوې، اوږونې حالتونه په گوته شوي دي. چې د ژبې زده کوونکو ته بهې گټې نه دي. په لومړي سر کې او-بڼتونکي نومونه دهغو د ځانگړتیاوو په پام کې نیولو سره ډلبندي شوي دي او په دویمه برخه کې ددغو او بڼتونکو نومونو تصریفي بڼې چې په کوم وخت، حالت او موقعیت کې اوږي کره مثالونو په ورکولو سره روښانه شوي دي. همدارنگه له فاعل او مفعول سره د فعل مطابقت او دهغه تصریفي شکلونه، ضمیر اډهغه ډولونه او د ضمایر و تصریفي بڼې چې په کوم حالت، موقعیت او زمان کې اوږون مومي. واضح شوي دي. د عدد او معدود مطابقت ددې څپرکي یوه بله موضوع ده چې د پښتو ژبې د ځانگړتیاوو په پام کې نیولو سره په دې برخه کې په تفصیل بحث شوی دی. د صفت او موصوف مطابقت او دهغوی گرداني حالتونه د کره مثالونو په ورکولو سره روښانه شوي دي.

په شپږم څپرکي کې یوه بله اهمه موضوع چې قید دی څېړل شوې ده. خو کوم ټکی چې په دې برخه کې د پاملرنې وړ دهغه دا ده چې قیدونه په دوو برخو وېشل شوي دي. یو برخه یې اصلي قیدونه چې نه تصریف کېدونکي دي لکه د زمان قید - د مکان قید او د حالت قید. او دویمه برخه یو تصریف کېدونکي قیدونه دي یا په بل عبارت هغه نومونه او صفتونه چې په څېرمه ډول په جمله کې د قید دنده پر ځای کوي ډلبندي شوي دي او دا هم په ډاگه شوې ده چې دغه قیدونه که چېرې په جمله کې د لارمي فعل سره

راشي د جملې د فاعل له پاره تصریفېږي. لکه:

زه (مذکر) تود تود گرځم

زه (مونث) توده توده گرځم

موږ (جمع مذکر) تاوده تاوده گرځو

موږ (جمع مونث) تودې تودې گرځو

همدارنگه ځينې نومونه او صفتونه چې په جمله کې په څېرمه ډول د قيد

وظيفه په غاړه لري که چېرې د متعدي فعل سره راشي د جملې د مفعول لپاره

تصریف کېږي. لکه:

احمد ما (مفرد مذکر) پوخ پېژني

احمد ما (مفرد مونث) پخه پېژني

احمد موږ (جمع مذکر) پاخه پېژني

احمد موږ (جمع مونث) پخې پېژني

دلته پېژندل متعدي فعل دی.

په اووم څپرکي کې د پښتو ژبې په فعلونو او د هغو په گرداني اړخونو

د فعل په اصل (ريښه) او د فعل په زمانو باندې په تفصيل سره بحث شوی دی.

په دغه برخه کې فعلونه د هغوی د اصل پر اساس د لښدي شوي او په درو

برخو وېشل شوي دي.

۱. هغه ډله فعلونه چې په تېره او ناتېره زمانه کې خپل اصل نه بدلوي

لکه: تړل، گندول، ليکل، وهل، او داسې نور.

۲. هغه ډله فعلونه چې په تېره او ناتېره زمانه کې خپل اصل (ريښه) بدلوي

يعنې ريښه يې په نا تېره زمانه کې او په تېره زمانه کې خپله بڼه اړوي.

لکه: اغوستل (اغوند - اغوست) لوستل (لول - لوست) اوښتل (اوړ

اوښت) نيول (نيس - نيو) او داسې نور.

۳- درېيمه ډله فعلونه : ترکيبي فعلونه دي چې يو توك يې (لغوي عنصر) نوم يا ستاينوم او بل توك يې د کېدل مرستيال فعل دی . چې دا ډله مجهول فعلونه دي . لکه : خپرېدل - خښېدل - وړانېدل (خپور کېدل - وړان کېدل - ددغي درېيمې ډلې نور فعلونه چې لغوي عنصر يې نوم يا ستاينوم او فعلي عنصر يې د کول مرستيال فعل دی . لکه کړول - تودول - ړندول - کور کول) (تود کول) (ړوند کول) . دا ډله فعلونه متعدي دي .

په نتيجه کې ويلی شم چې د فعلونو دغه تصنيف د هغوی د مورفالوژيکي جوړښتونو په اساس شوی دی او زده کوونکو ته د ژبې د زده کړې په وخت کې ډېرې اسانتياوې برابرې . پاتې دې نه وي چې دغه کار يو بېخي نوی کار دی او د پښتو ژبې په نورو ليکلو شوو گرامرونو کې نه ليدل کېږي . په دغه برخه کې د هرې ډلې فعلونو مورفالوژيکي ځانگړتياوې په مثالونو کې ښودل شوې دي .

پېشنهادونه (وړاندیزونه)

د ژبپوهنې د نوو معيارونو په اساس د يوې علمي با صلاحيته ډلې له خوا د پښتو ژبې د يو جامع گرامر تدوين اوليکنه .
د پښتو ژبې د کلاسيکو ميتودونو پر اساس د پښتو تاريخي گرامر ليکنه . د سبک پېژندنې او تاريخي ميتونو په تدريس کې له هغه څخه گټه اخيستل .

د يوې علمي او با صلاحيته ډلې له خوا د پښتو ژبپوهنې د اصطلاحاتو د قاموس برابرول .

د درسي موادو د چاپولو له پاره د پښتو ټايب برابرول او تهيه كول همدا
مشكل اوس د دغه اثر په ليكنه كې چې پښتو ټايب نه و په لاس وليكل شو.
كله چې ليدل كېږي په اوسني كمپيوټري سيستم كې د پښتو خاصو
ډغونو له پاره گرافيمونه (توري) په نظر كې نه دي نيول شوي نو په
دې برخه كې بايد د پښتو مروج گرافيمونه په كمپيوټري سيستم كې
لځاي كړي شي.

ماخذ او مراجع

- ۱- الهام محمد رحيم : روش جديد در تحقيق زبان دري كابل : پوهنځي زبان
و ادبيات ، مطبعه دولتي ، ۱۳۴۹
- ۲- تېري ، حبيب الله : له فاعل او مفعول سره د فعل او قيد مطابقت : كابل
مجله ، ش ۱۱ ، پښتو ټولنه ، دولتي مطبعه ، ۱۳۵۷
- ۳- خويشكي ، محمد صابر : مطابقونه كابل مجله ، ش ۴ كابل د علومو
اكادمي دولتي مطبعه ، ۱۳۶۰
- ۴- دوست شينواري : د افغانستان ژبې او توكمونه : كابل پښتو ټولنې دولتي
مطبعه ، ۱۳۵۴
- ۵- رښتين ، صديق الله : پښتو گرامر كابل وزارت تعليم و تربيه . مطبعه
معارف ، ۱۳۷۰
- ۶- زيار - مجاور احمد : پښتو پښويه : كابل : كابل پوهنتون ، د لوړو زده كړو
چاپخونه ، ۱۳۶۲

- ۷- زېږور ، زرغونه : پښتو گرامر کابل پوهنتون ، مطبعه پوهنتون . ۱۳۶۰
- ۸- منصور ، اختیار ، معنی شناسي ، تهران : منوچهر ۱۳۴۸
- ۹- یمین محمد حسین : دستور زبان دری (بخش صرف) کابل : مطبعه پوهنتون ۱۳۶۵
- ۱۰- یمین ، محمد حسین . دستور زبان دری (بخش نحو) کابل مطبعه پوهنتون ، ۱۳۶۵

پښتو غږ پوهنه او وېبپوهنه

استاد پوهنوال محمد صابر خویشکی د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي د پښتو څانګې یو پخوانی او تجربه کار استاد او له ۲۵ کلونو راهیسې په پښتو څانګه کې پر تدریس بوخت دی. استاد خویشکی دخپل تدریس په بهیر کې زیات وخت پښتو فونولوژي - مورفولوژي (صرف) او پښتو (نحو) تدریس کړي دي. ده نه یوازې په پښتو څانګه بلکې د کابل پوهنتون د نورو پوهنځیو په ځینو څانګو کې چې پښتو په کې د یو مضمون په توګه تدریسېږي، اوږده موده تدریس کړی او د پښتو تدریس ښه پخه تجربه ورسره مل ده. د اکټاب یې هم د پوهنوالۍ علمي رتبې تیسس او هم د همدغه ۲۵ کلن تدریس او ګڼو تجربو نچور دی چې پښتانه او ناپښتانه محصلین ترې ښه ګټه اخیستلای شي. په کتاب کې پښتو غږونه، دهغو شکلونه، وییونه، وییکي، تاري، د نوم گردان اړخونه، د نومونو وېش، ضمیرونه، قیدونه، فعلونه، د جنس او زمانې له مخې د فعل حالتونه، لنډه دا چې د (غږ) او (کلمې)، ټولې خواوې په ښه مفصله توګه خپرل شوې دي. د اثر د پښتو (صرف) په برخه کې یو بل منظم، سیستماتیک او ګټور کتاب دی، چې په ډېره روانه او پسته ژبه لیکل شوی او هر چا ته ترې ګټه اخیستنه شوې ده. هیله ده استاد پوهنوال محمد صابر خویشکی د پښتو ګرامر دالری د جملې پوهنې (نحو) تر برخې پورې ورسوي او د پښتو ګرامرونو په لړۍ کې یوه بله غوره زیاته وکړي.

په فرهنگي مینه

پوهنیار محمد اسمعیل یون

د افغانستان د ګلوري ودې ټولنه - جرمني

VEREIN ZUR FORDERUNG DER
AFGHANISCHEN KULTUR E.V

د خپرونو لړ (۳۲)